

ΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

ΕΝΑ ΣΥΝΤΟΜΟ ΓΛΩΣΣΑΡΙ

Γιάννης Βαρδαβούλιας

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Όπως είχα υποσχεθεί στη «Θασιακή Ένωση», παρουσιάζω απ' τις σελίδες των «Θασιακών» ένα σύντομο γλωσσάρι, που περιλαμβάνει λίγες απ' τις χαρακτηριστικές λέξεις που χρησιμοποιούνται στο χωριό μας Θεολόγο της Θάσου.

Στο χωριό μας οι λέξεις που χρησιμοποιούνται θα μπορούσαν να καταταγούν χοντρικά στις εξής κατηγορίες:

Α'. Λέξεις καθαρά ελληνικές που διατηρούνται όπως ακριβώς τις έλεγαν οι αρχαίοι Έλληνες π.χ. *αυτός*, *δύο*, *γη*, *θάλασσα*, *κύμα*, *ουρανός*, *πείνα*, *τρανός*, *τραύμα*, *τυφλός*, *φάντασμα*, *φυλή*, *χυμός* κ.λ.π.

Β'. Λέξεις επίσης της αρχ. ελληνικής που έφθασαν ως εμάς όχι ακριβώς όπως τις έλεγαν οι αρχαίοι μας πρόγονοι αλλά λίγο αλλαγμένες ως προς τον τύπο τους π.χ. *άγρι(γι)ους* (άγριος), *ζουστήρας* (ζωστήρ), *κλειδί* (κλεις), *μήνας* (μην), *νύχτα* (νύξ), *όμπιου* (εν+πύον, έμπυος), *πατέρας* (πατήρ), *π'δω* (πηδών), *πιδεύου* (παιδεύω), *πιδί* (παις, παιδός), *πιλικώ* (πελεκώ), *φίλους* (φίλος), *χ'μώνας* (χειμών) κ.λ.π.

Γ'. Λέξεις που χρησιμοποιούσε ο μεσαιωνικός μας ελληνισμός με μικροαλλαγές στους τύπους όπως π.χ. *αναγκαίου* (αναγκαίον= αποχωρητήριο), *γα'δούρ'* (γαϊδούριν), *γεν'* (γένι), *γονμάρ'* (γομάριν), *δαγκαματιά* (δαγκαματία), *δισάκ'* (δισάκιν), *κρικέλ'* (κρικέλιν), *κούρβ'λον* (κούρβουλα), *λάβρα*, *μακιλειό* (μακελειόν), *ματσούκα*, *νίβον* (νίβω), *σαμάρ'* (σαμάριν), *σκισμάδα* (σχισμάδα), *σούγλα*, *σουσούμ'* (σουσούμιν), *τζίφρα* (τσίφρα), *τσίπα*, *τσουκνίδα*, *φραίνου* (φραίνω), *χάρβαλον* (χάρβαλον) κ.λ.π.

Δ'. Λέξεις απ' τη λόγια γλώσσα του νέου μας ελληνισμού και πάλι με μικρές αλλαγές στους τύπους όπως π.χ. *Γυμνάσιον* (Γυμνάσιον), *δρονμουλό-*

γιον (δρομολόγιον), καθηγητής, οικογένεια (οικογένεια), συμβόλιον (συμβόλαιον), ταχυδρομείον (ταχυδρομείον), υπόληψ' (υπόληψις), χουρουφυλακή (χωροφυλακή) κ.λ.π.

Ε'. Λέξεις που έπλασε ο λαός μας, λαϊκές λέξεις, που άλλες μεν είναι πανελλήνια γνωστές, όπως βουλουδέρνου, βουλ'κός (βολικός), γυαλιστερός (γυαλιστερός), διπλαρώνου (διπλαρώνω), κάθε τι (κάθε τι), κατρουλιό, μαγγώνου, μαθές, μουρλός, ξουριάζου, πατούνα, πιτσουκόβου (πετσοκόβω), πήχτρα, πιόμα, σκιάχτρον, σκουινώ, χασουμέρ'ς, ψαράς, ψουμάς κ.λ.π., άλλες δε που είναι μεν λαϊκές αλλά που πλάσθηκαν ειδικά απ' το λαό του χωριού μας και έχω την εντύπωση ότι ακούγονται αποκλειστικά και μόνο σ' αυτό π.χ. γουμίδ' (γέμω), γλουγούδ' (γλιχούδ' < γλίχομαι), διμπούτσα (δισ+πους), 'λιουπόδαρου (ήλιος+πους, γεν. ποδός), λόρτους (όλος+ορθός > ολόρθος > 'λόρθος > λόρτους), μέχουμι (μάχομαι), μ'πλώχνου (μυλώ > μυλώνου > μουλώνου > μουλώ(χ)νου > μ'πλώχνου), μ'σαρ'ς (απ' το μισός), σφουγγ' (σπόγγος > σπογγίον > σπουγγ' > σφουγγ') κ.λ.π.

Φυσικά οι λαϊκές λέξεις, στις οποίες ανήκουν και οι της Β' κατηγορίας, πλάστηκαν, οι περισσότερες, με βάση την αρχ. ελληνική ή τη μεσαιωνική ή και με βάση τις ξένες λέξεις που πέρασαν κατά καιρούς στη γλώσσα μας, γι' αυτό και μπορούμε να μιλήσουμε και για:

Στ'. Λέξεις που προέρχονται από γλώσσες άλλων λαών, από ξένες γλώσσες, οι οποίες σε διάφορες εποχές και για διάφορους λόγους, τους οποίους μπορεί να βρεί κανείς στις σελίδες της ιστορίας του έθνους μας, πέρασαν στο λεξιλόγιό μας και εντάχτηκαν μέσα σ' αυτό κατά τρόπο που μόνο ένας ειδικός σήμερα μπορεί να τις αναγνωρίσει και να τις ξεχωρίσει σαν ξένες και όχι ελληνικές. Οι ξένες αυτές λέξεις, αφού πέρασαν στη γλώσσα μας, προσαρμόστηκαν στους κανόνες που ρύθμιζαν τη σύνταξη ή τους τύπους των ελληνικών λέξεων. Και όχι μόνο τούτο αλλά ο ρόλος τους μέσα στον ελληνικό λόγο υπήρξε ακριβώς ο ίδιος με το ρόλο των ελληνικών λέξεων. Έτσι π.χ. η τουρκική λέξη *hagam* πέρασε στη γλώσσα μας ως *χαράμι*, όπως τα *θαλάμι*, *καλάμι*, *ποτάμι* κ.λ.π. και στη συνέχεια δημιούργησε ξεχωριστή οικογένεια, όπως *χαραμίζουμι*, *χαραμίζής*, *χαραμτζίδ'κους*, *χαραμοφάης*, *χαραμοφαγάς* κ.λ.π. Πολλές λέξεις πάλι κάποιου λαού ήλθαν στη δική μας γλώσσα μέσω ενός τρίτου λαού, ιδίως μέσω του τουρκικού. Έτσι π.χ. η λέξη *ζορ'* αραβική, η λέξη *πιρντάχ'* περσική, η λέξη *τσακάλ'* ινδική κ.λ.π. ήρθαν σε μας δια της τουρκικής. Άλλες πάλι λέξεις καθαρά ελληνικές πέρασαν στη γλώσσα κάποιου λαού και τις ξαναπήραμε εμείς με νέα όμως πλέον μορφή, δηλ. με τη μορφή που πήραν στην ξένη γλώσσα π.χ. *βάγκα* < λατιν. *barca* < αρχ. ελλ. *βάρης*, *κανόνι* < βενετ. *canon* < λατιν. *canna* < αρχ. ελλ. *κάννα*, *καπιτάνιους* < βενετ. *capetanio* < λατιν. *capitaneus* < μsn. ελλ. *κατεπάνω*, *μπά-*

νιου ιταλ. bagno < λατιν. balneum < αρχ. ελλ. βαλανείον, τιφτέρ < τουρκ. tefter < μsn. ελλ. διφθέριον < αρχ. ελλ. διφθέρα.

Πάντως απ' τις ξένες λέξεις που μπήκαν στη γλώσσα μας οι πιο πολλές προέρχονται απ' τη λατινική, την ιταλική και την τουρκική. Έτσι π.χ. α) απ' τη λατινική έχουμε: ακ'μπώ (accumbo), βαρβάτους (barbatus), βίγλα (viglare), γκιουμ' (cucuma), κανάτα (cannata), καβαλλάρ'ς (caballarius), καβαλλίνα (caballinus), καπίστρ' (capistrum), κάρβ'νον (carbo), κουκούλα (cuculla), κούπα (cupa), κουρέλ' (corellum), κριβάτ' (grabatus), κρίνα (scrinium), λουρί (lorum), μανίκ' (manica), μαντήλ' (mantilium), μαρούλ' (amarula), μαύρους (maurus), μισάλ' (mensalium), πανέρ' (panarium), πόρτα (porta), ρουδάκινον (duracinum), σαβούρα (saburra), σάγλα (sagola), σαίτα (sagitta), σικάλ' (sicalis), σκάλα (scala), σκούπα (scupa), σπιτ' (hospitium), στράτα (strata), φασούλ' (phasēlus) κ.ο.κ. β) Απ' την ιταλική έχουμε π.χ. αμολλάρον (-λέρον) (amollare), κάργα, επιρρ. (carga), κάλτσα (calza), καρέκλα (charegla), κάσα (cassa), κουμπάνια (compagnia), κουκούτσ' (cucuzza), κόφα (cofa), λάμπα (lampa), λασκάρου (-έρον) (lascare), λίμα (lima), μαντίνα (madonnina), μιλιούν' (milione), μόλους (molo), μοντάρον (-έρον) (montare), μπατάρον (-έρον) (battere), μπαστούν' (bastun), μπουμπότα (bobota), μπονκάρου (-έρον) (boccare), πατατούκα (patatucco), πέτσα (pezza), πετσέτα (pezzetta), φέτα (fetta) κ.ο.κ. γ) Απ' την τουρκική π.χ. αγιάζ' (ayaz), αγιάρ' (ayar), αλισβιρίσ' (alisheris), αμπάρ' (ambar), ασίκ'ς (aşik), ατζαμής (acemi), ζιβζέκ'ς (zevzek), καζάν' (kazan), καζίκ' (kazik), κασμάς (kasma), καϊκ' (kayik), καϊμάκ' (kaymak), καλπουζάν'ς (kalpazan), καπάκ' (kapak), κιουπ' (küp), κουλαντριζου (kullanmak), κουπούκ' (kopük), κουσούρ' (kusur), κουτουρού (götürü), λεγέν' (leger), μαξούλ' (mahsul), μαράζ' (maraz), μαχαλάς (mahalle), μουλαϊμίζου (mulâyim), μπαϊλντίζου (bayilmak), σικλέτ' (siklet), τουλούμ' (tulum), τσακμάκ' (çakmak), φουκαράς (fucara), χαϊν'ς (hain), χαμάλ'ς (hamal), χούι (huy) κ.ο.κ.

Εκτός όμως απ' τη λατινική, ιταλική και τουρκική, κι άλλες γλώσσες μας έχουν δώσει διάφορες λέξεις. Απ' τους βαλκανικούς λαούς πήραμε π.χ. σλαβικές: γκλάβα (glava), κ'ναδ' = κουνάβι (kuna), μπάμπον (babo), ντόμπρους (dobr), παπάρα (popara), ρούχου (ruho), σανό (seno), σβάρνα (barna), τσαντίλα (tsedilo), χ'γιάζου (hujati) κ.λ.π., αλβανικές: μπαμπέ(ι)σ' (pabesë), μπέσα (besë), πλιάτσ'νον (plaçkë), τσούπρα = κορίτσι (tšuprë), βουλγάρικες: μπράτμους (bratim), ρουμανικές: ζ'λαπ' (zulape), μλιόρα (ml'or'). Επίσης πήραμε από τις ανατολικές, όπως π.χ. αραβικές: γαζί, καραμέλα, καφές, μαγαζί, μουςαμάς, σουρόπ' κ.λ.π., περσικές: αγγαρεία, παράδεισους, σαλ', σατράπ'ς, εβραϊκές: αμήν, αραβόνας, βάρια,

Πάσχα, σατανάς κ.λ.π. Επίσης από άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες, όπως τη γαλλική π.χ. *αγκαζέ* (engagé), *αμπρί* (abri), *βιζίν'* = βενζίνη (benzine), *βιζαβί* (vis-a-vis), *γαντ'* (gant), *γριπ'* (grippe), *μοντόρ'* (moteur), *μπέρτα* (berthe), *τρικό* (trico) κ.λ.π., απ' την αγγλική π.χ. *ίντσα* (inch), *κάμπον-του* (cabot), *μπέμπης* (baby), *μπουλντόζα* (bulldozer), *τσιτ'* (city). Απ' την ισπανική *πατάτα* (patata) κ.ο.κ. Πέρα απ' τις παραπάνω στη γλώσσα μας πέρασαν ακόμα λέξεις κι απ' τα πιο απίθανα μέρη του κόσμου, όπως π.χ. *ρυζ'* (ινδική vrihi), *τσάι* (κινέζικη), *κακάου*, *ντουμάτα*, *σουκουλάτα* (kakaua, tomatl, chocolate, μεξικανικές), *κινίνου* (νοτιοαμερικάνικη, kina), *κανίβαλους* (λέξη που σημαίνει γενναίος στη γλώσσα των ανθρωποφάγων του καραϊβικού πελάγους), *κάρου* (κελτική) κ.λ.π.

Πέρα από την παραπάνω παρατήρηση θα πρέπει να πω ακόμη και τούτο: Στο γλωσσικό ιδίωμα του χωριού μας δεν έχουμε «πάθη» μόνο στους φθόγγους των λέξεων αλλά έχουμε πάθη και στη «σημασία» των λέξεων. Και τα μεν πάθη στους φθόγγους αφορούν τις αποβολές φωνηέντων ή συμφώνων κ.λ.π. που τελικά μεταβάλλουν οπτικά και φωνητικά τον τύπο μιας λέξης, τα δε πάθη της σημασίας αφορούν στο βαθύτερο νόημα, στην έννοια μιας λέξης.

Τα κυριότερα πάθη της σημασίας είναι βασικά τα εξής:

Α'. Ολοκληρωτική αλλαγή της σημασίας: Μια λέξη δηλ. έχασε εντελώς τη σημασία που είχε και χρησιμοποιείται με εντελώς νέα. Έτσι π.χ. το ρήμα *αυλίζομαι* σήμαινε: είμαι στην αυλή, διανυκτερεύω, κατασκηनोंω, καταλύω, στρατοπεδεύω, ενώ τώρα σημαίνει: διέρχομαι, περνάω από κάποιον συγκεκριμένο τόπο προκειμένου να φτάσω στην ιδιοκτησία μου: «*άμα φράξεις ιδώ που λες, απού που θ' αυλίζουμε για του χουράφι μ'*»;». Το ρήμα επίσης *εξοριάζω* σήμαινε δεν προσέχω, παραμελώ, ενώ τώρα σημαίνει ρίχνω κάτι ή κάποιον με τρόπο βίαιο κάπου: «*τα κύματα ξόριασαν ντ' βάρκα στα κάγκαρα*», «*μι σκού'τ'σι μι λύσσα κι μι ξόριασι παν' στου φράχτ'*». Έτσι και σε πολλές άλλες λέξεις όπως *καρπίζου* = συλλέγω καρπούς, ενώ *καρπίζου* (για δένδρα) = φτιάχνω καρπούς και για γυναίκα ή θηλυκό ζώο «εν' καρπιρή», *ανθίζω* = στρώνω με άνθη, *στολίζω* με άνθη, ενώ *ανθίζου* (για δένδρα) = βγάζω άνθη, *εξωμίζω* = γυμνώνω τον ώμο, ενώ *ξ'μίζου* = συμπληρώνω με πλέξιμο το φθαρμένο μέρος κάποιου πλεχτού, *γλυκαίνομαι* = είμαι γλυκός, ενώ *γλυκαίνουμε* = τρώω κάτι γλυκό και ευχαριστιέμαι, *παιδεύω* = ανατρέφω, μορφώνω, ενώ *πιδεύου* = βασανίζω, τυραννώ, *χορός* = ομάδα από τραγουδιστές, ενώ *χουρός* = ένα σύνολο από ρυθμικές κινήσεις των ποδιών, των χεριών και γενικά του σώματος με συνοδεία μουσικής συνήθως.

Β'. Συστολή ή στένεμα της σημασίας: Μια λέξη δηλ. που είχε δυό ή

περισσότερες σημασίες διατήρησε μια μόνο απ' αυτές. Έτσι π.χ. το ρήμα *ζηλώω* σήμαινε: *ζηλεύω*, *φθονώ*, *έχω ζήλο προς κάτι*, *επιδιώκω με ζήλο κάτι*, *ανταγωνίζομαι ή αμιλλώμαι κάποιον*, ενώ *ζ'λεύου* = *ζηλεύω*. Το ρήμα *κηδεύω* (τινός) σήμαινε *φροντίζω για κάτι ή για κάποιον*, *κηδεύω* (τινά) = *ενταφιάζω κάποιον και κηδεύω* (τινί) = *συγγενεύω με γάμο*, *συμπεθερεύω*, ενώ *κηδεύου* = *φροντίζω για τον ενταφιασμό ενός νεκρού*, *χαλώ* (τι) = *χαλαρώνω κάτι*, *χαλνώ* τους συνδέσμους των μερών του, *χαλάω* (τινί) = *υποχωρώ σε κάποιον*, ενώ *χαλνώ* = *κάνω κάτι χαλαρό*, *καταστρέφω* τους συνδέσμους των μερών του, *αρκώ* = *αποκρούω*, *εμποδίζω*, *υπερασπίζω*, *βοηθώ*, *είμαι χρήσιμος*, *είμαι αρκετός*, ενώ *αρκώ* = *είμαι αρκετός*.

Γ'. *Εύρυνση ή πλάτεια της σημασίας*: Μια λέξη δηλ. έχει πλατύτερη σημασία απ' αυτή που είχε. Π.χ. *τεντώνω* αρχικά σήμαινε μόνο *στήνω τη τέντα*, ενώ σήμερα πήρε την έννοια του *απλώνω*, *τεντώνω*, *τανύζω κ.λ.π.*, η λέξη *αρετή* σήμαινε αρχικά μόνο την *ανδρεία*, τον *ηρωισμό στο πεδίο της μάχης*, ενώ *αρετή* τώρα είναι κάθε *καλή και ηθικά επαινετή ιδιότητα του ανθρώπου*, όπως η *δικαιοσύνη*, η *τιμιότητα* η *καλοσύνη κ.λ.π.*

Δ'. *Εξειδίκευση της σημασίας*. Μια λέξη δηλ. πήρε μια ειδική σημασία και μόνο αυτή έχει τώρα πια. Έτσι π.χ. *εκκλησία* ήταν η *συνάθροιση*, η *συγκέντρωση του λαού*, ενώ σήμερα είναι ο *ναός*, *αμαρτία* σήμαινε *απλώς σφάλμα*, ενώ σήμερα σημαίνει κάθε *παρακοή ή παράβαση του θείου θελήματος*, *άγγελος* = *αγγελιαφόρος*, ενώ *άγγιλος* = *το πνευματικό πλάσμα του Θεού που υπάρχει μέσα στον αόρατο κόσμο*, *πετεινός* = *κάθε τι που πετά*, ενώ *πιτ'νός* = *ο κόκορας*.

Ε'. *Μεταφορική χρήση της σημασίας*. Χρυσό μπορεί να είναι ένα *βραχιόλι* ή ένα *δαχτυλίδι*, χρυσή μπορεί να είναι μια *καδένα* ή μια *καρφίτσα* (κόσμημα), αλλά λέμε και *χρυσός άνθρωπος* ή *χρυσή καρδιά*. Στην πρώτη περίπτωση χρησιμοποιείται το επίθετο *χρυσός* με την *κυριολεκτική* του σημασία, ενώ στη δεύτερη περίπτωση με τη *μεταφορική*. Έτσι λοιπόν πάμπολλες λέξεις χρησιμοποιούνται πια όχι μόνο *κυριολεκτικά* αλλά και *μεταφορικά* π.χ. λέμε: *κακιά ώρα*, *γλυκιά ζουή*, *μαυρ' μέρα*, *άγρι(γι)ου ρακί*, *βαθύ σκουτάδ'*, *ψυχρό φέρσ'μον*, *άθρωπους καβάκ'* (ψηλός), *καρδιά μπαχτσές*, *τιχνίτ'ς αητός*, *κόβουντι τα ποδάρια μ'*, *σπάζιν τα νεύρα μ'*, *σκοντείνιασι του μυαλό μ'*, *αλουνίζου όπους θέλου* (ενεργώ όπως μ' αρέσει), *ξιφονρνίζου μυστικά*, *γράφου στα παλιά μ' παπούτσια*, *κ'μούμι λαφρυ(γι)ά*, *μιλώ καθαρά κ.ο.κ.*

Όπωςδὴποτε όλα τα παραπάνω θα μπορούσε να τα πεί ή να τα γράψει κανείς όχι για τη γλώσσα του χωριού μας μόνο αλλά γενικότερα για τη δημοτική μας γλώσσα. Και πράγματι πριν από μένα τα έγραψαν πολύ πιο συστηματικά, με επιστημονική και περίσσια γνώση, ειδικοί φιλόλογοι - γλωσσολόγοι.

λόγοι του αναστήματος ενός Μ. Τριανταφυλλίδη (Νεοελληνική Γραμματική, ΟΕΣΒ/1941) ή ενός Κ. Γεωργούλη (Ιστορία και Μεθοδολογία των Πνευματικών Επιστημών, Διδασκ. Μ.Ε./1962-3). Και δεν ήταν δυνατό να συμβαίνει διαφορετικά. Δεν ήταν δηλ. δυνατό ό,τι ισχύει για τη δημοτική μας γλώσσα να μην ισχύει και για το γλωσσικό ιδίωμα του Θεολόγου. Γιατί το γλωσσικό ιδίωμα του Θεολόγου είναι η δημοτική μας γλώσσα, ένα από τα βόρεια ιδιώματα. Φυσικά, αφού έτσι έχουν τα πράγματα, αν ήθελε να καταρτίσει κάποιος ένα ολοκληρωμένο γλωσσάρι, θα έπρεπε να περιλάβει όλες τις λέξεις της δημοτικής, όπως αυτή μιλιέται στο χωριό μας. Τότε όμως θά 'πρεπε να συγγράψει ένα πολύτομο λεξικό. Για να συνταχθεί συνεπώς ένα σύντομο γλωσσάρι προκύπτει η ανάγκη της επιλογής των λέξεων που αυτό θα περιλαμβάνει. Εγώ επέλεξα τις λέξεις που ακολουθούν. Φυσικά, αν η επιλογή αυτή είναι ορθή ή όχι, αν δηλ. μερικές από τις λέξεις αυτές δεν έπρεπε να τις επιλέξω ή αν έπρεπε να επιλεγούν άλλες, αυτό είναι θέμα προσωπικής εκτίμησης του καθενός. Πάντως θα πρέπει να σημειώσω ότι η δική μου επιλογή δεν έγινε εντελώς τυχαία, αλλά έγινε με βάση κάποιες σκέψεις όπως π.χ. περιέλαβα τα τόσο κοινά ρήματα ανθίζω ή βαδίζω, γιατί ήθελα ν' αναφερθούν οπωσδήποτε οι λέξεις ανθούσκου, βαδ', βαδέλ', βαδέλα ή τα τόσο κοινά ουσιαστικά δάχτυλο, 'γεια, γιατί ήθελα οπωσδήποτε ν' αναφερθούν οι σχεδόν παροιμιακές φράσεις «έβαλι τα δαχτύλια τ' να πνιγεί», «όποιον δαχτύλ' να κόψεις θα πουνέ(ι)σ'», «πιριμένεμ' τ'ς 'γειας κι βρήκαμ' τ' θανάτ'» κ.λ.π., ακριβώς μάλιστα επειδή ήθελα οπωσδήποτε ν' αναφερθούν ορισμένα πράγματα, γι' αυτό και σ' ορισμένες λέξεις αντί να δώσω την ερμηνεία τους με δυο τρεις γραμμές, όπως θα μπορούσε να γίνει, την έδωσα με πολύ περισσότερα λόγια όπως π.χ. τις λέξεις *ανάτριχα, γαλατσίδα, καθιρίδ', λειραβδουπούλ'* κ.λ.π.

Θά 'θελα επίσης να σημειώσω ακόμη, για τον αναγνώστη που δεν είναι Θεσίτης, το εξής: Είναι γνωστό ότι τα σύμφωνα κ, γ, λ, ν, χ αλλιώς αποδίδονται φωνητικά στις λέξεις *καιρός, κύμα, γη, γέρος, λίρα, νήμα, χέρι, χήρα* κ.λ.π. κι αλλιώς στις λέξεις *κόπος, κούπα, γόπα, γάλα, λαός, λέρα, λόγος, ναός, νερό, νόμος, νους, χαρά, χώρος, χουλιάρι* κ.λ.π. Η γραμματική στη διαίρεση των συμφώνων μιλώντας για ουρανικά, υπερωικά κ.λ.π. σύμφωνα διατυπώνει αναλυτικά τους σχετικούς κανόνες. Για ν' αποδίδει συνεπώς κάποιος μη Θεσίτης σωστά μια θεολογίτικη λέξη πρέπει να τη διαβάζει, να την προφέρει πρώτα όπως είναι ολοκληρωμένη, χωρίς δηλ. την αποβολή φθόγγων ή συλλαβών. Έτσι θ' αποδίδει φωνητικά κατά τρόπο ορθό ακόμα και λέξεις όπως *κ'λω* (κυλώ), *κ'λω* (κλείνω) ή *κ'νω* (κινώ), *κ'νω* (κουνώ). Αν δεν κάνει κάτι τέτοιο, τότε ο ήχος που θ' ακούγεται στις διάφορες λέξεις δε θά 'χει σχέση με την πραγματικότητα, αν δηλ. τα σύμφωνα στις λέξεις π.χ. *αλ'σάχν'*

(αλίσαχνη), καλ'βών' (καλυβώνει), χ'μίζου (χυμίζω) κ.λ.π. δεν αποδοθούν σωστά, θ' ακουστεί κάποιο παράδοξο για κάθε Θεολογίτη φωνητικό δημιούργημα. Επίσης να λεχθεί ακόμη ότι για το φθόγγο -ν- θα είχε να πεί κανείς πολλά, ένα όμως απ' όλα πρέπει νά σημειωθεί ότι δηλ. το -ν- των άρθρων π.χ. «τον», «την», ή του αρνητικού μορίου «δεν» συμπροφέρεται σε πολλές περιπτώσεις με την επόμενη λέξη και τρέπεται σε -μ- πριν από -π-, σε -γ- πριν από -κ- κ.λ.π. Συνεπώς θα διαβάζεται ο φθόγγος που συναντιέται μέσα σε παρένθεση στην αρχή ή στο μέσο μιας λέξης π.χ. ντ'(μ)πίτα, ντ'(γ)κούπα, δε (μ)πάου, δε (γ)κόβου, η (γι)αρρώστια, αγρι(γι)άδα κ.λ.π. Ενώ, αν κάποιος φθόγγος (ή κάποιοι φθόγγοι) βρίσκεται μέσα σε αγκύλες, μπορεί να διαβάζεται, μπορεί και όχι, π.χ. μπόλ'κους, -όλκ'[ια] σημαίνει ότι λέγεται μπόλ'κ' δ'λεια ή μπόλ'κια δ'λεια.

Πρέπει να σημειώσω βέβαια ότι δεν είμαι ειδικός για τη διαπραγματεύση αυτού του θέματος. Γι' αυτό τυχόν παραλείψεις, παρερμηνείες ή σφάλματα θα πρέπει να κριθούν με μεγάλη επιεικεια από τους ειδικούς. Αν τόλμησα άλλωστε ν' ασχοληθώ με το θέμα αυτό, δεν τό 'κανα παρά μόνο από μεγάλη αγάπη για το νησί μου και ειδικότερα για το χωριό μου Θεολόγος. Οι υπηρεσιακές και οικογενειακές υποχρεώσεις μου δε μ' άφηναν παρά ελάχιστο ελεύθερο χρόνο, πράγμα που μ' ανάγκαζε πολλές φορές να συνθέτω, όταν είχα κάποιο κενό στο σχολείο ή όταν ταξίδευα από Καβάλα—Θάσο ή αντίστροφα. Αν είχα κάποια άνεση χρόνου, ίσως έδινα διαφορετική μορφή στο όλο έργο μου. Ανεξάρτητα όμως από τα παραπάνω πιστεύω ότι το γλωσσάρι αυτό θα φανεί χρήσιμο α) στους συμπατριώτες μου και ειδικότερα στους νέους, οι οποίοι δε διαθέτουν τις όποιες δικές μου γνώσεις και οι οποίοι θα διαπιστώσουν ότι το γλωσσικό ιδίωμα του χωριού μας έχει διαμορφωθεί με βάση τους κανόνες που διαμόρφωσαν και τη νέα γλώσσα του Ελληνισμού, τη δημοτική μας γλώσσα, β) στους απλούς επισκέπτες του νησιού μας, οι οποίοι πολλές φορές νομίζουν ότι οι λέξεις του γλωσσικού ιδιώματος του χωριού μας είναι ξεκομμένες απ' τον κορμό της ελληνικής μας γλώσσας. Κι αυτοί θ' αντιληφθούν επίσης ότι το σύνολο των λέξεων αυτών έχουν εξελιχθεί ως προς τους τύπους, όπως εξελίχθηκαν οι λέξεις στα λεγόμενα «βόρεια ιδιώματα» της πατρίδας μας, γ) νομίζω όμως ότι και οι ειδικοί φιλόλογοι, παρά τις ατέλειες που θα διαπιστώσουν, θα βρούν αφορμές για να κάνουν ορθές παρατηρήσεις για τη γλώσσα μας ιδίως απ' τις αυτούσιες θεολογίτικες φράσεις που παραθέτω. Φράσεις που δεν είναι πλαστές, δημιουργήματα δηλ. γραφείου, αλλά φράσεις που ζουν μέσα μου, γιατί μεγάλωσα μέσα στο ιδίωμα αυτό και το ζω συνεχώς, άρα έχουν ένα βασικό προσόν, τη γνησιότητα. Τις περισσότερες από τις φράσεις αυτές τις έχω ακούσει σχεδόν όπως τις γράφω, γιατί κατά κάποιο ανερμήνευτο τρόπο έρχονται ζωντανές στη μνήμη μόλις μια λέξη δώ-

σει αφορμή για την πραγματοποίηση συνειρμών ή για την ανάπλαση παραστάσεων.

Βοηθήματα είχα βασικά δύο: 1) το ετυμολογικό λεξικό της κοινής νεοελληνικής του Ν. Π. Ανδριώτη και 2) το θαυμάσιο τρίτομο λεξικό της «Πρωίας». Απ' το πρώτο ξεκινούσε κάθε προσπάθειά μου για την ετυμολογία των λέξεων, ενώ το δεύτερο με βοηθούσε στη διατύπωση των ερμηνειών που έπρεπε να δώσω.

Όσον αφορά τις συντομογραφίες που χρησιμοποιώ δε νομίζω ότι είναι τόσο δύσκολο ν' αντιληφθεί κανείς τι σημαίνουν και γι' αυτό δεν παραθέτω ιδιαίτερο πίνακα που να τις επεξηγώ, π.χ. αρχ. = αρχαίο, μsn. μεσαιωνικό, ουσ. = ουσιαστικό, μεταφ. = μεταφορικά, αμεταβ. = αμετάβατο, μεταβ. = μεταβατικό κ.λ.π. Εκείνο όμως που πρέπει να σημειώσω είναι ότι στην ετυμολογία χρησιμοποιώ το σύμβολο > ή < και η λέξη που τοποθετώ έξω από τη γωνία ή στην κορυφή της γωνίας είναι η παραγόμενη λέξη π.χ. α+ωρα > άωρος > άγωρος > άγουρος > αγουρίς > αγουρίδα > αγ'ρίδα.

Κλείνοντας θα ήθελα να μου επιτραπεί να αναφέρω για άλλη μια φορά την, πολύ προσφιλή σε μένα, σκέψη του δάσκαλου Ε. Παπανούτσου, με την οποία τέλειωνα και το προηγούμενο δημοσίευσμά μου στα «Θασιακά»: «για τον άνθρωπο ένας μόνο τρόπος υπάρχει να μην πέφτει σε σφάλματα: να μην επιχειρεί τίποτα. Αλλά τούτο είναι πολύ μεγαλύτερο λάθος».

A

αβατο'νιά : βάτος, βατομουριά. Στη βοτανική «βαβατσινιά» = μαυρομουριά, «μορέα η μέλαινα». Καρπός της «αβατο'νιάς» είναι **του βάτο'νου** = (α)βάτσινιο, βατόμouro. Απ' το αρχ. βάτος > βάτινος > μsn. βάτσινον > βατσινιά > (α)βατο'νιά.

άγαρμπους : επιθ. άγαρμπος, άχαρος, άκομψος // επιρρ. **άγαρμπα** = δυνατά, βίαια, άχαρα, ωμά: «μ'έπιασι άγαρμπα του χέρι μ'» // μεταφ. «μι τού 'πι πουλύ άγαρμπα». Απ' το στερ. α + ιταλ. garbo = κομψότητα, χάρη.

αγγειό : κάθε σκεύος του σπιτιού για τη μεταφορά φαγητών, νερού, κρασιού, λαδιού κ.λ.π., κυρίως όμως γκιούμι από λευκοσίδηρο ή χαλκό: «να καλονπλύν'ς τ' αγγειά πριν τα πάρουμ' στον χουράφ' για νιρό». Απ' το αρχ. αγγείον.

αγγίζου : αγγίζω, ακουμπώ: «να μην αγγίξεις του σπειριό μ', γιατί μι πιθαίν' στον (μ)πόνου» // μεταφ. «όποιους αγγίξ' του γλυκό θα τ'ς μαζέψ'» = όποιος φάει το γλυκό θα φάει και ξύλο, θα τις μαζέψει, ενν. τις ξυλιές // **αγγ'μός ή αγγ'σμός** = το άγγιγμα: «πρήσ'κι η πληγή μ'

κι αγγ'μό δεν εχ'», δηλ. δεν ανέχεται το παραμικρό άγγιγμα. Απ' το αρχ. *εγγίζω* < *εγγύς*.

αγγιλουσκιάζουμι: αγγελοσκιάζομαι, τρομάζω λίγο πριν το θάνατό μου, όταν ψυχορραγώ, νιώθοντας την παρουσία του αγγέλου που θα πάρει την ψυχή μου: «νούδι τρώει, νούδι πιν' πλιά κι στέκιτι βουβός· φαίνιτι αγγιλουσκιάχ'κι» // **αγγιλόσκιαμα** = το ψυχορράγημα. Απ' το άγγελος + σκιάζομαι = φοβούμαι.

αγιάζ' : η νυχτερινή υγρασία. Ορισμένες φορές κι ο τσουχτερός χειμωιάτικος αέρας. Απ' το τουρκ. *ayaz*.

αγιάρ' : το κανονικό, αυτό που πρέπει, το σωστό που βρίσκεται με σύγκριση, με αντιπαραβολή. Ορισμένες φορές και η ίδια η πράξη της σύγκρισης για την εύρεση του σωστού: «να καν'ς αγιάρ' του ρολόι σ', γιατί μι φαίνιτι πως πάει πίσου» = να ελέγξεις το ρολόι σου, αντιπαραβάλλοντας την ώρα που δείχνει με τη σωστή ώρα, γιατί μου φαίνεται πως μένει πίσω // «να καν'ς αγιάρ' ντη (μ)πλάστιγγα, πρίν αρχί(ι)σ' να ξ'γιά(ι)ξ'» = να κανονίσεις, να κοντρολάρεις την πλάστιγγα, πριν αρχίσεις να ζυγίζεις μ' αυτή. Απ' το τουρκ. *ayar*.

αγκαλώ : μεταβ. κάνω μήνυση, μηνύω: «θα σ' αγκαλέσου για ντ' ζημιά που μ' έκανες» // καταγγέλλω στις Αρχές: «πήγι κι μ' αγκάλισι στον Δασαρχείου, ιπειδή έκουψα ένα πιφκάρ'» // προδίδω, γίνομαι σπιούνος: «θα μ' αγκαλέ(ι)σ' δηλαδή άμα στήσου δουξάρια;» = παγίδες για πουλιά // ουσ. **τ'αγκάλισμα**. Απ' το αρχ. *εν* + *καλώ* > *εγκαλώ* = ενάγω, κατηγορώ.

αγκίδα: κομμάτι από σχισμένο δαδί που καίγεται στο τζάκι κυρίως για φωτισμό αλλά και για ζεστασιά // ξυλάκι μ' αιχμηρή μύτη που αποσπάται και μπήγεται σε κάποιο σημείο του σώματός μας // υποκορ. **αγκίδ'** ή **αγκ'δούδ'** ή **αγκ'δέλ'** και μεγενθ. **αγκ'δούκλα**. Απ' το αρχ. *ακίς* -ίδος.

αγουρέκουσ : μεγενθ. του **αγόρ'** = αγόρι και χαϊδ. για μικρό παιδί: «άντι αγουρέκου μ' να πας για νιρό» // μεγενθ. του «αγόρ'» και το **αγουρίνα**, οπότε και πάλι χαϊδ. «αχ! η αγουρίνα μ', που φέτους θα πάει κι στον σκουλειό». Απ' το αρχ. *α* + *ώρα* > *άωρος* > *άγωρος* > μsn. *αγόριν* > *αγόρι*.

άγρι(γι)ους : ο άγριος // για άνθρωπο, ο απολίτιστος, ου **αγροίκους** = αγροίκος // για χόρτο ή φυτό, αυτό που φυτρώνει μόνο του χωρίς να το σπείρεις και αναπτύσσεται μόνο του χωρίς να το κανακεύεις // για δέντρο, αυτό που δεν κάνει καρπούς και θέλει μπόλιασμα για να γίνει **ήμιρου** και να καρπίσει // για ζώο, αυτό που δεν έχει εξημερωθεί και άρα μη συνεργάσιμο με τους ανθρώπους ή το μη οικιακό αλλά του κοπαδιού ή το αδέσποτο ή του βουνού // μεταφ. «άγρι(γι)ου ρακί» = πολύ αψύ, «άγρι(γι)ου πανί» = πολύ αδρύ, υφασμένο με σκληρές τρίχες, «άγριγιου μπουρίν'» = πολύ δυνατή πόδρα, «άγρι(γι)ου μάλουμα» = μεγάλος καυγάς, «άγρι(γι)ου ξύλου» (=

αγριγιόξ'λου) = το προερχόμενο από δέντρο μη καρποφόρο ή το πολύ σκληρό και δυσκολοκατέργαστο // «μη ντου (μ)παιρν'ς μι τ' άγρι(γι)ου» = μη τον αποπαίρνεις, μη τον συμπεριφέρεσαι σκληρά // επιρρ. **άγρι(γι)α** = με αγριάδα, με σκληρότητα: «πουλύ άγριγια ντου φέρθ'κис», «τι μι βλέπ'ς άγρι(γι)α;» // **αγρι(γι)εύου**: αμετ. χάνω την κοινωνικότητά μου λόγω π.χ. απομόνωσής μου για καιρό απ' το κοινωνικό σύνολο: «μήνις εχ' να κατ'βεί απ' τον μαντρί στον χουριό' αντόςθ' αγρι(γι)έψ' μεσ' στα β'νά» // μεταβ. φοβερίζω, μαλώνω, τρομοκρατώ: «σα πουλύ παραστρατεί ου γιο σ'δε ντουν αγρι(γι)έβ'ς λίγουν καμ' σ'μαζιφτεί», «πουλύ μ' αγρι(γι)έβ' του σκουτάδ'» ή μεσ. «πουλύ αγρι(γι)εύουμι στον σκουτάδ'» // «εχ' αγρι(γι)έψ' η θάλασσα» = φουρτούνιασε, «άρχισι ν' αγρι(γι)έβ' ου κιρός» = άρχισε να χαλά, πάμε για κακοκαιρία, «αγρι(γι)έψαν τα πράματα = δυσκόλεψε η κατάσταση // **αγρι(γι)έβουμι** : «αυτός δεν αγρι(γι)έβιτι μι τίποντα» = δε φοβάται, δε χαμπαρίζει τις φοβέρες ή τις απειλές, «αγρι(γι)έψ'κι του ζο κι δε πιάνιτι τώρα» // **ιξαγρι(γι)ώνου** : μεταβ. εξοργίζω κάποιον, προκειμένου για ζώο το φοβίζω, το κακομεταχειρίζομαι, έτσι ώστε παύει να υπακούει και δεν τιθασεύεται εύκολα // **ιξαγρι(γι)ώνουμι** = εξοργίζομαι // **αγρι(γι)άδα** = η αγριότητα, η φοβέρα, η απειλή: «δε σ'κώνου αγριγιάδισ ιγώ» = δεν ανέχομαι να μ' αγριεύουν, να μ' απειλούν // **αγρι(γι)ά** = αγριόχορτο, ζιζάνιο του χωραφιού, η «άγρωστις η έρπουσα» // **αγρίμ'** = πολύ άγριο ζώο και μεταφ. ο απλησίαστος άνθρωπος λόγω σκληρού χαρακτήρα, ο ακοινώνητος // το δύσκολο στη διαπαιδαγώγηση παιδί ή η απλησίαστη για ερωτόλογα κοπέλα. Απ' το αρχ. άγριος < αγρ-ός.

αγρι(γι)ουμιρ'νός : αυτός που είναι από άγρια μέρη, από απομονωμένα μέρη π.χ. ο βουνίσιος, ο ορεσίβιος: «πού ντου βρήκι κι ντου (μ)πήρι αυτόν ντουν αγρι(γι)ουμιρ'νό;» = πού τον βρήκε και τον παντρεύτηκε αυτόν τον ακοινώνητο, το βουνίσιο; // «σίμιρα έχουμ' αγρι(γι)ουμιρ'νό φαί», δηλ. λαγό, πέρδικα, μανιτάρια, σαλιάγκια, άγρια χόρτα, χταπόδι κ.λ.π. Απ' το άγριος + μέρος, όπως και **ξινουμιρ'νός** = ο ξένος, ο απ' τα ξένα μέρη.

αγ'ρίδα : η αγουρίδα: «τ' αμπέλ' του τρυγήσαμ', μπουρρεί όμους να βρεις καμιά αγ'ρίδα να φας». Στ' αμπέλι δε μαζεύονται κατά τον τρυγητό τα **πανουστάφ'λα** αυτά δηλ. που έχει πάνω πάνω η κληματσίδα και είναι μικρόρογα τσαμπιά, σχεδόν άγουρα, που χαλούν το κρασί. Χρησιμοποιούνται για ξίδι συνήθως // κάθε άγουρος καρπός. Απ' το αρχ. α + ώρα > άωρος > άγωρος > άγουρος > μσν. αγουρίς > αγουρίδα.

αγώγ' ή αγώ'ι : το αυλάκι μέσα στο οποίο ρέει τρεχούμενο νερό, συνήθως για πότισμα αλλά και για πόσιμο, αν είναι «αγώγ'» κατάλληλα κατασκευασμένο // μεταφερόμενο ξένο φορτίο με μουλάρι ή γαϊδούρι, με αμοιβή του ιδιοκτήτη του ζώου // η ίδια η μεταφορά του ξένου φορτίου: «θα πάου

στη σκάλα (= στο επίνειο) *καμ' κανον καν' αγώγ'* // *αγουγιάτ'ς* ο ιδιοκτήτης του ζώου που εκτελεί μεταφορές, αγώγια // *αγουγιάτ'κα* : η αμοιβή του αγωγιάτη. Συνών. *κιράς* βλ. λ. Απ' το αρχ. *αγώγιον* < *άγω*.

αδειάζου : αντίθ. του *γυμίζου*, μεταβ. εκκενώ: «ν' αδειά(ι)σ' ντου τζέτζηρ' ή «του τσ'βαλ'» ή «του σπιτ'» ή «του τ'φεκ'» κ.λ.π. // αμεταβ. «αδειάσαν οι δρομ'» = έμειναν έρημοι, «άδειασι (ή μεσ. αδειάσ'κι) η αγκλησά» // ευκαιρώ, έχω χρόνο: «μι τ'ς(ι) δ'λεις δεν αδειάζου να πάου στου (γ)καφινέ», αλλιώς **ξαδειάζου** : «άμα ξαδειάσου θά 'ρθου να σι βοηθήσου» = αν ευκαιρήσω θά 'ρθω να σε βοηθήσω // φρ. «πέ'τιν να μας αδειάσιν ντ' γουνιά» = πες τους να φύγουν, «άδειασέ μας ντ' γουνιά» = φύγε // **αδειάζουμι** : «πάγουσι του λαδ' κι δεν αδειάζιτι του γκιουμ'» // μεταφ. «αδειάσ'κα κατα[γ]ή» = έπεσα καταγής // **άδειους** = ο κενός, αυτός που έχει αδειάσει ή αυτός που δεν έχει γεμίσει πλήρως: «φέρει ένα άδειου κ'τι», «του τσ'βαλ' εν' άδειου, παιρν' κι άλλις ιλές», αλλιώς **αδειανός** // μεταφ. ο ανόητος, ο κουφιοκέφαλος // **άδειους** ή **ξάδειους** = εύκαιρος // **αδειά** ή **ξαδειά** = η άνεση χρόνου: «αν έχου ξαδειά, θα φράξου του χουράφ'», «δε θα βρεις λιγ' ξαδειά νά 'ρτ'ς να μας δ(γ)ιεις;» // άνεση χώρου: «δεν έχουμ' αδειά σ' (γ)καλύβα για να κ'μηθούμ' ουλ'». Απ' το αρχ. *άδεια* < *α* + *δέος*.

αδούλ'ς : αυτός που δε δούλεψε ποτέ, ο ανίκανος συνεπώς για δουλειά λόγω κακής συνήθειας και κατ' επέκταση ο οκνηρός, ο τεμπέλης: «θα π'νας' η Μαρί(γι)α μ' αυτόν ντουν αδούλ' που πήρι». Απ' το στερ. *α* + *δουλειά*.

αδρύς : Το αντίθετο του λεπτός, ο χοντροκαμωμένος: «τα π'κάμ'σα για του β'νο πρεπ' να 'ν' απού αδρύ πανί» // επίρρ. **αδρά** : πλουσιοπάροχα: «μι ξινόσυρι ντ'ν αχυρώνα αλλά ντου (μ)πλήρουσα αδρά» = μου επιδιόρθωσε τη σκεπή της αχυρώνας αλλά τον πλήρωσα πλουσιοπάροχα. Απ' το αρχ. *αδρός* = χοντρός, σκληρός, μεστός.

αθέρας : η υπερβολικά ακονισμένη κόψη του μαχαιριού, του τσεκουριού κ.λ.π. // το καλύτερο μέρος, το χρησιμότερο ή το πιο αξιόλογο μιας ποσότητας τροφίμων, ποτών, ενός είδους οποιουδήποτε: «αρού πήρις ντουν αθέρα απ' του λαδ', άφ'σις σι με τα καταπάτια», δηλ. πήρες ό,τι καλύτερο κι άφησες σε μένα τα κάτω κάτω χοντράλαδα // άγανο πολλών φυτών = «τα του στάχυος κέντρα». // το άχρωμο και πτητικό υγρό «αιθυλικός αιθήρ»: «φέρ'τι γλήγουρα λίγουν αθέρα κι λιπουθύμ'σι του κουρίτσ'». Απ' το αρχ. *αιθήρ*.

αθιτώ : δεν κρατώ το λόγο μου, δεν εκπληρώνω κάποια υπόσχεση που έδωσα, αναιρώ όσα είπα: «μ' είπι πως θά 'ρτ' να μι βοηθήσ' αλλά' αθέτ'σι ντου λόγου τ'» // ουσ. του **αθέτ'μα** = η αθέτηση. Απ' το αρχ. *αθετώ* < *άθετος* < *α* + *τίθημι*.

αθός : το άνθος // μεταφ. το καλύτερο μέρος ενός όλου, συνών. του «α-

θέρας»: «πήρι ντουν αθός», δηλ. ό,τι καλύτερο. Απ' το μσν. αθός < ανθός < άνθος.

αθότρους : το καλύτερο, το πιο παχύ κι ευγενικό τυρί, σχεδόν σκληρό σαν συμπαγές βούτυρο και με ωραία μυρωδιά. Ξερός είναι αδύνατο να κοπεί με μαχαίρι και μόνο αν ζεσταθεί μπορείς ν' αποσπάσεις μερικές φλούδες απ' αυτόν. Συνήθως τρίβεται με ξύστη πάνω σε ζυμαρικά ή για να μπει σε κάποια πίτα για νοστιμάδα και μυρωδιά. «Χλουρός αθότρους», δηλ. μόλις γίνεσαι, μοιάζει σαν «μανούρι». Απ' το μσν. αθός < άνθος + τυρός, = το άνθος του τυριού.

αθρακούφα : στάχτη ανακατωμένη με πολύ μικρά καρβουνάκια αναμμένα, που μόλις διακρίνονται: «βάλι καμιά πατάτα μεσ' σ'ν' αθρακούφα να ψηστεί». Μάλλον απ' το άνθραξ (γεν. άνθρακος) + κούφος = άδειος, ο χωρίς περιεχόμενο ή απ' το αθράκα + κούφη < κύπη = κοίλωμα.

άι : άντε: «άι να χαθείς» = άντε να χαθείς, «άι στα κομμάτια» = άντε στα κομμάτια. Απ' την προστ. του αρχ. άγω: άγε > άε > άι.

ακ'μπώ ή **ακ'μπίζου** : ακουμπώ, αγγίζω: «πρόσιχι του πιδί να μην ακ'μπήσ' του χέρι τ' σ' (μ)πυρονστιά κι καείν» // στηρίζω, τοποθετώ κάτι κάπου: «ακούμπ'σι τον πιάτον στον πιλούδ'» // μεταφ. «ιγώ δεν ακ'μπώ ξένα πράγματα» = εγώ δεν καταδέχομαι να πάρω ή να μεταχειριστώ ξένα πράγματα // στηρίζομαι κάπου: «θ' ακ'μπήσου λίγου στον πιζούλ' να 'πον-κουραστώ» = θ' ακουμπήσω λίγο στο πεζουλάκι για να ξεκουραστώ // μεταφ. «να δ(γι)ουμ' που θ' ακ'μπήσουμ' στα γιράματά μας» = να δούμε σε ποιόν θα στηριχθούμε στα γεράματά μας, δηλ. ποιος θα μας περιθάψει // «ου Γιωρ'ς ακούμπ'σι στα πιθιρ'κά τ', γι' αυτό τα βγαζ' πέρα» // «όσα βγαζ' τ' ακ'μπίζ' στον χαρτί» = όσα κερδίζει τα παίζει στα χαρτιά και τα χάνει // ουσ. ακούμπ'μα // **απουκούμπ'** : μεταφ. το στήριγμα: «έχου ντου γιο μ' απουκούμπ'». Απ' το λατιν. *accumbo*.

αλάνα : ανοιχτός σαν μικρό γήπεδο, χωρίς θάμνους ή δέντρα, τόπος // **αλάν'** : υποκορ. του «αλάνα» αλλά και «αλάν'» = το αλάνι, παιδί του δρόμου, αλητόπαιδο // **αλάν'ς** και θηλ. **αλάν'σα** = ο μάγκας, ο μπερμπάντης // **αλανιάρ'ς** και θηλ. **αλανιάρα** = αυτός που με διάφορα σκέρτσα ξετρελαίνει τις γυναίκες και γενικά τους άλλους χωρίς να έχει κάποιο ιδιαίτερο χάρισμα ή προτέρημα // επίρρ. **αλλάν'κα** = αλήτικα και **αλανιάρ'κα** = μάγκικα, κουτσαβάκικα ή και χαριτωμένα: «πουλύ αλανιάρκα δεν' του μαν-τήλ' στον λιμό η Κατίνα» // επίθ. **αλάν'κους**, **-ν'κ'[ια]**, **-ν'κου**, **αλανιάρ'κους**, **-ρ'κ'[ια]**, **-ρ'κου**. Απ' το τουρκ. *alan* = ανοιχτός χώρος.

αλάργα επίρρ. μακριά: «εν' πουλύ αλάργα κι δε μπουρώ να πάουν κει που μι στελν'ς» // μεταφ. «είσι αλάργα νυχτουμένους» = δεν έχεις ιδέα, έ-

χεις μεσάνυχτα // **αλαργινός** : μακρινός // **αλαργέρνου** ή **αλαργάρου** ή **αλαργεύου** = απομακρύνομαι, φεύγω μακριά. Απ' το ιταλ. *alla larga* = ανοιχτό πέλαγος.

αληθ'νός : αυτός που ανταποκρίνεται στην αλήθεια: «θα σι πω δυο αληθ'νές κουβέντις» // ο ειλικρινής, ο πραγματικός: «αληθ'νός φίλους» // ο γνήσιος, αντίθ. του ψεύτικος: «δεν εν' αληθ'νό τον βραχιόλ' που φουρεί» // «βγήκα αληθ'νός σ' όσα έλιγα», αντίθ. «βγήκα ψευτ'ς» = διαψεύστηκα, «βγήκα ψεύτ'κον» = αποδείχτηκε άχρηστο, κάλπικο // **αλ'θεύου** : απρόσ. σε φράσεις σχετικές με πληροφορίες ή διαδόσεις ή φήμες: «αλ'θέβ' ότι;», «αλ'θέβιν όσα ...;» Απ' το στερητ. α + ληθ. (ρ. του λανθάνω) > αληθής > αληθεύω και αρχ. αληθινός.

αλι(κ)τροποδία ή **λι(κ)τριπόδια** : ο αστερισμός του Ωρίωνα: «άμα βγουν απ' του β'νο τα 'λι(κ)τριπόδια να ξικ'νή(ι)σ'». Απ' το αλέτρι + πόδι = αλετροπόδι, το μέρος του αρότρου κοντά στο υνί, όπου ο ζευγολάτης πατεί με το πόδι του για να χώνεται το υνί βαθιά στο χώμα και επειδή ο ομώνυμος αστερισμός έχει το ίδιο σχήμα. Ήδη μsn. **αλετροπόδιον**. Ίσως όμως κι απ' το αλέκτωρ + πόδι = αλεκτροπόδιον.

αλισβιρίς : δοσοληψία, εμπορική συναλλαγή, το «πάρε-δώσε»: «ντου σ'κώσαν τ' αλισβιρίσα κι πλούτ'σι» // οποιαδήποτε κοινωνική σχέση: «ιγώ δεν έχου κανέ' αλισβιρίς μ' αυτήν ντ' σουρτούκα // το σύνολο των εμπορικών εργασιών και δραστηριοτήτων: «μι τέτοια ανέχεια που δερν' τον χουριό τι αλισβιρίς νά 'χιν τα μαγαζά;». Απ' το τουρκ. *alisveris* = ληψοδοσία.

αλλιωτ'κους : διαφορετικός, ανόμοιος, όχι ο ίδιος // παράδοξος, ιδιόρυθμος: «αυτός εν' αλλιωτ'κους άνθρουπους» // επίρρ. **αλλιωτ'κα** = διαφορετικά. Απ' το επίρρ. αλλιώς.

αλλόκουτους : αλλόκοτος, παράξενος, ιδιότυπος: «αλλόκουτα πράματα», «αλλόκοντου φέρσ'μον», «αλλόκουτις κουβέντις» // επίρρ. **αλλόκουτα** «πουλύ αλλόκουτα μι φέρθ'κι». Απ' το αρχ. αλλόκοτος < άλλος + κόττη = κεφαλή.

αλ'πανάβατου : ζυμώνοντας τ' αλεύρι, για να φτιάξουμε τα ψωμιά, πρέπει να μπει **μαγιά** ή **προυζύμ'**. Στη συνέχεια κουκουλώνεται η ξύλινη σκάφη με το ζυμάρι και αφήνεται να φουσκώσει = **ν' ανιβεί**. Αν το ζυμάρι δεν «ανεβεί», δεν πλάθονται τα ψωμιά για να μπουν **«τ'ς(ι) π'νακουτές»** κι από κει στο φούρνο. Αν όμως δε βάλουμε «προζύμι», ή αν βάλουμε μεν «προζύμι», δεν «ανεβεί» όμως το ζυμάρι και πλάσσουμε τα ψωμιά και τα ψήσουμε, τότε το ψωμί γίνεται «(α)λ'πανάβατου» δηλ. σκληρό σαν πέτρα. Μερικές γυναίκες μη έχοντας «προζύμι» ή «μαγιά» ισχυρίζονται ότι «ανέβαζαν» το ψωμί με βασιλικό που έπαιρναν την ημέρα του Σταυρού από την εκκλησία.

Απ' το α (προσθ.) + λιπ- (θεμ. β' αόρ. του λείπω) + ανα + βα- (ρίζα του βαίνω, λείπω + αναβαίνω).

αμαλαγιά : παρθένα κόρη, κορίτσι: «α παμ' στον πανηγύρ' γι' αμαλαγές;», δηλ. για κορίτσια // τόπος με παχειά βοσκή, αβόσκητος, παρθένος (μεταφ.) με απάτητο το χόρτο // κάθε τι που πετυχαίνουμε και απολαμβάνουμε: «ου Γιωρ'ς συνηθίζ' να γυρίζ' τ'ς(ι) ξεν' μπαχτσέδισ γι' αμαλαγούδισ», δηλ. για φρούτα ή γι' άλλους καρπούς. Απ' το μαλάσσω > αμάλακτος > αμάλαγος > αμαλαγιά.

αμήγυρους : ο αγύριστος. Συνήθως σε φράσεις όπως: «άι στον αμήγυρο» = άντε στον αγύριστο, «ε π' να πας στον αμήγυρο» = ε που να πας στον αγύριστο. Μάλλον απ' το α + μη + γύρος (γυρίζω).

αμπάρ' : αποθήκη. Τα θεολογίτικα αμπάρια φτιάχνονταν από μαραγκό κατά μήκος κάποιου τοίχου στο εσωτερικό του σπιτιού και αποτελούνταν από διαφόρους χώρους που απομονωνόταν ο ένας απ' τον άλλο με κάθετο ξύλινο χώρισμα. Σε κάθε χώρο τοποθετούνταν φασόλια, ρεβύθια, κουκιά, τραχανάς κ.λ.π. «Ιγώ δεν είμι ψουμουλίμ'ς τ' αμπάρια μ' εν' ούλα γιμάτα» // το κύτος του πλοίου. Απ' το τουρκ. *ambar*.

αμπάρα ή **μπάρα** : σιδερένιος ή ξύλινος μοχλός με τον οποίο ασφαρίζεται μια πόρτα από μέσα // **αμπαρώνου** : ασφαλίζω πόρτα με αμπάρα // **αμπαραρμένους** : κλεισμένος με αμπάρα και μεταφ. κλεισμένος εκούσια στο σπίτι: «τι κάθισι αμπαραρμένους ουλ' μιριά μεσ' του σπιτ'»;» // **μπαράτ'ς** = μπαράτης, μικρός μοχλός κεκλιμένος στο ένα του άκρο και προσαρμοσμένος πάνω στην πόρτα έτσι ώστε να μετακινείται πάνω κάτω και να μπαίνει σε σιδερένια θηλειά προσαρμοσμένη στην «κάσα» της πόρτας // ρημ. **μπααρατώνου**. Απ' το μsn. *αμπάρα* < ιταλ. *barra*.

αμπλαούμπλας : ο αφελής, ο χαζός: «κά'νι οτ' θελ'ς αντός ου αμπλαούμπλας δε θα παρ' χαμπάρ'». Ίσως απ' το αρχ. *αμπλακίσκω* = σφάλλω, πλανιέμαι.

αμπουλιψά : σημείο στον κορμό του δέντρου όπου αυτό έχει μπολιαστεί. Κάτω απ' το σημείο αυτό ο κορμός σκάει πάντα άγριους βλαστούς ή βλαστούς του αρχικού είδους: «τι να του κλαδέψου του άχαρου; αυτό πρεπ' να κουπεί απ' ντ'ν αμπουλιψιά», δηλ. είναι άκαρπο που μάλλον πρέπει να γίνει ξύλα. Απ' το αμπουλιάζω βλ. λ. «μπουλιάζου».

αμ'τά : α μπά, μωρέ τι λες: «δε θα πας, μαρέ, στα ζα; - αμ'τά», αμέ: «αμ'τά τι νόμ'ζι· θα ντον' άφ'να να καν' οτ' θελ'»;» // ειρων. σώωπα! «σι μια μέρα ένιασα 10 στρέμματα. —αμ'τάσα» // δε νομίζω: «αμ'τά που θα σι τιλειώσ' ντη δ'λεια αντός ου χατ'ν'ς» // «αμ'τά που θα ντου βρεί ...», δηλ. πως και δε θα τον βρει. Ίσως απ' το αμέ+τα.

ανάγυρα : επίρρ. γύρω-γύρω: «άμα είδα ντον λαφιιάτ' πήγα ανάγυρα

ανάγνυρα, βρέθ'κα πίσου τ', κι ντου (γ)κουπάν'σα μια μι του πατιρίκ'. Απ' το ανα + γύρος.

αναδιξιμί' : ο βαφτισιμιός ή η βαφτισιμιά, ο αναδεκτός ή η αναδεκτή. Απ' το ανα - δέχομαι = γίνομαι ανάδοχος, νουνός.

αναχνάς : ο αχνός που βγαίνει από το στόμα, όταν αναπνέουμε (χαρκτηριστικός το χειμώνα) και κατ' επέκταση η ίδια η αναπνοή, η ανάσα // μεταφ. «τώρα μι του πουλύ κρύ(γι)ου άφ'νι έναν αναχνά στη βρυσ' να μη (μ)παγώσ'», μη την κλείνεις δηλ. τελείως, άφησέ την να στάζει λίγο (ν' αναπνέει), για να μην παγώσει το νερό στους σωλήνες. Απ' το αν + αχνός.

ανάλουγους : Αυτός που έχει κάποια αναλογία, κάποια ομοιότητα ή συμμετρία με κάποιον άλλον: «η αγγουνή μ' όμουρφ' εν', προίκα εχ', ν'κουκρά πρωτ' ντη (μ)πρεπ' ανάλουγους γαμπρός», «άμα έ(ι)χ'ς ψ'λα δέντρα, θελ'ς κι ανάλουνγ' σκάλα» // **αναλουγία** : «μι ποια αναλουγία να βάλλου γλυκάν'σου στα τσούπ'ρα, άμα βγάλου τον ρακί;» // **ανάλουγου** : «του ανάλουγον μ' απ' ντ' (μ)πιριουσία ντ' μπαμπά μ' τ' άφ'σα ντ'ν αδιρφή μ'», «καθένας θα βαλ' τ' ανάλουγον τ' στα έξουδα» // **αναλουγώ** : «οτ' μ' αναλουγεί του θέλου», «του σ'ταρ' που θα παρ'ς ν' αναλουγεί στον λαδ' που θα δώ(ι)σ'» // επίρρ. **ανάλουγα** ή **αναλόγους** : «ανάλουγα τα κλαδιά θα κλαδέψεις», «δ(γι)ε κι πράξι αναλόγους». Απ' το αρχ. αναλογέω -ώ.

αναντάν μπαμπαντάν ή **αντάν μπαμπαντάν** : επίρρ. έκφραση με την έννοια: από πολύ παλιά, απ' την εποχή των προπαππούδων, των προγόνων: «αυτό τον χουράφ' αναντάν μπαμπαντάν ήταν θ'κο μας, αλλά μας του παιρν' του Δασαρχείου μι του ετσ' θέλου». Απ' το τουρκ. *apababa* = οι γονείς.

αναπατιρίκ' : επίρρ. «πήρα του μπαστούνι μ' αναπατιρίκ' ...», δηλ. το τοποθέτησα οριζόντια πίσω στον τράχηλό μου και το κρατώ με τα δύο μου χέρια. Τη μια του άκρη με το δεξί και την άλλη με τ' αριστερό // «έρ'ξα στον (ν)ώμου μ' του σακάκι μ' αναπατιρίκ' κι έφ'χα», δηλ. έριξα απλώς διπλωμένο στον ώμο μου το σακάκι χωρίς να το φορέσω και έφυγα. Απ' το ανα + πατιρίκ' βλ. λ.

ανάτριχα : απ' το μsn. *ανάτριχα* < *ανάτριχος* = αυτός που έχει σηκωμένες τις τρίχες ή με τις τρίχες ανάποδα, δηλ. αντίθετα προς τη φυσική τους φορά // πρόληψη: εκτός απ' τα «σταυρώματα» και τ' άλλα ποικίλα γητέματα, για κάποιον που τον βάσκαναν ή τον μάγεψαν, υπήρχε πιο παλιά και «το ανάτριχα». Μια γυναίκα μεσόκοπη ή γριά έβγαζε το εσώρουχό της και περνούσε μέσα απ' τα γυμνά της σκέλη τον «άρρωστο», πιθανόν λέγοντας και «λόγια». Ταυτόχρονα, μετά από κάθε πέρασμα, έκανε και ορισμένες κινήσεις με το εσώρουχο πάνω απ' το κεφάλι του «αρρώστου». Επειδή η «θεραπευτική» αυτή πράξη ήταν ιδιόζουσα, γινόταν συνήθως για μικρά βασκα-

μένα παιδιά και πολύ σπάνια, αν έλιωνε κυριολεκτικά ένα παλικάρι, απεφάσιζε να το λυπηθεί και να το κάνει «ανάτριχα» κάποια γυναίκα.

αν'θάριτου : κάτι το απερίμεντο, το απρόσμενο που μας ξαφνιάζει και αναστατώνει τη ζωή μας, γιατί είναι πολύ σοβαρό, π.χ. ένας θάνατος, μια κακή είδηση, ένα φοβερό ατύχημα. Μάλλον απ' το στερ. *αν* + *θαρρώ* = νομίζω, πιστεύω, έχω τη γνώμη, δηλ. αυτό που δε νομίζαμε, που δεν πιστεύαμε ότι θα γίνει, *αν* + *θαρετό*.

ανθίζου, για δέντρα, φυτά, λουλούδια: ανθίζω, βγάζω άνθη: «η ρουδα-κ'νούδα άνθισι φέτους πρωτ' φουρά· να δ(γι)ουμ' θα δεσ' ρουδάκινα;» // **ανθούσκου** : λιόδενδρο που γεμίζει μεν άνθη την Άνοιξη, δε «δένει» όμως ποτέ ελιές, δηλ. το άκαρπο λιόδενδρο. Απ' το αρχ. *ανθίζω*.

ανιλώ : μεταβ. ανελώ, λιώνω, αραιώνω: «ν' ανιλύ(ι)σ' στον θιρμό του μελ' για να καν'ς σουρόπ'» // αμεταβ. «ανέλ'σι του βούτ'ρου» = έλιωσε το βούτυρο και μεταφ. «ανέλ'σι του τ'λιμ', γιατί ήταν παλιον(γ)κιρίσου» = έλιωσε το κιλίμι, γιατί ήταν παλιό, παλιοκαιρινό // επίθ. **ανιλ'μένους** // **ανιλ'τό** = αναλυτό // «**ανιλ'τό σαπούν'**» = ειδικό σαπούνι, όχι σαν το συνηθισμένο σκληρό σε πλάκες αλλά παρόμοιο με τα σημερινά σαμπουάν και ίσως κατά τι παχύρρευστο. Απ' το *ανελώ* > *αναλύω*.

ανουγυρίζου : λοξοδρομώ και πάω γύρω γύρω // επίρρ. **ανουγυρ'τά**. Απ' το *άνω* + *γυρίζω*.

αντάς : ο φίλος και ορισμένες φορές ο συνονόματος: «γεια σου ρε αντάς». Απ' το τουρκ. *adas*.

άντριου: το έντερο: «*ιμείς όταν σφάζουμ' ζο, τ' άντρια τα κάνουμ' φατ'*» // μεταφ. «*είχι τέτοια βρώμα που γυρίσαν τ' άντρια μ'*», δηλ. ένιωσα την ανάγκη να κάνω εμετό από τη βρώμα. Παραλλ. μεταφ. φρ. «*ανακατώθ'καν τα σ'κώτια μ'*» ή «*γυρίσαν τα μέσα μ'*». Απ' το μsn. *άντερον* < *έντερον* < *έντερος* < *εντός* + *τερος* = καταλ. παραθ.

αντιφώτ': οι παλιοί για να σβήσουν μια μεγάλη πυρκαγιά στο δάσος πήγαιναν κάπου μακριά και μπρος σε μέρος κατάλληλο, απ' το οποίο θα περνούσε η πυρκαγιά μετά κάποια ορισμένη, κατά τους υπολογισμούς τους, ώρα. Εκεί έβαζαν με προσοχή και τέχνη ν έ α φ ω τ ι ά, το «αντιφώτ'». Η νέα αυτή φωτιά έμπαινε κατά τρόπο ώστε να κατευθυνθεί προς την ερχόμενη κύρια πυρκαγιά, να συναντηθεί μ' αυτήν, οπότε έσβηναν και οι δυό. Τα «αντιφώτια» μαζί με τους «**κουμμούς**» = αντιπυρικές ζώνες, απ' το «κόπτω», σε επίκαιρα σημεία ήταν σοφός τρόπος για το σβήσιμο των πυρκαγιών. Απ' το *αντί* + *φωτιά*.

αντρι(γι)ουμένους : ο υπερβολικά δυνατός, ο μυθικά ανδρείος. // **αντρι(γι)ουσύν'** : η μεγάλη σωματική ή μυϊκή δύναμη, το μεγάλο θάρρος, η αξιοζήλευτη τόλμη και γενικά ο ηρωϊσμός // **αντρι(γ)εύουμι** : ανδρ-εύομαι, γίνομαι άνδρας, αποκτώ δύναμη παλικαριού, μεγαλώνω // **αντρει-**

(γι)ώνουμι : γίνομαι ανδρείος. Απ' το αρχ. ανήρ (γεν. ανδρός) > ανδρείος > ανδρειούμαι > μσν. αντρειώνομαι > αντρει(γι)ώνονμι.

αντρουμοίρ' : το μερίδιο που δικαιούται και παίρνει η χήρα γυναίκα απ' την περιουσία του συζύγου της. Έτσι και «αδιρφουμοίρ'», το μερίδιο ενός αδελφού ή αδελφής απ' την κληρονομιά. Για ένα χωράφι ή σπίτι κ.λ.π. αμοίραστο, που ανήκει σε πολλούς κληρονόμους, λέγεται «αυτό εν' αδιρφουμοίρια». Απ' το ανήρ ή αδελφός + μοίρα = κομμάτι, μέρος ενός όλου, μερίδιο μετά από κάποια διανομή. Απ' το μοίρα και τα μοιράζου = χωρίζω, τεμαχίζω, διανέμω, μοιραστής, μοιρασμένου αμοίραστους κ.λ.π.

αντρουχουρίστρα : γυναίκα που με διαβολές ή κακόβουλες συμβουλές ή και με κακοήγη σχόλια επιδιώκει να διαλύσει κάποιον γάμο και κυρίως να πείσει κάποιον σύζυγο να εγκαταλείψει τη σύζυγό του. Ο χαρακτηρισμός αυτός δίνεται κυρίως στην πεθερά της νύφης ή σε κάποια συγγένισσα ή ερωμένη του συζύγου. Απ' το ανήρ + χωρίζω.

αξάν'χτους, -χτ', -χτου : για χωράφι, αυτό που είναι ρουμανιασμένο, γεμάτο θάμνους κ.λ.π. και δεν έχει καθαριστεί // για δέντρο, αυτό που δεν έχει κλαδευτεί, αυτό που έχει πολλά περιττά κλαδιά, που πρέπει να κοπούν // μεταφ. ο ντροπαλός, ο ακοινώνητος, αυτός που δεν έχει θάρρος με τους άλλους, αυτός που δεν ξανοίγεται στη συμπεριφορά του. Απ' το εξ - ανοίγω.

αξινάστρα ή σπαν. **αξανάστρα** : επίρρ. απ' την ανάποδη κυρίως για ρούχο: «τον παντιλόν' να τον γνρί(ι)ζ' πρώτα απ' ν' αξινάστρα κι να του σιδηρών'ς κ' ύστια απ' ντ' (γ)καλή», «άμα αλλά(ι)ζ' απ' ντ' (γ)κουρφή ως τα νύχια του προνί, βάλι μια κάλτσα ή ένα άλλου ρούχον απ' ν' αξινάστρα για του ματ'». (Πρόληψη: για να μη σε ματιάσουν δηλ.). Απ' το μορ. (α)ξε + ανα + στρέφω.

αξ'ναράς : άνθρωπος ψηλός, συνήθως νέος, που, όταν βαδίζει ή εργάζεται, κάνει άχαρες και ασυντόνιστες κινήσεις λες και τα χέρια του ή το κορμί του είναι κλωνάρια δέντρου που κινούνται πέρα δώθε ασυντόνιστα απ' τον αέρα. Μάλλον απ' το αξίνη > αξιναράς.

αξουσύν' : η αξιοσύνη, η ικανότητα για την επιτέλεση κάποιου έργου, η επιτηδειότητα και δεξιότητα. Απ' το άξιος.

αουπέρα : απέναντι: «να πας αουπέρα να κόψεις λίγα κουτσίνια για ντ' (γ)κατσίκια». Απ' το από + πέρα.

(α)παλιαρ(γ)ιά : άγριος θάμνος γεμάτος μυτερά αγκάθια που προκαλούν επώδυνο τσίμπημα. Αποκτά και ξυλώδη κορμό διαμέτρου μέχρι 8-9 εκ. και χρησιμοποιείται για περιφράξεις αγρών. Πολλές φορές με «(α)παλιαρ(γ)ιές» ή «(α)παλιαρές» κουκουλώνεται ένας νέος βλαστός σε μπολιασμένο δέντρο για να μην μπορούν να τον πλησιάσουν κατσίκια ή άλλα ζώα. Αλλού λέγεται «παλιούρι» // **παλιαρουκόμπους** : ειδικό εργαλείο, με μα-

κρύ στειλιάρι για το κόψιμο των «(α)παλιαρ(γ)ιών». Απ' το αρχ. *παλιουρος* = θάμνος ακανθώδης.

απανσιζ: επίρρ. ξαφνικά, απρόοπτα, αιφνιδιαστικά, χωρίς να το περιμένεις. Απ' το τουρκ. *arapsiz* = αιφνιδίως.

απουσπιρί: επίρρ. φρ., το «αφ' εσπέρας» της καθαρεύουσας: «θα φύγονμ' απουσπιρί για ντ' Θυμονιά για νά 'μαστι πριν χαράξ' στα μιλίσσα». Απ' το από + εσπέρα.

αράδα: στοίχος, γραμμή ανθρώπων: «μόλις πήγαμ' στον στρατώνα, μας βάλαν σ' αράδισ» // στίχος, γραμμή πεζού κειμένου: «θα μι γράφεις δύο αράδισ γράμμα;» // σειρά: «καθένας θα παρ' μι ντ'ν αράδα τ'», // αυλάκι που ανοίγεται στο οργωμένο ή καλοσκαμμένο χωράφι για να σπαρούν σπόροι ή φυτά: «μην ανοί(ι)γ'ς βαθιά τ'ς αράδισ» // η γραμμή των φυτών που φύτεωσαν απ' τους σπόρους μιας αράδας, ενός αυλακιού: «έχον να σκαλίσουν καναδυό αράδισ φασ'λές» // μεταφ. «πήρα κι ένα π'κάμ'σου τ'ς αράδας», δηλ. κοινό, για κάθε μέρα // «ιμείς δε θα κάνουμ' γαμπρό τ'ς αράδας», δηλ. συνηθισμένο, της σειράς // παροιμ. «αν είσι κι παπάς μι ντην αράδα σου θα πας», δηλ. δεν γίνονται σ' οποιαδήποτε περίπτωση εξαιρέσεις // **αραδιάζου** := βάζω στη σειρά: «ν' αραδιά(ι)ζ' τα ξύλα» // ουσ. του **αράδιασμα** // **αραδίζου**: «άντι ν' αραδίζουμ'» = άντε να φεύγουμε, άντε να πηγαίνουμε // βαδίζω: «ντον είδα π' αράδ'ζει κατά παν'» = τον είδα που βάδιζε προς τα πάνω // επίρρ. «καθίσαμ' αράδα κι πιριμέναμ'». Απ' το βεν. *arada* = αλετριά.

αραλίκ': μικρό άνοιγμα, μικρή σχισμή. Απ' το τουρκ. *aralik* = χάσμα, διάστημα τόπου ή χρόνου. Το συνών. **αραμάδα** = μεγάλη σχισμή, ίσως απ' την αρχ. λέξη *χηραμής* > μsn. *χαραμάδα*. Συνών. **αραγός** σχισμή σε μεγάλους ριζιμιούς βράχους ή σχισμή στην κοίτη αυλακιού απ' την οποία διαφεύγει το τρεχούμενο νερό και χάνεται κάτω απ' το έδαφος. Μάλλον απ' το α (προσθ.) + *ρήγνυμι*, παθ. μελλ. *ραγ* - ήσομαι και παθ. αορ. *ερ-ράγ-ην*.

αραλίκ': Το καθιστό, η τεμπελιά, η σκόπιμη αργία: «φέτους τό 'ρ'ξα πουλύ στ' αραλίκ' κι του χουράφ' 'πόμ'νι άνιαστου». Απ' το αράζω = προσορμίζομαι. Πρβλ. τη φρ. «την άραξα» = κάθισα, δε δουλεύω πια.

αρατίζου: αρατίζω // μεταβ. κάνω κάποιον να φύγει: «ντον αράτ'σι μι τ'ς φουνές που ντον έβαλι» // φευγατίζω κάποιον κρυφά: «ντον αρατίσαν νύχτα ντου φουνιά οι θ'κοί τ' κι δε ντου (μ)πιάσαν» = τον φευγάτισαν, τον βοήθησαν να το σκάσει το φονιά τη νύχτα οι δικοί του και δεν τον συνέλαβαν οι αστυνομ. αρχές // παίρνω κάτι κρυφά και γρήγορα, το κλέβω: «άφ'σα για λίγου του τσ'κουρ' απ' κατ' απ' ντου (μ)πεύκου κι ως να γυρίσου μι τ' αρατίσαν» // κρύβω, εξαφανίζω κάτι: «πού τ' αράτ'σις, μαρέ, τον τσαπί;» // **άρατους**: αυτός που εξαφανίζεται φεύγοντας: «μόλις μ' είδι γίν'κι άρατους»,

«να γεν'ς άρατους, γιατί θα φας τ'ς χρονιά' σ'», δηλ. εξαφανίσου, γιατί θα φας πολύ ξύλο. Απ' το αρχ. ορώ > α-όρατος > άρατος > αρατίζω.

αργώ: δεν εργάζομαι, όχι γιατί είμαι **άνιργους**, αλλά γιατί έχω διακόψει την εργασία μου πρόσκαιρα και απρακτώ // καθυστερώ, χασομερώ: «τι μουσμουλέβισι τόση (νι)ώρα κι αργούμ'» // «πουλύ αργούν τα φρούτα» = θέλει πολύ χρόνο ως ότου ωριμάσουν τα φρούτα // «ου Γιωρ'ς αργεί τα βράδια», δηλ. έρχεται αργά // ως μεταβ. κάνω κάποιον να καθυστερήσει: «μ' άργησι μι ντ' λίμα τ' κι έχασα τον λιουφουρείον» = με καθυστέρησε με την πολυλογία του κι έχασα το λεωφορείο // **του άργημα** = η καθυστέρηση // **αργός** = αυτός που δεν εργάζεται, που βρίσκεται σε απραξία και προκειμένου για ιερέα: «ντονν έκανι αργόν ου Δισπότ'ς για ένα χρόνου» = τον τιμώρησε να απέχει από κάθε ιεροπραξία επί ένα χρόνο. Απ' το αρχ. α + έργον > αεργός > αργός > αργώ.

αρέζου: αρέσω, είμαι ευχάριστος ή συμπαθής σε κάποιον: «δε μ' αρέζ' η Μαρί(γι)α, γι' αυτό δε μι παιρν'», δε με παντρεύεται δηλαδή // «πουλύ μ' αρέζ'ιν τα σαραγλιά», «δε μ' αρέζ' του φαί'» // «ντονν αρέζ' να κλαίγιτι» = ευχαριστείται με το να παραπονιέται συνεχώς // «μας αρέζ' ου προδίδρός μας», δηλ. ο πρόεδρος είναι δημοφιλής // απροσ. «ετσ' μ' αρέζ'» ή «ετσ' μ' αρέσ'» // **άρισμα**: αυτό που αρέσει και μεταφ. «ντου (γ)κάνιν ούλα τ' αρέσματά τ'», δηλ. ικανοποιούν όλες του τις επιθυμίες, όλα του τα καπρίτσια. Απ' το αρχ. αρέσκω > ριζ. αρ- του αραρίσκω.

αρέλ': μεγάλος θάμνος του βουνού που γίνεται και δένδρο. Από το ξύλο του έκαναν στειλιάρια.

αρκαντά(ι)σ': αρκαντάσης, φίλος, συνεταίρος, συμπαραστάτης. Συνών. **μακαντά(ι)σ'** = μακαντάσης. Απ' το τουρκ. *arkadas*.

αρμ': η άρμη, άλμη // **τυράρμ'**: άρμη στην οποία διατηρείται το τυρί. Απ' το αρχ. άλμη.

αρμίδ': η πετονιά του ψαρά με τα αγκίστριά της και τα βαρίδιά της: «πάρι μαζί σ' τ' αρμίδια να πάμ' για κανά ψαρ'», για να ψαρέψουμε. Απ' το αρχ. ορμιά = αγκιστρούσχοινο από τρίχες αλόγου και ορμιάω = ψαρεύω με αγκίστρι.

αρ'νεύου: δείχνω, υποδεικνύω: «να πας ν' αρ'νέψεις στον Δ'μήτρη του δέντρον μας, για να του κλαδέψ'», «δε μ' άρ'νιφισ ντ' (μ)πλιξά που 'πια για να πλέξον ν' ταντέλα» = δε μού 'δειξες την πλεξιά που είπες για να πλέξω την ταντέλα. Μάλλον απ' το ερμηνεύω > αρμηνεύου > αρ'νεύου.

άρπαγους: ο πλεονέκτης, αυτός που δε χάνει ευκαιρία ν' αρπάξει ο,τιδήποτε μπορεί // **αρπαχτ'κός**: αυτό που μπορεί ν' αρπάξει κανείς κλεφτά, βιαστικά και κρυφά. «φέτους δεν είχαμ' ντιπ φρούτα' καν' αρπαχτ'κό απίδ' μονναχά φάγαμ'», δηλ. απίδι που τ' αρπάξαμε κλεφτά από ξένα δέντρα. Απ' το μsn. άρπαγος < αρχ. άρπαξ.

αρρουστ'κό: φαγητό κατάλληλο για άρρωστο: «*τόρα που δε μπορεί ου Ν'κόλας πρεπ' να μαγειρεύου κι καν' αρρουστ'κό*». Απ' το *άρρωστος* (α + *ρώννυμι*).

αρσί(ι)ζ' και **θηλ. αρσί(ι)σα**, ουδ. **αρσίζ'κου:** ο σκανταλιάρης, ο παιχνιδιάρης, αυτός που προκαλεί προβλήματα και τσακωμούς ίσως, χωρίς όμως να είναι ιδιαίτερα κακός. Ορισμένες φορές και ο αναιδής // για παιδί: το πολύ κινητικό, το ανήσυχο, το άτακτο. Συνών. **ζαν'κιόρ'ς** // επιθ. **αρσίζ'κους** και **ζανκιόρ'κους**. Απ' το τουρκ. *arsiz*.

αρτύζου: μεταβ. βάζω κάποιο καρύκευμα στο φαγητό ή αλάτι ή λάδι: «*ντιπ άνουστου εν' του φαϊ' δε του άρτ'σις φαίνιτι*» // **άρτυμα:** κάθε καρύκευμα // **αρτ'σά:** αρτυσιά, ποσότητα αρτύματος που χρειάζεται ένα φαγητό και μεταφ. μια μικρή ποσότητα οποιουδήποτε είδους: «*θα μι δώ(ι)σ' μια αρτ'σά αλάτ';*» // «*βγάλ'τι φέτους λαδ';* — *Αρτσά*» = καθόλου. Απ' το αρχ. *αρτύω*.

αρώτα: επίρρ. χωρίς να ρωτήσει κάποιος: «*γιατί πήγεις αρώτα κι έκουψις του νιρό;*» = γιατί πήγες κι έκοψες το νερό χωρίς να ρωτήσεις; Απ' το στερητ. α + *ερωτώ* (*ρωτώ*).

ασίκ'ς, -ίκ'σα, -ίκ'κου, ο σφριγηλός κι ωραίος άνδρας, παλικάρι δυνατό, όμορφο και μ' εντυπωσιακό παράστημα, ο λεβέντης // επιθ. **ασίκ'κους** // φρ. «*εν' ασίκ'ς κι καραμπουζονκλής*». Απ' το τουρκ. *asik* = ο εραστής, ο ερωμένος.

ασκουλσουν: επίρρ. μπράβο, να ζήσεις, εύγε. Απ' το τουρκ. *askolsun*.

ασλί: αλήθεια: «*εχ' ασλί, μαρέ;*» = είναι αλήθεια, μαρέ; Απ' το τουρκ. *asli* = θεμελιώδης (αραβ.).

ατζαμής, -ίδ'σα, ιδ'κου: ο αρχάριος, ο αδαής, ο άπειρος: «*τι πήγεις αυτόν ντονν ατζαμή να σι φκιασ' τα κιραμίδια; μέχρι χτες κάλφας ήταν*» // ο αδέξιος, ο ανεπιτήδειος, ο δειλός: «*τόσα χρόνια μάστορ'ς κι ακόμα ατζαμής εν'*» // «*μ' αυτόν ντονν ατζαμή δε ξαναπαίζουν πρέφα*» // **ατζαμουσύν:** αδεξιότητα, απειρία, ανεπιτηδειότητα // επιθ. **ατζαμίδ'κους, -ιδ'κ'[ια], -ιδ'κου**. Απ' το τουρκ. *acemi*.

α'τός, α'τή, α'τό: ο ίδιος προσωπικά: «*α'τός (ι)μ' πήγα κι του γύριψα*» // **μόνος:** «*α'τός τ' τα λέει, α'τός τ' τ' ακούει*» = **μόνος** του τα λέει, **μόνος** του τ' ακούει. Απ' την αντων. *αυτός*, -ή, -ό.

αφιτζάν': λέξη που χρησιμοποιείται σε φράσεις όπως: «*γίν'κι αφιτζάν'*» ή «*ντονν έκανι αφιτζάν'*» με την έννοια ότι κάποιος έγινε ή τον έκαναν ατσίδα, σά'νι, ότι δηλ. τελειοποιήθηκε σε κάτι: «*ου Γιανν'ς γίν'κι αφιτζάν' στου κλάδιμα*» // συνήθως με τα ρήματα βγάζω, κάνω, γίνομαι κ.λ.π. «*η παλιόβρωμα πήρι σ' μάσκα τ'ς ντ' Μαρούδα κι ντ' έβγαλι αφιτζάν'*» = η παλιόβρωμα έπεισε τη Μαρούδα να γίνει αχώριστή της παρέα και την έκανε σαν τα μούτρα της.

Αγν. ετυμ. Μήπως (;) απ' το προσθ. $a + \text{φιντάν'}$, διότι «φιντάνια» λέγονται εκείνοι τους οποίους ανατρέφει κάποιος με βάση τις δικές του αξιόμειπτες και επιλήψιμες αρχές και τους κάνει σαν τα «μούτρα του»: «τα φιντάνια σ' έναν ντ' ζημιάν» λέγεται σε κάποιον, όχι άξιο εκτίμησης, πατέρα για τα παιδιά του. Ίσως πάλι και από το τουρκ. *afscan*.

αφ'κριγιέμι: ακούω με την έννοια ότι συμμορφώνομαι σε συμβουλές και παραινέσεις που μου δίνουν: «τι δε ντουν είπα κι τι δε ντουν ονρμήνινα· μάλλιασι η γλώσσα μ' να λέουν· αυτός δεν αφ'κριγιέτι» // προσέχω: «φ'κρίτσι, μαρέ, τι σι λέει ον μπάρμπας σ'», «ικέι που θα πας να φ'κριστείς καλά τι θα πουν» // απλώς ακούω: «ντου φώναξα δυο τρεις φουρές αλλά δε φ'κρίσκει», δεν άκουσε. Απ' το αρχ. επακροώμαι > μσν. αφονκράζομαι.

αφόρ': κάθε τι το ολοκαίνουργιο, το εντελώς αχρησιμοποίητο, ιδίως ρούχο ή παπούτσι κ.λ.π.: «αφόρ' ήταν τον φ'σταν' που ντ' χάρ'σα». Απ' το αφόρετος < $a + \text{φορώ}$.

αχάραγα: επίρρ. λίγο πριν «χαράζει», πριν τα «χαράματα», πριν το ξημέρωμα: «ξικ'νίσαμ' αχάραγα να μη μας πιασ' του κάμα» = ξεκινήσαμε πριν την αυγή μη μας βρεί στο δρόμο η μεγάλη ζέστη. Απ' το $a + \text{χαρά(γ)ή}$. Βλ. λ.

αχλύ: η ομίχλη. Απ' το αρχ. αχλύς.

αχμάκ'ς, **-άκ'σα**, **-άκ'κου**: ο αφελής, ο κουτός, ο ανόητος // επίθ. **αχμάκ'κους** // μεγενθ. θηλ. «αχμάκα». Απ' το τουρκ. *ahmak* = ο βλάκας.

B

βαβαλαιίνου: χάνω την ικανότητα να σκέπτομαι και να κρίνω λογικά, συνήθως όταν η ηλικία μου γίνει πολύ μεγάλη, όταν παραγεράσω. Σκέπτομαι και ενεργώ σαν μωρό, γίνομαι **βαβάλ'**: «βαβάλιανι (ή βαβάλιασι) πια η μάνα μ' κι δε μπουρούμ' να σνονηθούμι μαζί τ'ς». Απ' το μσν. *βαβάλιν* > αρχ. *βαυβαλίζω* = πέφτω σε ύπνο, αποκοιμιέμαι.

βαδίζου: προχωρώ, περπατώ, πορεύομαι // Αφού ξεραθούν τα φασόλια, τα κουκιά, τα ρεβύθια κ.λ.π. «τα **βαδίζουμ'**», δηλ. τ' αποφλοιώνουμε με τα χέρια μας και οι καρποί που παίρνουμε, πετώντας τα «τσέφλια», δηλ. τα «σπιριά», λέγονται **βάδια** // υποκορ. του **βαδ'** είναι το **βαδέλ'** αλλά μεταφ. «βαδέλ'» είναι και ο βολβός του ματιού και κυρίως όταν ανοίγει κάποιος διάπλατα τα μάτια, οπότε ο βολβός μοιάζει σαν μεγάλη «φασούλα», δηλ. σαν μεγάλο «βαδ'», φασόλι: «τι άν'ξεις τα βαδέλια σ' κι βλεπ'ς σα χαζός;» // μεταφ. επίσης **βαδέλα**: μεγάλο μάτι, ματάρια: «ικέι που θα πας ν' ανοίξεις καλά τ'ς βαδέλις σ' να μη σι κακαβώσιν» = εκεί που θα πας ν' ανοίξεις

καλά τις ματάρες σου για να μη σε κακαβώσουν, να μη σε κοροϊδέψουν.

Απ' το αρχ. *βαδίζω*, οπότε και όταν αποφλοιώνουμε το φασόλι ψαχουλεύοντάς το είναι σαν να το περπατάμε με τα δάχτυλά μας από καρπό σε καρπό.

βαλάν' ή **βαλανιδ'**: ο καρπός των πουρναριών ή της βαλανιδιάς (δρυός) κατάλληλος για τροφή των ζώων. Απ' το αρχ. *βάλανος* > *βαλάνιον* > μσν. *βαλάνιν*.

βαλιδ': μεγάλη μπάλα χόρτου. Αφού κοπεί το χόρτο για τα ζώα, ξηραίνεται απλωμένο στον ήλιο και μετά στοιβάζεται σε κυλινδρικού σχήματος μπάλες, δένεται με μεγάλες κλιματσίδες ή σύρμα κι αφού έτσι γίνει «βαλίδια», φυλάγεται «σ' ν' αχυρώνα» για το χειμώνα. Απ' το αρχ. *βάλλω*.

βέργα: λεπτός σχετικά βλαστός δέντρου ή θάμνου που έχει κοπεί και μετά την αφαίρεση κλαδιών έχει μετατραπεί σε ξύλο // **βιργιά**: βεργιά, το χτύπημα με βέργα // **βιργί**: ψιλή και ισοπαχής βέργα με την οποία χτυπιούνται τα κλαδιά του λιόδεντρου για να πέσουν ορισμένες ελιές που δε φτάνονται με τα χέρια, το μσν. «βιργίν» // **βιργίζου** = χτυπώ με βιργί τα κλαδιά // πολύ λεπτή βέργα π.χ. για ξύλο των παιδιών στις παλάμες είναι η **βίτσα** και ουσ. η **βιτσά** = βιτσία (μσν. *βιτσέα*, λατιν. *vitea*, σλαβ. *viṭsa*) // **βιργώνου**: μεταβ. βεργώνω, στηρίζω σε βέργες φυτά με λεπτό κορμό, γιατί ειν' αδύνατο να σταθούν όρθια διαφορετικά. Π.χ. τις φασουλιές με «φασ-λόβιργις», τις ντοματιές με «ντονματόβιργις» κ.λ.π. // άλλες σύνθ. λ. «κλιματόβιργα» = κλιματσίδα, «καρόβιργα» = για το «τίναμα» της καρυδιάς, «φλοιμαρόβιργα» = το πλαστήρι, βέργα για το άνοιγμα των φύλλων της πίτας, «ουξόβιργα» = ειδική παγίδα για τ' άγρια μικρά πουλάκια, «πυτ'σκόβιργον» βλ. λ., «βιργόλιγνους», «βιργουλυγιρή» κ.α. // ως αμετάβ. συσπάζεται και σκληραίνει σαν βέργα κάποιος μυς του σώματος ή κάποιο από τα άκρα του σώματος, κυρίως λόγω του ψύχους: «βιργώσαν τα πονδάγια μ' απ' ντ' (μ)παγοννιά» και ουσ. του **βέργουμα**. Απ' το λατ. *virga* > μσν. *βέργα*.

βιζαβί: απέναντι, αντίκρυ, φάτσα με φάτσα: «δε θα ντουν έλιγα καλημέρα αλλά ήρταμ' βιζαβί κι δε μπουρούσα να ντουν απουφύγουν». Απ' το γαλλ. *vis-a-vis* = πρόσωπο με πρόσωπο, *vis* / *visage* = πρόσωπο.

βίζιτα: η επίσκεψη: «σίμωρα τ' Αϊ - Γιαννιού έχουμ' να κάνουμ' πουλλές βίζιτις». Απ' το μσν. *βίζιτα* < ιταλ. *visita*.

βιράν: ορθάνοιχτα, ερειπωμένα: «παράτ'σι ντ' (γ)καλύβα στον έλεους του Θιού. Πήγα και τα βρήκα ούλα βιράν». Απ' το τουρκ. *viran* = ερείπιο, *virane* = οικόπεδο κτηρίου που έχει καταστραφεί.

β'νια: περίττωμα, κοπριά βοδιού. Απ' το αρχ. *βους* > *βοών* = στάβλος βοδιών < *βοωνία* < *βοννιά*.

β'ντω: βουτώ // ως μεταβ. βυθίζω κάτι μέσα σε κάποιο υγρό και κυ-

ρίως σε νερό, το εμβαπτίζω: «μη β'ντας, μαρέ, τα κ'λα σ' μεσ' στον καθαρό νιρό» = μη βουτάς, μαρέ, τα κουλά σου μέσα στο καθαρό νερό // μεταφ. αρ-πάζω κάτι που δε μου ανήκει: «ποιος μι βούτηξι ντου σουγκιά μ'» // αμετάβ. κάνω βουτιά στο νερό: «θα β'ντήξουν ιδώ στα καθαρά κι βαθιά νιρά» // φρ. «είμι βουντ'μένους στου χρέους ως τον κιφάλ' (ή ως ντον λιμό)» // **τσαλαβ'-(ν)τώ** = περπατώ μέσα στα νερά, τσαλαβουτώ // ουσ. **η βουτιά**. Απ' το μσν. βουτώ < βουτίζω < βυθίζω < βυθός.

βόθρους: λάκκος φυσικός ή τεχνητός // μεγάλος τεχνητός λάκκος σαν στέρνα μέσα στη γή, εσωτερικά επενδυμένος με ξηρολιθιά, στον οποίο καταλήγουν τα νερά του νεροχύτη και η αποχέτευση του αποχωρητηρίου // **βουθρίζου** μεταβ. γκρεμίζω ένα τοίχο ή μια οικοδομή όχι όμως σιγά σιγά αποσπώντας τα μέρη ένα ένα, αλλά με κάποιο τέχνασμα ώστε το μεγαλύτερο μέρος να πέσει μόνο και με πάταγο: «έχουν να πάουν να βουθρίξουν μια πιζούλα, γιατί φούσκουνσι κι θα πεσ'» // **βουθρίζουμι** κυρίως για λιθόκτιστες οικοδομές και ειδικότερα για στέγες: απ' την πολυκαιρία ή για άλλους λόγους γκρεμίζομαι, πέφτω με πάταγο: «βούθριξι του καλύβ' μας». Απ' το αρχ. βόθρος = χαντάκι.

βούβα: το να μην μπορείς να μιλήσεις, η βουβαμάρα, η σιωπή: «μίλα, μαρέ, βούβα σ'έπιασι;» // κατάρα: «να σι φάει η βούβα», δηλ. να βουβαθείς // επιτιμ. «βούβα...» = πάψε, μη μιλάς, όπως το «σκασμός» // **βουβαίνου** μεταφ. «μι δυο λόγια που ντουν είπα ντου βούβανα», δηλ. τον έφερα σε τόσο δύσκολη θέση που δεν μπορούσε ν' αρθρώσει λέξη // **βουβαίνουμι**: «έλα ντε· πώς βουβάθ'κα κι δε ντη στόλ'σα όπως έπριπι;» = έλα ντέ· πώς έχασα τη φωνή μου και δεν της είπα όσα έπρεπε να της πω;». Απ' το μσν. βουβός = αυτός που δεν μπορεί να μιλήσει.

βούζα: η κοιλιά: «θελ' να ριξ' σ' ντ' βούζα τ' αυτός!» = θέλει να ρίξει στην κοιλιά του αυτός, δηλ. είναι φαγάς, πρέπει να φάει πολύ για να χορτάσει // «άμα πιρά(ι)σ' απ' ντου χασάπ', πάρει μια βούζα να κάνουμ' φαί», δηλ. πάρε μια κοιλιά ζώου, έναν **σκεμπέ** > τουρκ. *iskembe*. Ίσως (;) απ' το τουρκ. *hanuz* = δεξαμενή, χαβούζα, με αποβολή της πρώτης συλλαβής.

βουλεύου ή βουλίζου: τακτοποιώ: «να βουλέψεις του σπιτ', γιατί θά'ρτω ξεν'» // ετοιμάζω: «να βουλέψεις [ή να βουλί(σ)'] τα πράματα, για να φύγουμ'» // «πώς τα βουλέβ'ς μ' αυτή(ν) ντ'ν ακρίβεια;», δηλ. πώς κατορθώνεις κι ανταποκρίνεσαι στις οικονομικές σου υποχρεώσεις // «τα βουλέψαμ' κι φέτους», τα καταφέραμε, υπερνικήσαμε τις δυσκολίες // «δε μι βουλίζ' ιδώ», δε με βολεύει, δε νιώθω άνετα // **βουλεύουμι ή βουλίζουμι**: «καλά βουλέφ'κα, μη μι σ'κων'ς» = καλά τακτοποιήθηκα, μη με σηκώνεις // «δε βουλίσ'κεις ακόμα;», δεν ετοιμάστηκες; // «ον Γιαν'ς βουλέφ'κι σ' (γ)Καβάλα» // ουσ. **του βόλιμα** // **του βουλιτό**: = αυτό που είναι δυνατό να

γίνει, το κατορθωτό: «νά 'ταν βουλιτό να μας φάει απ ντου θυμό τ'», αν ήταν δυνατό ... πρβλ. «μαγάρι νά 'ταν βολετό, μαγάρι να το μπόρου» (Ερωτοκρ.) // συνών. το **μπορετό** // επίθ. **βουλ'κός** = ο βολικός και προκειμένου για τόπο ο άνετος αντιθ. του **άβουλους** και προκειμένου για άνθρωπο ή ζώο ο καλόβολος, ο χωρίς ιδιοτροπίες // επίρ. **βουλ'κά** = άνετα, εύκολα: «αν μας ερτ' βουλ'κά, θα πιράσουμ' να σι δ(γι)ουμ'», αν μπορέσουμε, αν μας είναι εύκολο. Απ' το αρχ. επίθ. **εύβολος** > ευβολεύω και ευβολικός.

βουτράκ': το σκουλήκι // αρρώστια των ζώων, κυρίως μουλαριών ή γαϊδουριών, κατά την οποία τα χείλη του ζώου πρήζονται και πληγιάζουν γύρω γύρω και πυορροούν // κατάρα: «να σι φάει του βουτράκ'» δηλ. να πεθάνεις και να σε φάνε τα σκουλήκια ή να πεθάνεις απ' την ομώνυμη αρρώστια. Μάλλον πρέπει νά 'χει σχέση με τη ρίζα -βρω- του αρχ. **βιβρώσκω** > **βρωτήρ** = αυτός που τρώει, ο τρώγων και με μετάθ. του -ρ- **βωτρήρ** > υποκορ. **βωτράκιον** > **βουτράκ'**. Ίσως όμως να έχει σχέση και με το αρχ. **βρώτις** ή **ευρωτίδα** = σκόρος, βώτριδα > **βουτρίδα**.

βριτίκια: τα εύρετρα, η αμοιβή που δίνεται σε κάποιον που βρήκε ένα χαμένο αντικείμενο, ζώο κ.λ.π. Η αμοιβή δίνεται φυσικά απ' τον ιδιοκτήτη, απ' τον απωλέσαντα: «Γιωρ' βρήκα του τσ'κούρ' σ' κατέβανι τα βριτίκια». Απ' το ευρέτης > ευρετίκια > βριτίκια.

βρος: μικρού βάθους και μικρής έκτασης λιμνούλα στο λάκκο (= ρέμα), όπου το νερό απλώνεται και μετά συνεχίζει τη ροή. «Στον βρο» τα παιδιά κολυμπούσαν «τσιτσιδ'» (= ολόγυμνα) το καλοκαίρι, όπου το νερό ήταν φοβερά κρύο. Μάλλον απ' το ευρύς ή εύρος = πλάτος.

βρουλίδα: η πλεξούδα ή πλεξίδα που έκαναν στα μαλλιά τους τα κορίτσια ή γενικά οι γυναίκες. Απ' το βρούλον = βούρλο. Όπως απ' τα «βρούλα» πλέκονται καλάθια, ψάθες σκοινιά κ.λ.π., έτσι πλέκονται και τα μακριά μαλλιά και γίνεται η «βρουλίδα».

βρουντίσου: ονομασία ενός είδους κουδουνιού από μπρούντζο, με ωραίο μεταλλικό ήχο, που κρεμιέται στον τράχηλο των ζώων και συνήθως στον τράχηλο του μουλαριού. Υποκορ. «του βρου'τ(σ)τέλ'». Απ' το βροντάω < βροντή // Άλλα είδη κουδουνιών είναι του **μαλαθούν'** και μεγενθ. **μαλαθούνα**, του **καλαντάρ'** και μεγενθ. **καλαντάρα**, του **κούμαρου** = μικρό για τ' αρνάκια σαν αυτά του θυμιατού της εκκλησίας κ.α. Τα ονόματα αυτά των κουδουνιών έχουν και μεταφ. σημασίες, π.χ. «μαλαθούνα» = ανύπαντρη κόρη που ατιμάστηκε, που διακορεύτηκε: «τώρα που γίν'κι μαλαθούνα ντου γάδαρό μας θα παρ'», δηλ. δε θα παντρευτεί ή «καλαντάρ'» = το στόμα αυτού που λέει πολλά και δυνατά: «Ουλ' μιριά γλώσσα δεν έβαλι μέσα' μια ώρα μακρι(γι)ά ακούνταν τον καλαντάρι τ'ς».

Γ

γαλατουκαμένους, -έν', -ένου : χαρακτηρισμός που δίνεται σε άνθρωπο κοντό, μικρόσωμο και αδύνατο με την έννοια ότι, όταν ήταν μωρό, δεν έφαγε από τη μητέρα του όσο γάλα έπρεπε, δηλ. **γαλατουκάηκι**, και άρα ανακόπηκε η φυσιολογική ανάπτυξη του σώματός του. Απ' το γάλα + καίωμαι.

γαλατσίδα : αγριόχορτο που, όταν κόβεται ο κορμός του ή ο μίσχος των φύλλων του, βγάζει κολλώδη και πυκνόρρευστη άσπρη ουσία σαν γάλα // ένα είδος γαλατσίδας έχει κολλημένη στις ρίζες της μια ουσία, που λέγεται κι αυτή γαλατσίδα, την οποία μπορείς να πάρεις με προσεχτικό ξερίζωμα. Η γαλατσίδα αυτή της ρίζας, αφού πλυθεί, για να φύγουν τα χώματα, μετά μασιέται σαν μαστίχα και γίνεται πολύ ελαστική ουσία. Μασημένη και σαν λάστιχο πια αναμειγνύεται με κοπανισμένο ουξό (= ιξός) και το μείγμα, με μεγάλη κολλητική ενέργεια, αλείφεται σε ειδικές ψιλές βεργούλες. Οι **Ήξο-βιργις** στη συνέχεια **στήνουντι** (= στήνονται) σε νερά λαγκαδιών και αποτελούν πρωτότυπες παγίδες για **π'λούδια** (= άγρια μικρά πουλιά). Εκατοντάδες «π'λιά» πιανόταν μ' αυτό τον τρόπο παλιά χωρίς να λιγοστεύει ο αριθμός τους, γιατί τότε δεν υπήρχε το πλήθος των σημερινών φυτοφαρμάκων και η μόλυνση της ατμόσφαιρας. Τέτοια π'λούδια ήταν τα αβατσ'ναδέλια, οι πρέζις, οι κονκ'νουλαίμ'δισ, οι κιφαλάδισ, οι μαυρουσκούφ'δισ κ.λ.π. // άλλες παγίδες γι' αυτό το σκοπό ήταν τα **δουξάρια**. Απ' το αρχ. γαλακτίς = το φυτόν ευφόρβιον το χαλέπιον.

γαλαχτίζου : ασπρίζω τους τοίχους του σπιτιού ή της αυλής με γαλάκτωμα ασβέστη, ασβεστώνω: «έρχιτι Πάσκα κι πρεπ' να γαλαχτίσουμ' του σπιτ'» // του **γαλάγτ'σμα** = το άσπρισμα. Συνών. **χρίζου** (απ' το χρίω = αλείφω). Απ' το γάλα γεν. γάλακτος.

γαλίφ'ς, -ίφ'σα, -ίφ'κου : ο κόλακας, ο πράος, ο μειλίχιος, χαδιάρης // ουσ. **γαλιφιά** : «δεν αφήν'ς τ'ς γαλιφιές λέον ιγών» = δεν αφήνεις τις κολακείες λέω εγώ // επίθ. **γαλίφ'κους, ίφ'κ'[ια], -ίφ'κου**. Απ' το ιταλ. *gaglioffo*.

γαμπρίζου : κορτάρω κορίτσια, παρουσιάζομαι ως υποψήφιος γαμπρός: «μαρή, μιγάλουσι τ'αγουρούδ' μας· άρχισι να γαμπρίζ'» // μεταφ. εκδηλώνω επιθυμία ότι θέλω ν' αποκτήσω κάτι: «ακόμα δεν απουφά'ισα ουριστικά να π'λήσουν του χουράφ' κι πουλλοί του γαμπρίζιν» = ακόμη δεν αποφάσισα οριστικά να πουλήσω το χωράφι και πολλοί παρουσιάζονται ως υποψήφιοι αγοραστές, πολλοί θέλουν να τ' αγοράσουν. Απ' το αρχ. γαμβρός = νυμφίος.

γανιάζου : στεγνώνει η γλώσσα μου από δίψα, από δυσπεψία ή από κάποια προσπάθεια ή από κάποια αρρώστια κ.λ.π.: «δεν (μ)πήραμ' νιρό μα-

ζί μας κι γανιάσαμ' απ' ντ' δίψα» // μεταφ. «γάνιασι του πιδί ως να μαζέψ' τα ζά», δηλ. κουράστηκε πολύ, «γάνιασα να ντου (γ)καταφέρουν» // **γανάδα**: το λευκό επίχρισμα που δημιουργείται πάνω στη γλώσσα, όταν υπάρχει δυσπεψία ή άλλη στομαχική ανωμαλία // μεταφ. «τι γανάδα ήταν αυτή(ν)» = τι κόπος, τι ταλαιπωρία, τι άγχος, «πουλύ γανάδα έ(ι)χ'ς για γλυκό» = πολύ επιθυμείς, πολύ ποθείς το γλυκό. Απ' το ουσ. γάνα = γανάδα αλλά και καπνιά ή πρασινίλα που δημιουργείται με τον καιρό σε χάλκινα σκεύη. Τα γανώνου, γάνουμα, γανουματής απ' το αρχ. γάνος = στιλπνότης, γυαλάδα.

γαργαλίζου: με τα δάχτυλά μου, μ' ένα φτερό ή οποιοδήποτε άλλο κατάλληλο αντικείμενο προκαλώ δυσάρεστο ερεθισμό, ιδιάζουσα φαγούρα σε κάποιο μέρος του σώματος ενός άλλου. Ορισμένες φορές αυτός που «γαργαλίζου» γελά χωρίς να το θέλει: «ντον γαργάλισα μια σταλούδα στα κουντουπλεύρα τ' κι παραξηγήθ' κι» // μεταφ. παρενοχλώ κάποιον με λόγια που τον εκνευρίζουν, με γκρίνια ή τον προκαλώ: «φύγι κι μη μι γαργαλι(ί)ξ', γιατί θα σ' αστράψου καμιά μπάτσα» // **γαργαλίζουμι ή γαργαλιέμι**: «άμα γαργαλιέτι θα πει ότι ζ'λεβ'» = αν γαργαλιέται, σημαίνει ότι ζηλεύει // **γαργαλήθρα**: αδένας του σώματος στη βάση του σκέλους, όπου συνήθως ο άνθρωπος γαργαλιέται // με την ίδια έννοια **γαργαλεύου, γαργαλώ** // ουσ. **γαργάλημα**. Απ' το αρχ. γαργαλίω (γαγγαλίω < γάγγλιον).

γαργατζάνους: ο οισοφάγος // **γαργατζανουλαίμ'ς** = αυτός που έχει αδύνατο σχεδόν λαιμό και φαίνεται ευδιάκριτα ο «γαργατζάνος» του με αρκετά πεταμένο έξω το μήλον του Αδάμ. Συνών. **καρύτσιφλας**. Μάλλον πρέπει να έχει σχέση με γαργάρα, απ' το γαρ γαρ, που γίνεται στο σημείο αυτό του λαιμού. Το «καρύτσιφλας» ίσως νά 'χει σχέση με το καρύδι + τσέφλιον, δεδομένου ότι και το μήλο του Αδάμ λέγεται καρύδ' // «θα μ' αγουράϊσ' απ' ντ' (γ)Καβάλα δυο μέτρα καρύτσιφλα;» = πλαστικός σπειρωτός σωλήνας όμοιος κατά το σχήμα με οισοφάγο σε μεγένθυση.

γαρίζου, συνήθως για μωρά: κλαίω συνέχεια και δυνατά, μελανιάζω από το κλάμα: «γάρ'ξι του μουρό τόσις ώρες νησ'κό» = μελάνιασε απ' το κλάμα το μωρό τόσες ώρες νηστικό // φωνάζω συνέχεια, συνήθως παραπονούμενος ή προσπαθώντας να πείσω κάποιον για κάτι: «τι γαρί(ι)ξ', μαρέ;» // ουσ. του γάρ'σμα. Απ' τον ήχο γαρ γαρ που βγάζει αυτός που γαρίζει.

γάρους: αλμυρό νερό, η άλμη μεσ' στην οποία διατηρούνται ελιές, λαχανικά (τουρσί) κ.λ.π. «για να γεν' καλός ου γάρους ρίξι στον νιρό άλας κι ένα άβραστου αυγό. Ν' ανακατών'ς κι να ριχν'ς τ' αλάτ' μέχρι να βγει απάν' απ' τον νιρό τ' αυγό κι να φανεί όσον μια τρύπια δικάρα». Απ' το αρχ. τό γάρων ή ο γάρος = ζουμί από ψάρια κι αλάτι, του ψαρουνέρ'.

φορά του // αυτός που δε διστάζει να καταπιάνεται με όλα ή μάλλον ορμά σ' όλα με θράσος, χωρίς κανένα δισταγμό: «αυτό του γιουρούκ' θα πάει στον γάμου κι ας εν' ακάλιστους». Απ' το τουρκ. *yüğük* = νομάδας.

γιράς: μεγάλη και σοβαρή πληγή // παροιμ. φρ. «είδι η αλιπού ντου (γ)κώλον τ'ς κι νόμ'σι πως ήταν γιράς», λέγεται για κάποιον που έπαθε κάτι το ασήμαντο π.χ. μια αμυχή απλή και ανάξια λόγου κι όμως φωνάζει, οδύρεται και ισχυρίζεται ότι έπαθε κάτι σοβαρό. Απ' το τουρκ. *yara*.

γιρός: γερός, υγιής: «ου Γιωρ'ς δεν εν' γιρός κι δεν μπορεί να δ'λεψ' π'λια» // εύρωστος, δυνατός: «τι γιρός εν' ου Κώτσους; αυτός δεν μπορεί ένα διμάτ' μπαμπάκ' να σ'κωσ'» // ανθεκτικός: «γιορό σκ'νι», «γιορή σκάλα», «γιορά χέρια», «γιορό στουμάχ'» // μη χαλασμένος, σε φυσική κατάσταση: «δεν άφ'σι γιορό καλύβ' ου σεισμός» // «γιορό ξύλον» = άγριος ξυλοδαρμός, «γιορός κανγάς» // «γιορό μυαλό» = πολύ έξυπνος // «δε γινίθ'κι γιορό του μουσκάρ'», γεννήθηκε δηλ. με κάποιο ελάττωμα // επίρρ. **γιά**. Απ' το αρχ. *υγιηρός*.

γκάργκαλου: μικρό κοκαλάκι, το κότσι που χρησιμοποιούνταν για το ομώνυμο παιχνίδι μικρών και μεγάλων. Ίσως (;) απ' το *γαργαλίζω* > *γκαργαλίζον*, με την έννοια ότι το κότσι βρίσκεται σε κλείδωση του ποδιού, όπου κάποιος γαργαλιέται, γι' αυτό και «γαργαλήθρα» βλ. λ.

γκιλμπιρί: εργαλείο απαραίτητο στο φούρνο· είναι είδος τσάπας που το μεταλλικό της μέρος έχει σχήμα ορθογώνιου. Χρησιμοποιείται για να τραβιούνται προς τα έξω τα απομεινάρια των κάρβουνων ή των ξύλων μετά το κάψιμο του φούρνου. Απ' το τουρκ. *gelberi* = ελκυστήρας.

γκιουμ': γκιούμι. Κυλινδρικό ή όχι πλατύστομο δοχείο, με μια ή δυο χειρολαβές, όπως η πήλινη στάμνα. Κατασκευάζεται βασικά από λευκοσίδερο και σπάνια από χαλκό και χρησιμοποιείται για να μεταφέρεται το γάλα. Κατ' επέκταση «γκιουμ'» και κάθε μικρό δοχείο για τη μεταφορά λαδιού ή άλλων υγρών // μεγενθ. **γκιούμα** και υποκορ. **γκιουμούδ'** ή **γκιουμ'[δ]έλ'**. Απ' το λατ. *cucuma*.

γκιρίζ': ο υπόνομος με τις ακαθαρσίες, αλλά και το αποχωρητήριο και κατ' επέκταση η ανυπόφορη βρώμα που αναδύεται απ' αυτό // μεταφ. «εχ' στόμα γκιρίζ'», γι' αυτόν που είναι βωμολόχος, υβριστής ή συκοφάντης. Απ' το τουρκ. *geriz* = οχετός ακαθαρσιών.

γκλάβα: το κεφάλι: «καν' ο,τ' κατ'βάσ' η γκλάβα τ'», ό,τι του κατέβει. Απ' το σλαβ. *glava*.

(γ)κ'λέκα: μεγενθ. της λέξης «κ'λια» = κοιλιά: «μι τέτοια (γ)κλέκα πού να σκην' να μαζέψ' ιλές» // μεταφ. «πρεπ' να έ(ι)χ'ς μιγάλ' (γ)κλέκα για να ντουν υπουφέρ'ς αυτόν», δηλ. νά 'χεις μεγάλη υπομονή // «έρ'ξι στη

γ'δι : το γουδί // μεταφ. το κεφάλι: «Δε θα γιράσ' η πιθιρά μ ; Θά 'χ' ντ' ν'ανάγκη μ' τότε κι θα γλειψ' όσα ξιρνά' ιγώ όμους θα ντη (ν)τρίψου άλας στου γ'δι τ'ς» = δε θα γεράσει η πεθερά μου; Θά 'χει τότε ανάγκη απ' τις υπηρεσίες μου και θα μετανιώσει για όσα τώρα λέει· εγώ όμως θα τρίψω αλάτι στο κεφάλι της, δηλ. θα της συμπεριφερθώ άσχημα και άστοργα // **γ'δίζου** = κοπανίζω, στουμπίζω στο γουδί // **γ'δουχέρ'** = ο ξύλινος κόπανος του γουδιού // μεταφ. «δε (μ)πα' να λες όσον θελ'ς· αυτός του γ'δι τ' του γ'δουχέρι τ'», αυτός επιμένει στη γνώμη του. Απ' το αρχ. *ιγδης ή ιγδη* > υποκ. *ιγδίων* > γουδί > γ'δι.

γητεύου : γητεύω, θεραπεύω κάποιον ψυχικά άρρωστο ή βασκαμένο ή κάποιον που τον έχει τσιμπήσει ένα φίδι, ένα έντομο κ.λ.π. με σταύρωμα, με «λόγια» ή με ορισμένες κινήσεις που συνοδεύονται από μυστικές προσευχές // ουσ. **του γήτιμα** = η πράξη του γητεύω και **γητειά**. Απ' το *γοητεύω* < γόης = μάγος, θαυμαστοποιός, απατεώνας ή απ' το γύφτος > γυφτεύω > γυτεύω.

γιαγκίν' : πυρκαγιά ή και φονικό: «μη, μαρέ, μη γεν' κανέ' γιαγκίν'». Από το τουρκ. *yangin*.

γιαζίκ : κρίμα: «γιαζίκ του παλ'κάρ'· θα τον φάει η καταραμέν'» = κρίμα το παλικάρι· θα το πεθάνει η κατάρχη. Απ' το τουρκ. *yazık*.

γιαίνου : γαίνω, υγαίνω, είμαι υγιής // θεραπεύω ή γιατρεύω: «άμα κουπώ ποιος θα γιαν' τον χέρι μ'» = άμα κοπώ ποιος θα γιατρέψει το χέρι μου; // φρ. «θα σι κάψου Γιαν', θα σ' αλείψου μύξα να γιαν'», λέγεται σε κείνον που μας προκάλεσε ή προτίθεται να μας προκλέσει κάποιο κακό, που γι' αυτόν δεν είναι κακό, και ο οποίος μας βεβαιώνει ότι αν παρ' ελπίδα πάθουμε κάτι, θα επανορθώσει // **γιανίσκου** : είμαι σε ανάρρωση, αρχίζω να γίνομαι υγιής, να θεραπεύομαι, «αυτός ου γιράς αρχίζ' να γιανίσκ'» = αυτή η μεγάλη πληγή άρχισε να θεραπεύεται. Απ' το αρχ. *υγαίνω* > μsn. *γιαίνω*.

γιαλ'κό : κάθε τι που προέρχεται απ' τον γιαλό: «αύρ:(γι)ου θα παμ' για γιαλ'κά», δηλ. για αχινοούς, πεταλίδες, μαλούσις, χουχλιούς κ.λ.π. Απ' το αρχ. *αιγιαλός* > *γιαλός* > *γιαλ'κό*.

γιαμπουλ' : η βελέντζα, χοντρό μάλλινο στρωσίδι για σκέπχσμα το χειμώνα. Αγν. ετυμ.

γιατάκ' : το στρώμα πάνω στο οποίο κοιμόμαστε κχι κχτ' επέκταση το κρεβάτι: «ιγώ μον' στου γιατάκι μ' βρίσκου ανάπαψ'» = εγώ μόνο στο κρεβάτι μου αναπαύομαι, // η φωλιά ενός άγριου ζώου του βουνού π.χ. του λαγού, του κουνναβιού κ.λ.π. που αλλιώς λέγεται και **λαγούμ'** (τουρκ. *lagicim*). Απ' το τουρκ. *yatak*.

γιδ' : το γίδι. Απ' το αρχ. *αιξ*, γεν. *αιγ-ός* > *αιγ-ίδιον* > μsn. *γίδιν* > *γιδ'*.

γιουρούκ' : ο ανάγωγος, ο χοντράνθρωπος, όσον αφορά στη συμπερι-

(γ)κλέκα τ' μι ντ' ψυχή τ'», περιδρόμιασε, έφαγε πάρα πολύ. Απ' το αρχ. κοιλία.

γκλότσ'κας: ο λόξυγγας: «άμα εχ' γκλότσ'κα τον πιδί, πε' του ένα ψέμα που θα του τρουμάξ' κι θα ξιχάσ' ντον γκλότ'σκα» // **γκλουτσιάζου**: με πιάνει λόξυγγας // μεταφ. καταπίνω κάτι κατά διαστήματα και βεβιασμένα: «τρεις φουρές γέμ'σα του ποντήρι τ' ρακί αλλά του γκλουτσιάζ' στον πι κι φι' μια θάλασσα θελ'». Έσως απ' τον ήχο γκλουκ που βγάζει αυτός που έχει λόξυγγα. Έσως όμως και απ' τον αρχ. μελλ. κλώξ-ω του κλώζω = «φωνώ κλω κλω ή κλου κλου, ποιώ κλωγμόν = φωνή της κλώσσας ή το δια της γλώσσης κροτάλισμα, δι' ου παρακινούσι τους ίππους εις το βάδισμα».

γκ'μπαρ' ή (ν)τ'μπαρ': μικρός λοφίσκος ή μικρό φυσικό ανάχωμα, γήλοφος. Μάλλον απ' το αρχ. τύμβη > λατιν. *tumba* > μσν. τούμβα > τούμπα > τουμπάρι > τουμπάρ' > (ν)τ'μπαρ'.

γ'κ'ντω: σκουντώ, σπρώχνω // ουσ. **του κούντ'μα** = η πράξη του σκουντώ. Απ' το αρχ. ακοντίζω > μσν. κουντώ > σκουντώ.

γ(κ)ουρλώνου: μεταβ. και αμετάβ.: πετάγονται οι βολβοί των ματιών μου έξω, καθώς τ' ανοίγω διάπλστα: «Στραβουκατάπιει ένα μ'κρο ρουδάκινου η κατσίκα μας, γκουρλώσαν (ή γκουρλονθήκαν) τα μάτια τ'ς κι 'πόμ'νι στον (ν)τόπου» // «τι γκούρλουσις τ'ς ματάρις κι βλέπ'ς» = τι άνοιξες διάπλστα τα μεγάλα σου μάτια και κάθεσαι και βλέπεις // ουσ. **του γκούρλουμα** // **γκουρλουμάτ'ς, γκουρλουμάτα, γκουρλουμάτ'κο** = αυτός που έχει μεγάλα μάτια με βολβούς που φαίνονται σαν να πετάγονται έξω. Μάλλον απ' το αρχ. γρύλλος = γουρουνάκι > μσν. γρυλλώνω > γρουλλώνω > γκουρλώνω, γιατί όταν π.χ. σφίγγουμε το λαιμό κάποιου με τα χέρια ή με σκονιί κ.λ.π. προσπαθώντας να φωνάξει ή να μιλήσει απλώς «γρυλίζει», ενώ τκυτόχρονα οι βολβοί των ματιών του πετάγονται έξω.

(γ)κρημνίζω ή (γ)κρημνώ: μεταβ. ρίχνω κάτι από ψηλά σαν σε γκρεμό // κατεδαφίζω κάποιο οικοδόμημα: «έχουνμ' να παμ' να (γ)κρημνίσουμ' τα ντουβάρια τ'ς αχυρώνας, γιατί εν' έτοιμα να πέσιν κι θα σκουτώσιν κανέναν» // αμετάβ. πέφτω από ψηλά χωρίς να το θέλω με σοβαρές συνέπειες για τη σωματική μου ακεραιότητα ή και τη ζωή μου: «ου Γιωρ'ς (γ)κρημνίσ'κι (ή (γ)κρέμ'σι) απ' του δέντρου κι έσπασι του καλάμι τ'» = ο Γιώργος έπεσε από το δέντρο κι έσπασε το πόδι του στη θέση της κνήμης // «του ντουβάρ' που μ' έκανε ο Δ'μήτρης εν' έτοιμον να (γ)κρημνιστεί». Απ' το μσν. γκρεμνίζω < γκρεμνός < αρχ. κρημνός.

γκρουλόγους: πήλινη στάμνα, με μια ή δυο χειρολαβές, μέσα στην οποία διατηρείται κρύο το νερό. Έσως απ' το κρου-λόγος.

γ(κ)ρυλλώνουμι: βραχνιάζω, αποκτώ βραχνή φωνή, κυρίως όταν κρουλογήσω ή φάω πολλούς άγουρους και στυφούς καρπούς: «ιψέ έφαγα ουλ'

ντ' βρουχή στον χουράφ', γι' αυτό γ(κ)ρύλλουσα (ή γ(κ)ρυλώθ'κα)», δηλ. βράχηνκα πολύ και κρυολόγησα // ουσ. του γ(κ)ρύλλουμα // γ(κ)ρυλ-λουμένους = ο βραχνιασμένος. Μάλλον απ' το αρχ. γρύλλος = γουρουνάκι, επειδή ο γ(κ)ρυλλωμένος μιλά σαν να γρυλίζει.

γ'λι: γουλί, το εσώτερο μέρος του κορμού ή του βολβού κάποιου λάχανου. Το «γ'λι», συνήθως γλυκό και τρυφερό, τρώγεται ωμό // μεταφ. «ντου κουρέψαν γ'λι» = «εν χρω». Απ' το αρχ. άγλις = σκελίδα σκόρδου > υποκορ. αργλίον > μsn. γουλίν.

γλίτζα: λιπαρή λέρα, λαδερός ρύπος, βρωμιά: «τι πήγεις μι ντ' (γ)καλή σ' ντ' (μ)πατατούκα στον λαδόμ'λου; μεσ' σ'ντη γλίτζα ντ'ν έκανις» // γλι-τζιάζου: μεταβ. λερώνω, βρωμίζω με γλίτζα // αμετάβ. λερώνομαι, ρυ-παίνομαι // ουσ. γλιτζιάρ'ς, -ιάρα, -ιάρ'κου // επίθ. γλιτζιάρκους, -ιάρκ'[ια], -ιάρ'κου. Μάλλον απ' το γλίνη = λαδερή λάσπη ή απ' το αρχ. κνίσα > κνίτσα > γλίτσα > γλίτζα. Βουλγ. glinza.

γλουγούδ': κάθε ζαχαρωτό ή άλλο φαγώσιμο που δίνεται συνήθως στα παιδιά, κάθε λιχουδιά π.χ. σύκα, καρύδια, ρόδια, κυδώνια κ.λ.π. «μείς στον σπιτ' μας έχουμ' πουλλά γλουγούδια για ντου χ'μώνα» // γλουγουδιά-ζου = δίνω συστηματικά και προσχεδιασμένα διάφορα «γλουγούδια» ή καλοφάγια κ.λ.π. σε κάποιον, γιατί τον αγαπώ ιδιαίτερα ή γιατί έχω ιδιοτελείς σκοπούς, σε κάτι αποβλέπω, κάτι επιδιώκω να πετύχω και τον έχω ανάγκη: «ντου γλουγονδιάζ', γιατί θελ' να ντου δωσ' ντ'ν αγγουνή τ'ς». Μάλλον απ' το αρχ. γλίχομαι = επιθυμώ πολύ > γλιχούδια > γλουχούδια > γλουγούδια.

γνέφου: κάνω νόημα σε κάποιον, προσπαθώ με κάποια κίνηση του κεφα-λιού, των χεριών, των ματιών κ.λ.π. να δώσω σε κάποιον ένα μήνυμα: «μ'έ-γνιφι να πω οχ'» // γνιψά: μικρογραφία φράγματος που γίνεται με τη τσάπα σε κάποιο σημείο του αυλακιού (αγωγή) για ν' αναγκαστεί το νερό ν' αλλάξει κατεύθυνση // γνέμα: η κίνηση που γίνεται όταν γνέφουμε σε κάποιον // «στον γνέμα τ' νιρού», στη θέση όπου το νερό αλλάζει διεύθυνση από μόνο του. Απ' το μsn. γνεύω < αρχ. νεύω.

γόμους: γόμος, το φορτίο ενός ζώου και ειδικότερα του γαϊδουριού ή του μουλαριού: «ακόμα δε (γ)κ'βαν'σα ούτι έναν γόμου ξύλα για ντου χ'μώνα», ούτε ένα γαϊδουροφόρτι // γουμάρ': το γαϊδούρι και μεταφ. «είσι γουμάρ'» βρισιά // γουμαριάζου: συγκεντρώνω και τακτοποιώ για φόρ-τωμα διάφορα ξύλα που έκοψα και είναι διασκορπισμένα εδώ κι εκεί // γου-μαριά: σωρός συγκεντρωμένων ξύλων σε ποσότητα ίση με όση σηκώνει ένα γαϊδούρι και κατ' επέκταση κάθε σωρός ξύλων, μικρός ή μεγάλος // πανου-γόμ': βλ. λ. Απ' το γόμος = το φόρτωμα κυρίως του πλοίου κι αυτό απ' το γέμω = γεμίζω.

γόμους ή γουμίδ': η γέμιση, συνήθως από ρύζι, σπανάκι, διάφορα

μυρωδικά κ.λ.π. με την οποία γεμίζουμε π.χ. ένα κατσίκι πριν το ψήσουμε στο φούρνο, ή το υλικό μιας πίτας που μπαίνει ανάμεσα στα φύλλα ή το υλικό με το οποίο γίνονται τα σαρμαδάκια κ.λ.π. Απ' το γόμος > γέμω.

γούβα : κοιλότητα, κοίλωμα, μικρή λαγκούβα στο έδαφος συνήθως // ο λάγκκος που ανοίγεται στο έδαφος προκειμένου να σπαρεί ένα δέντρο: «ιγώ να φέρον τ'ς αγρουλιές, ποιος όμους θ' ανοίξ' τ'ς γούβες για να τ'ς(ι) φ' τέφονμ';» = εγώ θα φέρω τις αγριελιές, ποιός όμως θα σκάψει τους λάγκκους για να τις φυτέψουμε; Απ' το μσν. γουβάς < αρχ. κύβη ή κύπη. Πρβλ. κύπελλον και σανσκρι. *kura*, λατιν. *cupa*, ελλ. κούπα.

γουνιάδ' : κομμάτι ψωμιού που έχει ξεραθεί κι έχει γίνει σκληρό σαν πέτρα: «βρήκαμ' λίγα γουνιάδια παρατ'μένα σ' (γ)καλύβα, τα βρέξαμ' κι τα φάγαμ'. έτσ' κόφαμ' ντ' (μ)πεινά μας» // μεταφ. έ(ι)χ'ς να φας πουλλά γουνιάδια ακόμα», ενν. ως ότου μεγαλώσεις ή ως ότου αποκτήσεις δύναμη για να καταφέρεις τούτο ή εκείνο, ή ως ότου αποκτήσεις πείρα, γνώση κ.λ.π. // **γουνιαδός** : ο αχαϊρευτος, ο τεμπέλης που ζει μόνο για να τρώει, ή αυτός που θέλει όλο να τρώει και δε χορταίνει ποτέ. Απ' το γωνία, γιατί οι γωνίες, δηλ. οι άκρες του χωριάτικου ψωμιού, είναι συνήθως ξερές και σκληρές.

γούρνα : ξύλινη ή πέτρινη μακρόστενη σκάφη ή λεκάνη, πολλές φορές λαξευτή, για το πότισμα των ζώων // κάθε ξύλινο ή από λαμαρίνα μακρόστενο κατασκεύασμα, μεσ' απ' το οποίο οδηγείται νερό σε τέτοιο σημείο ώστε να πέφτει από ψηλά σχηματίζοντας μικρό καταρράκτη· αυτό γίνεται για να πέφτει το νερό στη φτερωτή π.χ. ενός αλευρόμυλου ή στον ειδικό τροχό του **λαδόμε'λου** για να παραχθεί κινητική ενέργεια // κοίλωμα σε πορόπετρα, κάπου ψηλά, απ' το οποίο πηγάζει ή διέρχεται νερό που πέφτει ορμητικά και με θόρυβο // **γουρνίζου** : αμετάβ. «φερ' τ' αγώγ' πιο σαδώ κι ας γουρνίζ' του νιρό απ' του ντουβάρ' για να πέφτ' απ' κατ'» = φέρε, δηλ. σκάψε το αυλάκι πιο εδώ κι ας πέφτει το νερό απ' το ντουβάρι για να φθάνει πιο κάτω // μεταβ. ρίχνω κάτι από ψηλά ή κάτι ψηλό, το γκρεμίζω με τον τρόπο και το θόρυβο του νερού που πέφτει από τη γούρνα: «ήταν έτοιμου να πεσ' του καλύβ' κι πήγα κι τον γούρνιξα» // **γουρνίζουμι** : πέφτω σχεδόν ακαριαία από ψηλά δημιουργώντας θόρυβο με την πρόσκρουση του σώματός μου στη γη (ή την πρόσκρουση των υλικών, για άψυχο): «γουρνίσ' κι (ή γούρνιξι) ου κουρ'φιιάτ'ς απ' του σπιτ'» // **γουρνούκ'** : υποκορ. του «γούρνα». Απ' το αρχ. γρώνη = κοίλωμα. Βενετ. *gorra*.

γυαλ'κό : κάθε αντικείμενο που προέρχεται από γυαλί, όπως ποτήρι, πιάτο, μπουκάλι: «μι σπάσαν ένα σουρό γυαλ'κά κι πρεπ' ν' αγουράσου άλλα» // **γυαλί** = το μπουκάλι. Απ' το ύαλος > **βαλικό** > **γυαλ'κό**.

γυρ'στάρ' : το παιδικό παιχνίδι σβούρα. Βλ. λ. Απ' το γυρίζω.

Δ

δαγκουματιά ή δαγκαματιά: κομμάτι που μπορεί ν' αποσπάσει κάποιος μ' ένα δάγκωμα, με μια δαγκωνιά: «μια δαγκουματιά ψουμί, τυρί, μήλου κ.λ.π.» // τραύμα, πληγή που προκαλεί στο σώμα μας ένας **δαγκανιάρ'ς** μ' ένα μόνο δάγκωμα ή ένα **δαγκανιάρ'κου** σκυλί. Απ' το αρχ. δάκνω, β' αόρ. έ-δακ-ον > δαγκάνου ή δαγκώνου > δάγκαμα ή δάγκουμα. Μσν. δαγκαματία. Από δω και ου **δάκους** (= δάκος) που καταστρέφει την ελιά.

δαχτύλ' ή δάχτ'λου: το δάχτυλο // παρ. «ούλα τα δαχτύλια δεν εν' ίσα» με την έννοια ότι οι άνθρωποι διαφέρουν μεταξύ τους ως προσωπικότητες // φρ. «έβαλι τα δαχτύλια τ'ς να πνιγεί», δηλ. στενοχωρήθηκε πολύ για την επιτυχία, τη χαρά κάποιου άλλου // παρ. φρ. «όποιον δαχτύλ' να κόψεις, θα πουνέ(ι)σ'», δηλ. ό,τι και να κάνεις θα στενοχωρηθείς. Π.χ. ποιο απ' τα παιδιά σου ν' αδικήσεις; // **δαχτ'λιά:** η δαχτυλιά, το ίχνος ή το αποτύπωμα που αφήνει ένα δάχτυλο: «ντ' (γ)κατάφιρι κι έβαλι ντ' δαχτ'λιά τς» // μεταφ. «δο' μ' μια δαχτ'λιά τουλουμίσον τυρί», δηλ. δός μου μικρή ποσότητα, πολύ λίγο, όσο παίρνει κανείς με το δάχτυλο // **δαχτυλουδειχτούμινους:** ο αξιόλογος άνθρωπος, το πρότυπο μίμησης. Απ' το αρχ. δάκτυλος.

δείξους κι ποίξους ή «ποιίξους κι δείξους» = άνθρωπος γεμάτος ελαττώματα, στον οποίο μπορείς να φορτώσεις ποικίλες κατηγορίες: «τι γυρί-(ι)ζ'ς, μαρή, κι φουρτών'ς πουστ'λούκια μι του τσ'βαλ' στον άντρα μ'; οπ' σταθείς κι οπ' βριθείς ου δείξους κι ου ποίξους τό(ι) 'χ'ς». Το «δείξους» απ' τον αόρ. έδειξα του δείκνυμι, «δείξους» δηλ. ο άξιος να δείχνεται σαν παράδειγμα αποτροπής, το δε «ποιίξους» μάλλον απ' το μελλ. του ποιώ, δηλ. ποιήσω > ποίσος > ποίξους = ο ποιών άξια μομφής.

δίλουγους: αυτός που άλλα λέει τώρα και άλλα λέει μετά ή άλλα λέει στον ένα κι άλλα λέει στον άλλον, ή ακόμη αυτός που αλλάζει απόψεις, κρίσεις ή συναισθήματα: «μ' είπι πως θά 'ρτ' να μι βοηθηθ'σ' αλλά δε ντου (μ)πιστεύουν αυτός εν' δίλουγους». Συνών. **δίβουλους.** Απ' το δις + λόγος.

διμπούτσα: μικρό σκoinί με το οποίο δένονται μεταξύ τους τα δύο μπροστινά πόδια ενός τετραπόδου, για να μπορεί να μετακινείται σε πολύ μικρή έκταση με μικρά πηδήματα // **διπτσώνου:** δένω τα μπροστινά πόδια του τετραπόδου με «διμπούτσα». Βλ. λ. «μπου(ρ)δουκλώνου». Απ' το δις + πους.

διντρορό'ζα: χονδρή ρίζα δέντρου: «φέτους κάφαμ' κι διντρορό'ζις στου τζακ'». Απ' το δένδρον + ρίζα.

δίπουρτου: απ' το δις + πόρτα με την έννοια: διπλή διέξοδος, διπλός τρόπος εξασφάλισης προσωπικών συμφερόντων: «λέει ότι θα μας ψηφίσ',

κρυφά όμους μοιράζ' ψηφουδέλτια για τ'ς αλλ', γιατί θελ' να το 'χ' δίπουρτου», «υποσχέθ' κι πως θα παρ' ντ' Μαρί(γι)α, αλλά καν' τα γλυκά μάτια κι σ' (μ)-Παναγιώτου' ετσ' το 'χ' δίπουρτου κι ντον (γ)καλουφ'λέβιν σι δυο σπίτιαν».

δίχρουνους : αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια δυο χρόνων: «για του Πάσκα θα σφάξουμ' ένα δίχρονον αρνί» // «δίχρουν' προουσπάθεια // αλλιώς: **διχρουνίτ'κους** όπως και **μουνουχρουνίτ'κους**, **τριχρουνίτ'κους** κ.λ.π. Απ' το δις + χρόνος.

διχώ : μεταβ. καθοδηγώ, κυρίως ζώο, για να φύγει από κάποιο μέρος ή για ν' ακολουθήσει κάποια συγκεκριμένη διεύθυνση: «δέχα τον π'λαρ' απ' τ'ς φασ'λές» = καθοδήγησε το πουλάρι, ώστε να φύγει απ' τις φασουλιές. Μάλλον απ' το αρχ. *δίχα* = χωριστά.

δοχ' : βασικό πέραςμα, μέρος στο οποίο μπορείς να στήσεις καρτέρι σε άνθρωπο ή ζώο, γιατί οπωσδήποτε θα περάσει από κει // μεταφ. «έπιασι ούλα τα δόχια η καταραμέν'», δηλ. δεν άφησε περιθώρια ενέργειας σ' οποιονδήποτε άλλον, ώστε να την ανταγωνιστεί σε κάποια υπόθεση. Ίσως από υποκορ. *δόχιον* < *δέχομαι* όπως *δοχείον*, (υπο)δοχή κ.λ.π.

δρουσό : η περίοδος της καλοκαιρινής μέρας, πρωί ή απόγευμα, κατά την οποία δεν έχει ζέστη: «θα φύγουμ' μι του δρουσό, πριν μας πιασ' τον κάμα», «να 'ρτ'ς τ' απόγυμα με του δρουσό». Απ' το αρχ. *δρόσος* > *δρoσίζω*.

δρουτάρ' : μικρό κόκκινο σπυράκι που βγαίνει στο σώμα και οφείλεται στον ιδρώτα: «μι τόσα ρούχα που φορεί μεσ' στου κατακαλόκιρου δε θα γέμ'ζι δρουτάρια;» Απ' το αρχ. *ιδρώς* ή *ιδρώ*.

δρώπ'κας : η αρρώστια υδρωπικία ή ύδρωπας // **δρουπ'κιάζου** : «δρώπ'κιασι ου Ν'κόλας» = αρρώστησε κι έχει υδρωπικία. Απ' το μsn. *δρωπικας* < αρχ. *ύδρωψ*.

δυάρα : λέξη που χρησιμοποιείται σε φράσεις όπως: «δε δίνου δυάρα για όσα λεν'», δηλ. δε με νοιάζει καθόλου για όσα λένε, αδιαφορώ, «δε διν' δυάρα για τ'ς γουνοί τ'», δηλ. δεν ενδιαφέρεται καθόλου για τους γονείς του κ.λ.π. Απ' το χάλκινο δίλεπτο νόμισμα που κυκλοφορούσε την εποχή του Όθωνα και του Γεωργίου Α', που λεγόταν «δυάρα» κι ήταν πολύ μικρής αγοραστικής αξίας. Ο πληθυντ. *δυάρις* αναφέρεται συχνά στο τάβλι, όταν και τα δύο ζάρια φέρουν το χαρακτηριστικό του δύο, όπως «ιξάρις», «πιντάρις», «τριάρις». Απ' το δύο + καταλ. -αρα.

Z

ζαβός : ο ανόητος, ο ηλίθιος, ο μωρός : «αυτόν ντον ζαβό θα δώ(ι)σ' σ'ν αδιωφή σ'» // αυτός που έχει κάποιο σωματικό ελάττωμα ή αυτός που δεν έχει τις φυσιολογικές για την ηλικία του σωματικές δυνάμεις, εκ γενετής

ή για άλλον λόγο: «ζαβός γινιήθ'κι, τι χαϊρ' να πιριμέν'ς απ' αυτόν;» // ο δύστροπος, ο ιδιότροπος ή ακόμη και ο κακός // χαϊδ. σχεδόν το μικρό σκανταλιάρικο ή αφελές παιδί **ζαβάδ'** ή **ζαβουκούταβου** ή **ζαβόπραμα** // ουσ. **ζαβάδα** ή **ζαβουμάρα** = η κατάσταση του ζαβού, η χαζομάρα, η βλακεία // **ζαβώνου**: μεταβ. κάνω κάποιον ζαβό, τον αποβλακώνω // **ζαβώνουμι**: αποβλακώνομαι και μεταφ. χάνω τις σωματικές μου δυνάμεις, αρρωστώ: «έχου δυο μήνις που ζαβώθ'κα», δηλ. που αρρώστησα // με την ίδια σημασία σχεδόν και τα **ζαβλακώνου**, **ζαβλακώνουμι**, **ζαβλακουμένους** = ζαβός, **ζαβλάκουμα**, απ' τα ζαβώνουμι + βλακώνουμι (συμφ.). 'Ισως απ' το σαβός = τρελός.

ζαμακώνου: παίρνω κάτι, αρπάζω ή πιάνω: «κάμπονσα λιφτά ζαμάκουσι απ' ντον Γιωρ'», «ζαμάκουσις του χουράφ' απ' ντ' (γ)κληροννومیα», «θα ντου ξέφιβγα αλλά μι ζαμάκουσι του χερ' κι μι κράτ'σι» // ουσ. του **ζαμάκουμα**. Συνών. **γραπώνου**, **τσακώνου**, **μαγκώνου**. 'Ισως (;) απ' τα ζαλώνομαι (= φορτώνομαι) + μαγγώνω (ζμάγγανον).

ζαμάν': πολύ μεγάλος χρόνος: «χρόνια κι ζαμάνια είχαμ' να σι δ(γι)ουμ'». Απ' το τουρκ. *zaman*.

ζαμπ'νεύου: μισαρρωστώ, νιώθω ανήμπορος, ζω τα προμηνύματα κάποιας αρρώστιας: «ζαμπούνιφι λίγου ου Γιωρ'ς κι δε θα δ'λεψ' σήμιρα» // **ζαμπούν'ς**, **-ούν'σα**, **-ούν'κου** = ο ανήμπορος, ο έτοιμος να κρεβατωθεί. Απ' το τουρκ. *zebun* = ο αδύνατος, ο καχεκτικός, ο ισχνός.

ζ'γάλιτρα: τα ζυγάλετρα, δηλ. ο ζυγός, το αλέτρι, το υνί και γενικά όλα μαζί τα απαραίτητα σύνεργα για να ζευτούν τα δύο βόδια και ν' αρχίσει «του νιάσ'μου» = το όργωμα. Γενικά εργαλεία. Απ' το ζυγός + αλέτρι.

ζ'γιαν': κάτι που μας προσβάλλει, το ρεζίλεμα: «πουλύ αέρα 'δώκισ στ' θυγατέρα σ' κι θα μας καν' κα'νά ζ'γιαν'», δηλ. θα παραστρατήσει και θα προσβληθούμε // ζημιά: πή'νι να βρεις του μ'λαρ', γιατί θα μπει σι κανέ' μπαχτσέ κι θα μας καν' κα'νά ζ'γιαν'» // «λες να πάθου κα'νά ζ'γιαν';» = λες να βρω τον μπελά μου; Απ' το τουρκ. *ziyan*. Παραλλ. φρ. «θα πάθουμ' κα'νά χατά» (τουρκ. *hata* = σφάλμα, λάθος), «θα πάθουμ' κα'νά ζαράρ'» (τουρκ. *zarar* = ζημιά), «θα πάθουμ' κα'νά χ'νερ'» (τουρκ. *huner* = τέχνασμα).

ζ'γώνου: πλησιάζω: «μι ζύγουσι στον δρόμου κι μ'είπι...», «για ζύγουσι σαδώ» (για πλησίασε προς τα δω) // «ζ'γων' τον Πάσκα» = πλησιάζει η γιορτή του Πάσχα, «ζ'γώνιν τα φρούτα» = πλησιάζει η εποχή που θα ωριμάσουν τα φρούτα // «κιρό εχ' να ζ'γως' σ' (μ)πόρτα μας» = καιρό έχει να μας επισκεφτεί // για οτιδήποτε δεν μπορείς να το πλησιάσεις και να τ' αγοράσεις, γιατί είναι πανάκριβο: «π'λιέτι αυτός ου μπαχτσές αλλά πού να ντου ζ'γώ(ι)σ' φουτιά ντουν έχιν» // μεταφ. για παντρεμένη γυναίκα: «δεν

αφήν' ντουν άντρα τ'ς να ντη ζ'γως'», δηλ. αρνείται την εκτέλεση των συζυγικών της καθηκόντων. Ακόμα και για θηλυκό ζώο: «φέτους μια κατσίκια μας δε γέν'σι, γιατί δεν αφ'σι ντου (ν)τράγον να ντη ζ'γως'» // **ζ'γώνουμι**: για κάποιον ιδιότροπο, δύστροπο, υπερήφανο, με τον οποίο δεν μπορείς να έλθεις σ' επαφή: «αυτός δε ζ'γώνιτι» ή «αυτή δε ζ'γώνιτι» για πολύ ηθική κοπέλα, ή «αυτό δε ζ'γώνιτι» για κάτι το πανάκριβο ή για άγριο ζώο κ.λ.π. // **αζύγουτους, -ουτ', -ουτου** = αυτός, αυτή, αυτό που δε «ζ'γώνιτι». Απ' το μσν. ζυγώνω.

ζέρνου: είμαι αδύναμος, ασθενικός, συνεχώς ανήμπορος ή κακοζωιμένος, δυστυχώ από πείνα ή διάφορες ατυχίες: «τι καν' η (γ)Ιλέν'; — ζει κι ζερν'» = ζει και σέρνεται. Απ' το ζω > ζέρνου, όπως σύρω > σέρνω.

ζεύου: ζευγνύω, βάζω βόδια στο ζυγό // μεταφ. «ντουν έζιπι στη δ'λειά» // **ζ'γος**: ο ζυγός // μεταφ. «μπήκα στον ζ'γο» = παντρεύτηκα, «ντου βάλαμ' στον ζ'γο» = τον καταφέραμε να μη μένει αδρανής, τον κάναμε υπεύθυνο εργαζόμενο άτομο // ουσ. **του ζέψ'μου** και επιθ. **ζιμένους, άζίφτους**. Απ' το αρχ. ζεύγνυμι ή ζευγνύω.

ζιβζέκ'ς, -ικ'σα, -ικ'κου: ο φλύαρος, ο χαζός. Απ' το τουρκ. zenzek.

ζιματίζου ή ζιματώ ή ζουματίζου ή ζουματώ = ρίχνω πολύ ζεστό νερό πάνω σε κάτι ή βυθίζω κάτι σε ζεματιστό νερό: «έχ'σα ούλλον του θιρμό απ' ντον τζέτζηρ' στον πονδάρι μ' κι του ζιμάτ'σα», «τα πράσ'να κ'κιά να τα ζιματείς καλά, να ριχν'ς του νιρό κι ύστιρα να τα καν'ς φαί» // μεταφ. «καλός μάστορ'ς αλλά μι ζουμάτ'σι στον λουγαριασμό» // μαγειρεύω κάτι πρόχειρα όχι με ολοκληρωμένο μαγείρεμα: «ζουμάτ'σα λίγα κρομμυλάχανα, γιατί δεν είχα ώρα να μαγειρέψουν». Παραλλ. φρ. «θιρμόβρασα λίγα ...» // αμετάβ. είμαι πολύ ζεστός: «πιάσι του χέρι μ' να δ(γι)εις πόσον ζιματώ· θά'χον πουλύ πυρετό» // **ζιματίζουμι ή ζουματιέμι**: «ζουματίστηκαν τα μαγούλια μ' κοντά στον τζακ'» // μεταφ. ζιματίσ'κι μόλις μ'είδιν, τaráχτηκε, τά'χασε, δεν ήξερε τι να πει ή τι να κάνει // ουσ. **του ζουμάτ'σμα** και επιθ. **ζουματ'στός**. Απ' το μσν. ζεματίζω.

ζιρβός = αυτός που βρίσκεται αριστερά, αριστερός // επίρρ. **ζιρβά** = αριστερά // **ζιρβής ή ζιρβουχέρ'ς** και σκωπτ. **ζιρβουκουτάλας** ο αριστερόχειρας και κατ' επέκταση ο αδέξιος. // αντιθ. **διξός ή διξής** αυτός που βρίσκεται δεξιά, ο δεξιός αλλά και ο δεξιόχειρας. // επίρρ. **διξά** = δεξιά και μεταφ. «ούλα μ' ήρταν διξά» = όλα μου ήλθαν ευνοϊκά // **διξουσύν'**: επιδεξιότητα, ικανότητα // φρ. «**διξά κι αριστιρά**» = προς όλες τις διευθύνσεις. // **'πιδέξιους** = επιτήδειος· αντιθ. **αδέξιους** κ.λ.π.

Το «ζιρβός» μάλλον απ' το ζαβός > ζαβρός > ζαβός > μσν. ζερβός, γι' αυτό και **ζιρβό ή ζιρβί** = το αριστερό γενικά και ειδικότερα το αριστερό

χέρι ως πιο «ζαβό», πιο αδέξιο για την εκτέλεση εργασιών σε σχέση με το **διξό** ή **διξι** απ' το δεξιός < δεκτιός < ρίζα δεκ-του δέχομαι.

Ζ'λαπ' : ζουλάπι, άγριο ζώο και υβριστ. για άνθρωπο: «α' να χαθεί του κακουζ'λάπ'». Απ' το μσν. ζουλάπιον. Ρουμαν. *zułape*.

Ζ'λεύου: ζηλεύω // **ζούλεια** = η ζήλεια // **Ζ'λειαρ'ς**, **Ζ'λειάρα**, **Ζ'λειάρκου** = ο ζηλειάρης // **ζηλιμένους** : αξιοζήλευτος, άξιος θαυμασμού, απ' όλους επιθυμητός. Απ' το αρχ. ζηλεύω.

Ζ'λω : ζουλώ, διυλίζω // μεταφ. «τα ζούλ'ξι» = τ' άρπαξε, τα πήρε, όπως «τα βού(ν)τ'ξι» // **ζούλ'μα** : το ζούλημα // η **ζούλα** : «τό 'σκασι στη ζούλα» = έφυγε κρυφά, «μας τά 'φαγι στη ζούλα» = μας τα πήρε με απάτη, χωρίς να το καταλάβουμε // **πιτρουζούλ'μα** = πετροζούλημα, φλεγμονή με πύο που δημιουργείται στις πατούσες των ποδιών, όταν κάποιος περπατά ξυπόλυτος στις πέτρες, αλλιώς **πιτρουτσακ'σμάδα**. Απ' το μσν. ζουλιζώ.

Ζ'ναρ' : ζουνάρι, ζωστήρας.

Ζ'νιχ' = ο σβέρκος: «δ(γι)ε, μαρή, τι μι πιρπατεί στον ζ'νίχι μ'», // πολλές φορές και στο πληθυντ. «θα μι τρίρεις λίγον τα ζ'νίχια μ' που μι πουνούν;». Μάλλον απ' το μσν. *ζινίχιον* = το λουρί του υποδήματος. Ίσως, επειδή στο σβέρκο των ζώων τοποθετούνταν λουρί π.χ. για να κρεμιέται το κουδούνι που λεγόταν «ζ'νιχ'», απ' το οποίο τελικά πήρε τ' όνομα κι ο σβέρκος.

Ζο = το ζώο. Απ' το μσν. *ζο* < ζώνον.

Ζορ' : ως επίρρ. με τη βία: «μι του ζορ' ντον (μ)πήρα μαζί μ'» // δύσκολα, άσχημα: «δεν έκανις μι ντ'ν ώρα τ'ς ντη δ'λεια σ' κι τώρα σ' έρχιτι ζορ'» // ως ουσ. η δυσκολία, η δυσχέρεια: «αυτόν ντον (γ)κιρό έχον πουλλά ζόρια», δηλ. πολλές οικονομικές, επαγγελματικές κ.λ.π. δυσκολίες // αντίσταση: «βρήκα μιγάλον ζορ', ώσπον να πει τον ναι» // **ζουρίζου** : μεταβ. δυσκολεύω, πιέζω: «μη μι ζουρί(ι)ζ'» = μη με πιέζεις, «ζορ'σ' τον κι θα του καν'» = πίεσέ τον και θα το κάνει // **κουράζω**: «πουλύ τον ζορ'σις τον ζο» = πολύ το κούρασες // **ζουρίζουμι** : δυσκολεύομαι: «πουλύ ζουρίσ'κα μ' αυτή(ν) ντη δ'λεια (ή μ' αυτό του πιδί ή για να τα καταφέρου κ.λ.π.)» // **ζόρ'κους** = προκειμένου για άνθρωπο ή ζώο ο δύσκολος, ο ανάποδος, ο μή συνεργάσιμος, και «ζορ'κ' δ'λεια» = η δύσκολη // **ζουρλίκ'** = η πίεση, η απειλή, το νταηλίκι «γι' άκ'γι, δε σ'κώνον ζουρ'λίκια ιγώ» // φρ. «ζόρ'κα τα πράματα» = δύσκολη η κατάσταση, άσχημες οι συνθήκες ή οι περιστάσεις. Παραλλ. φρ. «στριμόκουλα τα πράματα» // φρ. «ζορ' ζουρνά» = με το έτσι θέλω, με τη βία, με φορτική επιμονή: «ήρτι να μι παρ' ζορ' ζουρνά του νιρό κι να μείνου απότ'στους» // ουσ. του **ζόρ'σμα**. Απ' το τουρκ. *zor* = δυσκολία, κόπος (περσ.).

ζουβγάρ' ή **ζιβγάρ'** = το ζευγάρι, σύνολο δύο στοιχείων που χρησι-

μοποιούνται απαραίτητα μαζί: «ζουβγάρ' κάλτσες», «ζουβγάρ' παπούτσας» // ειδικά τα δύο βόδια που μπαίνουν στον ίδιο ζυγό για όργωμα, για σύρσιμο μεγάλων ξύλων κ.λ.π., γι' αυτό και **ζουβγαρίζου** = οργώνω συνών. του «νιάζου» και **ζουβγαλάτ'ς** = ζευγολάτης, αυτός που οργώνει // το ζεύγος των συζύγων, το ανδρόγυνο: «μι τα μουζαβίρια που βαζ' θα του χου-ρίσ' του ζιβγάρ' η καταραμέν'» // **ζιβγαρώνου** = κάνω ζευγάρια, τακτοποιώ ανά δυό, κάνω ταιρία // φέρω σ' επαφή δύο διαφορετικού φύλλου ζώα: «ζιβγάρονσα ντ' (γ)κατσίκα μας μι ντου (ν)τράγου» // αμετάβ. βρίσκω το ταιρί μου ή συνευρίσκομαι με το άλλο φύλλο, και για ζώο: «ζιβγάρονσι η σκύλα μας» // ουσ. του **ζιβγάρουμα** και επιθ. **ζιβγαρουμένους, αζιβγά-ρουτους**. Απ' το αρχ. ζεύγος.

ζούδιου: το ζώο: «πρεπ' να βουλέψον τον σαμάρ', γιατί του πατεί τον ζούδιου κι τον καταπλήγουνσι» // μεταφ. άνθρωπος βραδύνους, που δεν παίρνει στροφές: «άντι βρε ζούδιον να δ(γι)ουμ' πότι θα παρ'ς χαμπάρ' τι σι λεν'», συνών. του **ζουντόβουλου** // το στοιχείο, το εξωτικό: «λεν' ότι τ'ς Πόπινας ντον λάκκου βγαιν' ένα ζούδιου». Απ' το αρχ. ζώδιον < υποκορ. του ζώνον.

ζούρα: η κακοκεφιά που πολλές φορές συνοδεύεται με σωματική κατάπτωση, κουμμούρα: «σ'κώθ'κα απ' ντονν ύπνον μι μια ζούρα που δε λέγιτι» // **ζουριάζου**: μαραίνομαι, εξασθενώ: «ντιπ ζούριασι η (γ)Ιλέν' απού τότι που παντρέφ'κι φαίνιτι δε (γ)καλουπιρνά». Απ' το ιταλ. *usura* = κα-χεξία, μαρασμός.

ζούτ'λας: επαίτης, ζητιάνος: «τέτοιους τιμπιλχανάς πο' ν' ζούτ'λας θα καταντήσ'». Απ' το αρχ. ζητώ > ζήτουλας.

ζούφιους: άδειος, κούφιος. Λέγεται συνήθως για καρπούς με ξερό σκληρό περίβλημα, όπως π.χ. καρύδι, μύγδαλο, κολοκύθι κ.λ.π., όταν μέσα απ' το ξερό περίβλημα ο κυρίως καρπός είναι ατροφικός ή λείπει τελείως // παροιμ. φρ. «μον' τα ζούφια καρύδια δε (ν)τρώει» λέγεται για τον καλοστόμαχο, γι' αυτόν που δεν κάνει διάκριση στα φαγητά, κι αν δεν τρώει μόνο τα ζούφια καρύδια, είναι γιατί δε βρίσκει τίποτε μέσα σ' αυτά για να το φάει // μεταφ. ο κουφιοκέφαλος άνθρωπος, αυτός που έχει άδειο κεφάλι, δηλ. χωρίς μυαλό // **ζουφιάζου**: «ζούφιασαν φέτους τα φασόλια». Απ' το αρχ. σομ-φός = αραιός, χαλαρός > μsn. ζοφός > ζούφιος.

ζουχούν': αρρώστια: «απού τότι που ντον βρήκι αυτό του ζουχούν' γίν'κι πιτσι κι κόκαλου» // κάποια κακή συνήθεια, ιδιοτροπία: «μι τέτοια ζουχούνια πο' 'χ', ποιος να ντου (γ)καν' παρέα» // το υποκορ. **ζουχνί** = μικρόσωμος και αδύναμος άνθρωπος: «μια μπάτσα να του δώ(ι)σ', θα ξα-πλανταρουθεί κατα'ή αυτό του ζουχνί» // μεγενθ. **ζούχνους** για το αρσ. και **ζούχ'να** για το θηλ. «μι βρήκι μια ζούχνα κι ούλου ζαλάδης έχου» αλλά και

«άντε, μαρή, ζοίχ'να....» = άντε, μαρή, αρρωστιάρα // ζουχ'νιάρ'ς, -άρα, -ρ'κου = ο αδύνατος, ο αρρωστιάρας // επίθ. ζουχ'νιάρ'κους, -ρ'κ' [ια], -ρ'κου.

ζύγρα: θηλ., τόπος ακάθαρτος γεμάτος θάμνους, βάτα, πουρνάρια κ.λ.π.: «πώς να πιρά(ι)σ' απού δω; αυτή η ζύγρα εχ' κρυψ' του μουνουπάτ'», «στα χέρια που πέσαν τα χουράφια αυτά ζύγρις θα καταντήσιν», δηλ. είναι τόσο ανεπρόκοπος αυτός που τ' απέκτησε, ώστε θα τ' αφήσει να γεμίσουν άγριους αυτοφυείς θάμνους, βάτους κ.λ.π. Απ' το αρχ. ζύγρα = υγρός και ελώδης τόπος, ακαθαρσία.

Θ

θηλύκ': θηλυκι, κάθε θηλειά από κλωστή ή ύφασμα ενσωματωμένη σε κάποιο πάνινο αντικείμενο, π.χ. πετσέτα, μέσα απ' την οποία περνά ο,τιδήποτε με σκοπό να συγκρατηθεί το αντικείμενο στη θέση που θέλουμε: «κάνι ένα θηλύκ' σ' (μ)πιτσέτα να ντ' σκαλώνουμ' σ' ένα καρφί στον (ν)τοίχον», «κουπήκαν δυο θηλύκια απ' του παντιλόνι μ' κι πεφ' του λουρί μ'» // **θηλ'κώνου** = τοποθετώ το αρσενικό μέρος ενός αντικειμένου, π.χ. μιας κόπτσας, στο θηλυκό μέρος, όπως «κουμπώνου» = περνώ το κουμπί (αρσενικό) μέσα απ' την κουμπότρυπα (θηλυκό). το αντίθετο **ξιθηλ'κώνου** // **θ'λήκουσ'**: η κλείδωση των οστών, οπότε και **ξιθηλ'κώθ'κι** του πουδάρι μ'. Απ' το θηλυκός < αρχ. θήλυσ.

θίίσους: αυτός που παρέχεται απ' το Θεό: «αυτή ντ' βδουμάδα έβριξι μι του τουλούμ' κι μάζιψα δυο καζάνια θίίσου νιρό», δηλ. βρόχινο. Απ' το Θεός > θίίσους, όπως μπαχτσιδίσους < μπαχτσές, βουνίσους < βουνό, πονταμίσους < πονταμός.

θουλόσταχτ': σταχτόνερο, δηλ. θολό νερό που μαζεύεται κάτω από ένα παλιό και τρύπιο καζάνι ή σκαφίδι κ.λ.π., αφού διαπεράσει τη στάχτη με την οποία είναι γεμάτο. Χρησιμοποιείται για το πλύσιμο ρούχων και σ' άλλα μέρη λέγεται «αλίσίβα» ή «αλλουσά». Απ' το θολός + στάχτη.

θρίμπα: θάμνος του βουνού με σκληρούς βλαστούς, ιδίως δε όταν αποξηραθούν. «Θρίμπις» χρησιμοποιούνταν για το σκούπισμα κυρίως αυλών, δρόμων κ.λ.π. // υποκορ. του **θριμπάρ'**. Απ' το αρχ. θρύμβη.

θρύψαλου και σπαν. τρύψαλου: το θρύμα, κομματάκι που προέρχεται από το σπάσιμο κάποιου αντικειμένου, συνήθως γυάλινου: «μ' έπισι απ' τα χέρια του πιάτον κι γίν'κι θρύψαλα» // **θρυματίζου:** τσακίζω, σπάζω κάτι και το μεταβάλλω σε θρύψαλα // μεταφ. «μι θρυμάτ'σι ντ' (γ)καρδιά μ' ου χαμός ντ' γαμπρού μ'». Απ' το αρχ. θρύπτω.

I

ιδρους : = ο ιδρώτας // ρημ. **ιδρώνου** ή **δρώνου** // ουσ. **ιδρουμα** // επίθ. **ιδρουμένους** ή **δρουμένους**. Απ' το αρχ. *ιδρώς*, ρημ. *ιδρώ*.

ίλαμα : η λάσπη ή ο βούρκος που σχηματίζεται π.χ. στη κοίτη ενός αυλακίου (= αγωγίου) μέσα στο οποίο ρέει νερό, η ιλύς: «να βαλ'ς ένα κουμάτ' απού τριχόστα στον φριάτιον σα φίλτρον' μον' έτσι θα κρατιέτι του ίλαμα κι δε θα βουλώσω οι σουλήνις». Απ' το αρχ. *ιλύς* -ύος.

ιρ'μάδ' και **ρ'μαδ'**, θηλ. **ρ'μάδα** = το έρημο, το ερείπιο // κάτι που δεν έχει αξία, κάτι για το οποίο μιλάμε με περιφρόνηση: «εχ' κα'να δυό ξιρ'κά ιρ'μάδια κι καν' ντον (γ)καμπόσου» = έχει μερικά ξερικά παλιοχώ-ραφα και κάνει τον καμπόσο, πως κάτι είναι // πολλές φορές έτσι χαρακτη-ρίζει κάτι η οργή μας, ο θυμός μας, η αγανάκτηση της στιγμής: «που τό'βαλα του ιρ'μάδ'» για κάποιο π.χ. εργαλείο μας: «δυο ώρις ψάχνου να ντη βρώ ντη ρ'μάδα» π.χ. για ντην κατσίκια μας // συνών. **του έρμου** ή **του (γ)έρμου** παροιμ. «μι ντον ήλιον τα μαντρίζουμ', μι ντον ήλιον τα ξιμαντρίζουμ', τι έχιν τα [γ]έρμα κι ψουφούν» // **ρ'μάζου :** μεταβ. ρημάζω, καταστρέφω: «μι ρ'μάξαν ντον μπαχτσέ τα κατσίκια», δηλ. μου τον κατέστρεψαν // «μας ρ'μάξαν του φατ', μας τό'φαγαν, «μας ρήμαξι του ρακί» = το ήπια // με-ταφ. «ντου ρήμαξι στον ξύλου = τον έδειρε πολύ, «μας ρήμαξι στη δ'λεια = μας ξεθέωσε στη δουλειά, «ντου ρήμαξι η γριππ'» = τον ταλαιπώρησε πολύ η γρίπη // «απού τότε που πέθανι ον Γιωρ'ς ούλα ρ'μάξαν» = όλα ερήμιω-σαν, όλα καταστράφηκαν // κατάρα: «ούλα να ρ'μάξιν κι να γίνιν σταχτ'» = όλα να καταστραφούν και να γίνουν στάχτη // **ρημαδιό :** το αποτέλεσμα του «ρ'μάζου», κάτι που ρημάχτηκε, το ερείπιο // μεταφ. «μπήκι στον σπιτ' τύφλα μυθυσμένους κι τά'κανι ούλα ρημαδιό», δηλ. προκάλεσε πολλές κατα-στροφές, σπασίματα κ.λ.π. Απ' το μsn. *ρημάδιν* < έρημος, μsn. *ρημάζω* < *ερημάζω* < *έρημος*.

ίσου : «του ίσου» = ίσο // ήχος ίδιος και μονότονος που βοηθά τον ψάλ-τη όταν ψάλλει και βασικό στοιχείο στη μελωδία της βυζαντ. μουσικής: «ου ψαλτ'ς μας εχ' φουνή αηδόν' αλλά δεν εχ' κανένα να ντον βαστά του ίσου» // το σωστό, αυτό που πρέπει, αυτό που ανταποκρίνεται στην αλήθεια: «Μια γ'ναίκα κλειδώθ' κι στον φούρνον κι ζύμουνι ντιπ γυμνή, γιατί ου ήλιους έκιγι τ'ς πέτρις κι η ζέστα δεν υπουφέρουνταν. Σι μια στιγμή ακούει όξου δυο γ'τόν'σις να μαλώνιν μι μιγάλις φουνές. Αυτή(ν) ήθιλι να βγει για να βλεπ' απού κονντά ντον (γ)καβγά αλλά βαριένταν να ντόνιτι κι συνέ(ι)σι να πλαθ' τα φουμιά τ'ς. Όταν όμους ου καβγάς φούντουσι, θελ'ς γιατί ήθιλι να χουθει κι αυτή(ν), θελ'ς γιατί άκ'γι να λεν' πουλλά στραβά κι ανάπονδα, αρπάξ' δυο πίτις άψιτις κι βαζ'μι τό'να χέρ' ντη μια μπρουστά τ'ς κι μι τ' άλλον ντ'ν

άλλ' πίσον τ'ς κι πιτάγιτι όξον μουρμονρίζοντας: πίτα μπρος πίτα πίσον, ιγώ θα βγώ να πω του ίσου. Έτσι βγήκι αυτή(ν) η παροιμία σι μας, πουντ' λεμ' όταν ιπιμβαίν' ένας όπους όπους για να πει τον σουστό κι τον δίκιον ή όταν ένας τρεχ' μι βιασύν' σ' ένα μέρους όπους όπους» // «του ίσου» επίσης ο κανονικός ρυθμός ζωής: «μη στινουχουριέσι πο' 'χιν στινουχώρ(γ)ις τα πιδιά· ετσ' γίνιτι σ' ν' αρχή, όταν παντρεύουντι· σιγά σιγά θα βρούν τον ίσουν τον κι ούλα θα στρώσιν» // **ίσουμα**: δρόμος ομαλός και ίσιος: «άμα θα βγουνμ' στον ίσουμα θα πηγαίνονμ' πουλύ πιο γλήγουρα» // ξανοιχτό και ίσιο μέρος σε κάποιο βουνό: «άμα βγουνμ' απάν' στον ίσουμα θα 'πουκονραστούμ', γιατί μας μπαίλντισι ου ανήφονρους». Απ' το ίσος.

K

καβάκ': το δένδρο λεύκη // μεταφ. ο πολύ ψηλός άνθρωπος: «πού να πιράσ' απ' του πουρτί αυτό του καβάκ', άμα δε τ' λιγαδιαστεί», «δε φταν' πο' 'ν' καβάκα, φουρεί κι τακούνια». Απ' το τουρκ. *kavak*.

καβάλ': όταν οι φασουλίες ή οι κουκιές ή οι ντοματιές κ.λ.π. γίνουν 30 εκατ. περίπου, πρέπει να «σκαλ'στούν». Για να τις σκαλίσεις, βάζεις τα δυο σου πόδια δεξιά κι αριστερά απ' τα φυτά, αντίστοιχα, και σκάβοντας με τη τσάπα συγκεντρώνεις το χώμα κοντά τους σε συνεχή γραμμή. Μ' αυτό τον τρόπο σχηματίζεται ένα είδος μικρού αναχώματος, που καθώς το δημιουργείς φτάνει λίγο πιο πάνω απ' τις γάμπες σου, ανάμεσα στα σκέλια. Έτσι όμως φαίνεται σαν να το καβαλικεύεις· και πράγματι μόνο αν είσαι έτσι «καβάλα» πάνω σ' αυτό μπορείς εύκολα να σκάβεις δεξιά κι αριστερά του, να συγκεντρώνεις το χώμα και να προχωρείς μεγαλώνοντάς το. Αυτό το μικρό ανάχωμα είναι το «καβάλ'». Μεταξύ δυο καβαλιών δημιουργείται αυλάκι που θα γεμίζει νερό κατά το πότισμα και δε θα μπορεί να διαφύγει όσο να το πιει η γη και να χορτάσει. Το αυλάκι αυτό λέγεται και *αράδα*. Καβάλια γίνονταν και στ' αμπέλια πιο παλιά. Απ' το *καβάλα* < λατιν. *caballus* = άλογο.

καβαλίνα: κόπραιο αλόγων, γαϊδουριών ή μουλαριών // κόπραιο προβάτου, κατσίκας, λαγού κ.λ.π. **του κουρέλ'**, του βοδιού **η β'νια**, της κότας ή των πουλιών **η κουτσίλα** κ.λ.π. Απ' το αρχ. *καβαλίνα* = κόπρος και ειδικότερα κόπρος αλόγου (αρχ. επίθ. *καβαλλίνος*, λατιν. *caballinus* = ο ίππειος, ο αλογίσιος).

κάγκαρου: αιχμηρή ή όχι μεγάλη πέτρα της βραχώδους ακτής: «σ' κώθ' κι του πρού ένας διαβουλιμένους αγέρας κι σώριασι ντ' βάρκα μας απάν' στα κάγκαρα». Απ' το μsn. *κάκαρον*.

κάγκιλου: μικρό φράγμα με μορφή διχτυωτής πόρτας για να κλειστεί μια είσοδος, ένα άνοιγμα που χρησιμεύει για είσοδο. Γίνεται με ξύλινες ή σι-

δερένιες βέργες ή με στενόμακρα λεπτά σανίδια ή με διχτυωτό σύρμα σε ξύλινο πλαίσιο. Απ' το λατιν. *cancellum*, αρχ. ελλ. *κιγκλίσ* = διχτυωτή θύρα, διχτυωτό περίφραγμα.

καζάν' : ο λέβητας // μεταφ. «μ' έκανις του κιφάλι μ' καζάν (ή καζάνα)», δηλ. με παραζάλισες, με παρασκότισες // φρ. «για πρόσιχι, γιατί βραζ' του καζάν'», δηλ. πρόσεχε πώς μου μιλάς ή μου φέρεσαι, γιατί είμαι έτοιμος να εκραγώ εναντίον σου. Παραλλ. φρ. «θα ξιχ'λίσ' του πουτήρ'» // «του καζάν'» = το αποστακτήριο, το «χαλάτ'» // **καζανιά** : όσο χωρά ένα καζάνι: «τι ρακί να βγάλουμ' φέτους; δυο καζανιές τσούπ'ρα είχαμ' μονναχά» // **καζανιάζου** : βάζω στο καζάνι, όπως «τσ'βαλιάζου», «τρουβαδιάζου» κ.λ.π. // **καζαντζής** : αυτός που φτιάχνει καζάνια. Απ' το τουρκ. *kazan*.

καζαντώ ή καζαντίζου : κερδίζω χρήματα, πλουτίζω, αποκτώ περιουσία: «όσων ήταν αξ'πόλ'τους ήταν κι καλός, τώρα που καζάντ'σι η μύτη τ' να πεσ', δε σκύβ' να ντ' (μ)παρ'». Απ' το τουρκ. *kazanmak*, αορ. *kazandim*.

καζίκ' : ο πάσσαλος // μεταφ. ζημιά, αβαρία: «πάθαμ' μιγάλου καζίκ'» // «καλή δ'λεια μας έκανι, μας τράβ'ξι όμους ένα καζίκ' ...», δηλ. μας πήρε πολλά λεφτά // **καζικώνου** : μεταβ. καταφέρνω να κοροϊδέψω κάποιον σε μια οικονομική μας συναλλαγή // μεσ. **καζικώνουμι** // ουσ. του καζίκουμα : «νονμίζαν πως θα τ'αγόραζαν φτ'νά, φάγαν όμους ένα καζίκουμα πού 'ταν ούλου θ'κο ντονν». Απ' το τουρκ. *kazik*.

καζίλ' : λεπτό σκοινί σαν σπάγγος που γίνεται με κλώσιμο βαμβακερών συνήθως νημάτων και μετά αλείφεται καλά με κερί. Έτσι «κερωμένο» γίνεται πολύ ανθεκτικό. Τα παιδιά το χρησιμοποιούν για να γυρίζουν τις σβούρες, ενώ οι μεγάλοι, όταν χρειάζονται γερό σπάγγο, για κάποιο δέσιμο. Απ' το τουρκ. *kizil* = σκοινί από κατσικίσιας τρίχες.

καθιρίδ' : για ν' αποκτήσει κάποιος αγρότης λιόδεντρο στο χωράφι του πρέπει πριν απ' όλα να βρεί, στο βουνό συνήθως, ντ'ν αγρουλιά = την αγριελιά. Αφού την ξεριζώνει προσεκτικά, την μεταφέρει και την μεταφυτεύει στο κτήμα και κει με πολλά ποτίσματα το καλοκαίρι πρέπει να «πιάσει». Τρία με τέσσερα χρόνια μετά «του πιάσ'μου» τηνμπολιάζει κι αν «πιάσει», το μπόλι τώρα πετά μικρούς βλαστούς απ' τα «μάτια». Τώρα η «αγρουλιά» λέγεται **αμπουλάδ'**. Καθώς ο καιρός περνά τα «ήμερα» βλασταράκια μεγαλώνουν, οπότε κόβονται λίγα λίγα «τ' άγρια» κλαδιά. Δε κόβονται όλα μαζί, γιατί υπάρχει κίνδυνος οι πολλοί χυμοί, που ανεβάζει ο κορμός, νά «πνίξουν» τα μικρά «ήμερα» βλαστάρια. Όσο λοιπόν μεγαλώνουν οι «ήμεροι» βλαστοί τόσο και καθαρίζεται το δεντράκι απ' «τ' άγρια» κλαδιά, ως ότου κάποια μέρα δε μένει σ' αυτό καθόλου «άγριο» φύλλωμα ή κλαδί. Τώρα το

δεντράκι είναι **καθιρίδ'**, μάλλον απ' το αρχ. *καθαίρω* = καθαρίζω. Και καθώς τα χρόνια θα περνούν, το μικρό δεντράκι θα μεγαλώνει, θα χοντραίνει ο κορμός, θα γίνεται αιωνόβιο κι ένας άνθρωπος θά 'ναι αδύνατο να τ' αγκαλιάσει. Τώρα πια θα είναι **καθιρίδα**. Η καθιρίδα, όταν έχει δύο ρίζες, λέγεται **διχαλή**, όταν τρεις, **τριδίχαλ'** κλπ.

καθου(ι)δεύου : συμβουλευώ «άμα δε (γ)καθου(ι)δέβ'ς σουστά του πιδί θα παραστρατήσ'» // υποδεικνύω, δείχνω: «να καθου(ι)δέψεις ντ'ν Ιλέν' πώς θα 'φαιν'», «δε μι καθουδήγιπς απού πού να πάον κι έχασα ντου δρόμου» // **καθουδή(ι)γ'μα** = συμβουλή // **ακαθουδή(ι)τους** = αυτός στον οποίο δεν έχει υποδειχθεί πώς να κάνει κάτι, αλλά και **ου άπραγους**, αυτός που δεν έχει μεγαλώσει με σωστή αγωγή. Απ' το οδός + άγω > οδηγός, κατά + οδηγός > καθοδηγώ > καθου(ι)δεύου.

καθόρ' : μια ξαφνική μπόρα, μια δυνατή καταιγίδα. Συνών. του **τ'φαν'**. Μάλλον απ' το κατά + ώρα ή καθούρα > καθόρ'.

κακαβάν'ς, -άν'σα, -άν'κου : ο εύπιστος, ο αφελής // **κακαβώνου** : μεταβ. πιάνω κάποιον κορόϊδο, τον εξαπατώ κατά τη διάρκεια μιας οποιαδήποτε συναλλαγής μαζί του: «ντου (γ)κακάβουσι κι ντου έδωκι μπαγιατί'κα φάρια για φρέσκα» // μεσ. **κακαβώνουμι** : πιάνομαι κορόϊδο, εξαπατιέμαι // επίθ. **κακαβάν'κους, -ν'κ' [ια], -ν'κου**. Απ' το τουρκ. *kakavan*.

κακάδ' : το σκληρό επίστρωμα που σχηματίζεται σε κάποια πληγή ή σε κάποιο σπυρί, που, όταν αποκτήσει «κακάδ'», λέγεται **κόντρα** : «μη ξυν'ς του κακάδ' απ' ντ' (γ)κόντρα σ' θα πεσ' μοναχό τ' κι θα γιαν'» // άλλο «του κακάδ'» = μικρός καρπός σαν ρεβύθι του μεγάλου δένδρου «κακαδιά». Ίσως απ' τη ρίζα κα F- του καίω με αναδίπλωση.

κακαρίζου : κακαρίζω, για κότρες που φωνάζουν ιδίως μετά τη γέννηση αυγού, για πέρδικες και άλλα παρόμοια πτηνά // μεταφ. «μπράβου σ' που του κακάρ'ξιν σ' ούλου του χουριό» = μπράβο σου που το διέδωσες σ' όλο το χωριό // «μουρέ ντουν έβαλα απ' κατ' κι κακάρ'ξιν», δηλ. του έδωσα τόσο ξύλο, αφού τον έριξα κάτω, ώστε τσίριξε αρκετά. Απ' τον ήχο κα-κα-κα της κότας.

κακαρώνου : ξεψυχώ ή πεθαίνω: «τα κακάρουσι η γρι(γι)ά», πέθανε. Συνών. φρ. «τα τίνεξιν» ενν. τα πέταλα, «παραδώκιν», παραδόθηκε, παράδωσε το πνεύμα, «τά 'κανιν» = τα έκανε κ.λ.π. Απ' το αρχ. *καρώ* = πέφτω σε βαθύ ύπνο, *κάρος* = ο λήθαργος, η αναισθησία.

καλαμπαλίκ' : κάτι το πολύ, το πλήθος που μάλιστα ενοχλεί: «είχαμ' πουλύ καλαμπαλίκ' σ' γιουρτή μ'» δηλ. πολύ κόσμος // «έχουμ' πουλλά καλαμπαλίκια να φουρτώσουμ' στον μ'λαρ'», δηλ. πολλά ετερόκλητα πράγματα // μεταφ. «κουμπότσι, μαρέ, κι φαίνονται τα καλαμπαλίκια σ'», δηλ.

τα γεννητικά σου όργανα. Απ' το τουρκ. *kalabalık* = το πλήθος.

καλ'βότουπους : καλυβότοπος, μικρής έκτασης τόπος, οικόπεδο τό-
σης επιφάνειας όση χρειάζεται για να κτιστεί μια καλύβα, σε κατάλληλο ό-
μως μέρος για καλύβα. Απ' το καλύβη + τόπος.

καλ'βώνου : πεταλώνω άλογο, μουλάρι ή γαϊδούρι, καρφώνω δηλ. πέ-
ταλα στις οπλές των ποδιών του ζώου // ουσ. του καλύβουμα = το πετά-
λωμα, που κάνει ου πιταλουτής // φρ. «αυτός καλ'βών' ψύλλον», δηλ.
είναι πολύ έξυπνος, πανούργος άνθρωπος. Απ' το καλιγώνω < μsn. καλίγα <
λατιν. *calica* = στρατιωτικό παπούτσι, αρβύλα.

καλίτσα : πήλινο δοχείο σαν μικρός αμφορέας, με ειδική αλοιφή στο
εσωτερικό, μέσα στην οποία γίνεται ξυνόγαλο ή αλατίζονται π.χ. ορτύκια,
τοποθετείται τυρί κ.λ.π. 'Ισως απ' το τσουκάλι > τσουκαλίτσα > τσ'καλίτσα >
καλίτσα.

καλκάν' : ντουβάρι που χωρίζει εσωτερικά τη στέγη δύο σπιτιών. Απ'
το τουρκ. *kalkan*.

καλπάκ' : κάλυμμα του κεφαλιού // φρ. «φέρνον καλπάκ'» = αναπο-
δογυρίζω: «ίφρι καλπάκ' του πιάτου· ούλου του φαί σκόρπ'σι στον χώμα»,
«φέρρι καλπάκ' ντη (μ)πλάκα» = αναποδογύρισε την πλάκα, «ξέστριψι ου
γάδαρους κι έφρι καλπάκ' του φουρτιό = έγειρε προς τη μια μεριά το φορτίο
και μαζί με το σαμάρι το φορτίο αναποδογύρισε // μεταφ. «μ' έφρι καλπάκ'»,
δηλ. με κατάφερε, με ξεγέλασε, κατόρθωσε να με πείσει. Απ' το τουρκ. *kal-
pak*.

καλπουζάν'ς, -άν'σα (ή καλπουζάνα), -άν'κου : απατεωνίσκος,
κολπαδόρος: «άμα ακούς αυτόν ντου (γ)καλπουζάν', κήκης». Απ' το τουρκ.
kalpazan = παραχαράκτης, πλαστογράφος.

καλτάκα : γυναίκα κακής διαγωγής, πόρνη. Συνών. του «κxχπέ» και
για έμφαση «καρακαλτάκα». Απ' το τουρκ. *kaltak*.

καλύβου : αμετάβ. κλείνω, κυρίως τα μάτια: «μον' άμα καλύψουμ'
τα μάτια θα τιλειώσιν κι οι δ'λειες μας», δηλ. οι δουλειές δεν τελειώνουν ποτέ
και μόνο αν κλείσουμε τα μάτια θα τελειώσουν // καλύπτω, σκεπάζω //
κάλ'μα = το κάλυμμα. Απ' το αρχ. καλύπτω.

κάλφας : βοηθός τεχνίτη, μαθητευόμενος. Απ' το τουρκ. *kalfa*.

καμ' : μήπως, ίσως, μακάρι: «απόψι θα κατ'βώ στον γιαλό, καμ'
βγάλον κα'νά χταπόδ'» // κατάρα: «καμ' δε του σώ(ι)σ' να ...» δηλ. μακάρι
να μη το σώσεις να ... (πας, γυρίσεις, φύγεις, να έλθεις, πχντρευτείς ...), δηλ.
ίσως πεθάνεις. Μάλλον απ' το β' αόρ. έκαμον του κάμνω: «κάμε, Θεέ μου, νά
.....».

κάμα : ο κχύσωνας του καλοκαιριού: «έλιουσα ως νά 'ρτον μzs' στου
κάμα» // **καματίζου** : «μι καμάτ'σι μι ντ' (μ)πουλυλουγία τ'» // **καμα-
τίζουμι ή καματώνουμι** : με πιάνει, με βρίσκει το κάμα, όπως «νυχτιά-

ζουμι», με βρίσκει η νύχτα. Απ' το *καίω* > *καύμα* > *κάμα*. Διαφορετικό απ' το *κάμα* = δίκωπο κοφτερό μαχαίρι < *καμάκι*.

καμακιιάζου : στοχεύω και πετυχαίνω κάποιον στόχο. Π.χ. παίζοντας με μπίλιες τα παιδιά: «α να δ(γι)ονμ' θα μι καμακιιά(ι)σ'»;» = για να δούμε, θα ευστοχήσεις χτυπώντας την μπίλια μου;;, «μπορείς να καμακιιά(ι)σ' κείν' ντ' (μ)πέτρα;» = σημαδεύοντάς την μπορείς να χτυπήσεις εκείνη την πέτρα; // **καμακώνου** : χτυπώ με καμάκι κάποιο ψάρι // στοχεύω ο,τιδήποτε και το πιάνω με κάποιο όργανο: «βλέπον ούλου τα μιγάλα κουμμάτια καμακών'ς απ' του πιάτου», ενν. παίρνεις με το πιρούνι τα μεγαλύτερα κομμάτια από το πιάτο. Απ' το αρχ. *καμάκιον* υποκορ. του *κάμαξ* = μακρύ ξύλο μυτερό στη μια του άκρη ή γενικά το παλούκι.

κάμουμα : κάθε τι που κάνουμε, κάθε ενέργεια, πράξη ή δραστηριότητά μας: «κανένας δε ντου χουνέβ' απ' τα καμώματά τ'», «τι καμώματα εν' αυτά, μαρέ, αφηρημέني;» // κάθε κακό που κάνει κάποιος εις βάρος μας: «μ' έκανι ένα κάμουμα π'ούτι λέγιτι ούτι μουλουγιέτι» // κάποιο ατύχημα ή κάποια ζημιά: «έπαθα ιφέ ένα κάμουμα κι είμι μεσ' στον βάσανον», «λες να πάθον κα'νά κάμουμα;» // ο πληθ. **καμώματα** = πείσματα, νάζια. Απ' τον β' αόρ. του αρχ. *κάμνω* > μσν. *καμώνω* > *κάμωμα*.

καμουματού : η σκερτσόζα, η ναζιάρα, η παιχνιδιάρα με τους άντρες ή γενικά με τους άλλους γυναίκα, η πάντα πρόσχαρη, γελαστή και εξυπηρετική, που προσελκύει τη συμπάθεια με τη συμπεριφορά της: «αυτή η καμουματού θα ντου (γ)καταφέρ'» // Απ' τις γυναίκες η λ. χρησιμοποιείται, για κάποια άλλη, με μια αόριστη δόση ζήλειας και φθόνου: «εμ, βέβαι' αυτή(ν) η καμουματού εχ' πάντα δίκιον» // για το μικρό χαδιάρικο κοριτσάκι ο χαρακτηρισμός αυτός είναι πάντα φορτισμένος με αγάπη και τρυφερότητα: «αχ! ισύ καμουματού μ'· ούλα τα ξέρ'ς» // σπαν. αρσεν. **καμουματάς**. Απ' το κάμωμα πληθ. *καμώματα* > *καμουματού*.

καμπούλ' : συνήθως σε φράσεις όπως «ούλα τά 'κανα καμπούλ'» με την έννοια: όλα τ' ανέχτηκα, όλα τα συγχώρησα ή «κάνι κι συ λίγου καμπούλ'», δηλ. μη δείχνεσαι πεισματάρης, μην επιμένεις στις απόψεις σου, δείξε λίγη κατανόηση, φανού γενναιόψυχος. Απ' το τουρκ. *kabul* = αποδοχή, συγκατάθεση.

καμώνουμι : προσποιούμαι: «απού μπρουνστά τ'ς πέρασα αλλά καμώθ'κι πως δε μ' είδι» // θλίβομαι, στενοχωρούμαι, μετανιώνω: «αφού μι χώρ'σι απ' ντονν άντρα μ', τι να του κάνον που τώρα τον καμώνιτι;» // φρ. στην ερώτηση κάποιου «τι να κάνου;» είναι δυνατό ν' ακουσθεί η οργισμένη απάντηση: «να καμουθείς κι να σκά(ι)σ'» ή «τι να κάνου;» — Απαντ. «καμουτήρια!». Απ' τον β' αόρ. *έκαμον* του αρχ. *κάμνω* > μσν. *καμώνω* > *καμώνουμι*.

κανναβάτσου: ύφασμα χοντρό, αδρύ με αραιή ύφανση και με νήμα από καννάβι = φυτό γνωστό ως «κάνναβις η ήμερος» // **κανναβάτσα**: μεγάλο τσουβάλι από κανναβάτσο // επίθ. **κανναβατσένιους**. Απ' το ιταλ. *canavaccio*.

κανναβίτσα: είδος πανωφοριού για το χειμώνα. Συνήθως «κανναβίτσες» φορούσαν οι γεροντόροι απ' τους άνδρες. Ίσως αρχικά να κατασκευαζόταν με ύφασμα αποκλειστικά από καννάβι, ενώ αργότερα από οποιοδήποτε χοντρό και αδρύ ύφασμα. Απ' το *κάνναβις*.

κα'νά δυό: μερικοί, μερικές, μερικά: «ήρταν κα'νά δυο αθρώπ'», «έχον να 'πουσώσου κα'νά δυο δ'λειες», «αύρι(γι)ου θα ζ'μώσου κα'νά δυο φουμιά». Απ' το *κανένας* + *δύο*.

κανακίζου ή **κανακεύου** μεταβ. «πουλύ ντον (γ)κανακί(ι)ζ'ντου γιός· θα σι καν' του χρυσό τ' αβγό, άμα μιγαλώσ'», «τι ντ' (γ)κανακέβ'ς ντ' (μ)παλιουρουδακ'νιά, αφού καν' ντιπ άχαρα ρουδάκινα;» // **κανακάρ'ς** και θηλ. **κανακάρ'σα**: ο γιός ή η κόρη που μεγάλωσε με πολλά κανάκια, ο παρραχάιδεμένος, -η. Απ' το μsn. *κανάκιν* / *κανακίζω*.

κανάτ': κανάτι, παραθυρόφυλλο ή παντζούρι παραθυριού, πόρτας. Απ' το τουρκ. *kanat* = πτέρυγα.

κανάτα: μικρό πήλινο ή γυάλινο ή πορσελάνινο ή μεταλλικό δοχείο με μια χειρολαβή περιεκτικότητας 1,5 - 2,5 κιλ. περίπου για τη μεταφορά νερού απ' τη στάμνα στο τραπέζι. Ορισμένες φορές έχει και καπάκι, ανεξάρτητο ή συνδεδεμένο κοντά στο πλατύ της άνοιγμα. Το υποκορ. *κανάτ'* ή *κανατούδ'* ή *κανατέλ'* και το μεγενθ. *κανατάρα* ή *κανατούκλα*. Απ' το μsn. *κανάτιν* υποκορ. του *κανάτα* < λατιν. *cannata*.

κανένας, καμιά, κανένα και κατά περίπτωση, ύστερα από συγκοπή ή αποβολή φθόγγων, **κανέ'ς** (*κανέ'ς* δε ντον ξερ', *κανέ'ς* δε θα φyg'), **κα'νά** (*κα'νά* δέντρον, *κα'νά* χρόνον), **κα'ν'** (*κα'ν'* αυγό, *κα'ν'* απίδ') **καμιάν** (*καμιά* (ν)ουκά, *καμιά* (ν)ώρα) // ούτε ένας, ούτε μια, ούτε ένα: «*κανένας* δεν ήρτι να μι βοηθήσ'», «*καμιά* δε (μ)πάτ'σι» = ούτε μια δεν ήλθε // κάποιος κάποια, κάποιος: «*αν* δ(γι)εις *κανένα* να πιονά», «*κα'νά* κιρό λέγαμ' ...» = κάποιος εποχή παλιά λέγαμε..., «*αν* σι ρουτήσ' *κα'νά* πιδί» // περίπου ένας, περίπου μια, περίπου ένα: «*βγάλαμ' κα'νά* φουρτιό λαδ' // άόριστα: «*πότι* θ' ανταμώσουμ' να πιουμ' *κα'νά* ρακί». Απ' το και *αν* + *εις* > *καν* + *ένας*, *καν* + *μία*, *καν* + *εν*.

καντήρ'ς, -ίρ'σα, -ίρ'κου: ο έντιμος, ο αξιόπιστος, ο μπεσαλής // επίθ. **καντήρ'κους**. Απ' το τουρκ. *cadir* = αξία, τιμή.

καπίστρ': καπίστρι, ειδικό κατασκευάσμα από δερμάτινους ιμάντες ή χονδρά σκοινιά ή αλυσίδα που προσαρμόζεται στο κεφάλι του ζώου, πάνω στο οποίο είναι ενωμένο σκοινί. Χρησιμεύει για να οδηγείται το ζώο, συνήθως

τετράποδο, συρόμενο με το σκοινί, όπως το χαλινάρι στ' άλογα // μεταφ. «ντου (μ)πέρασι του καπίστρ' η διαβουλιμέν'» = τον κάνει ό,τι θέλει, τον έκανε του χεριού της και τον σέρνει από τη μύτη. Απ' το μsn. καπίστριον < λατιν. *capistrum*.

καπούλια: το πάνω μέρος των νώτων του τετραπόδου, που μένει έξω απ' το σαμάρι, όταν το ζώο είναι σαμαρωμένο. // **πανουκάπ'λα:** δερμάτινοι ιμάντες, μέρος του σαμαριού, που προσαρμόζονται πάνω στα καπούλια του ζώου, όταν σαμαρώνεται: «θα καβαλ'έφουμ' κ' οι δυο' ισύ στου σαμάρ' κι γω στα πανουκάπ'λα». Απ' το μsn. καπούλιον υποκορ. του λατιν. *scapula*.

καπρί: χαρακτηρισμός χοντρουλής, δυσκίνητης και τεμπέλας γυναίκας: «κρίμα σ' λιβντιά τ' Λιοννίδα παντρέφ'κι ένα καπρί κι χαράμ'σι τα νιάτα τ'». Απ' το καπρίον υποκορ. του αρχ. κάπρος = αγριογούρουνο.

καραλίκ': το βαθύ, πυκνό σκοτάδι. Συνήθως στη φράση «σουλότ' καραλίκ'». Απ' το τουρκ. *karanlık*.

καραμάν': ποικιλία αχλαδιών, μεγάλο αχλάδι. Το δέντρο καραμανιά // **καραμάν'ς,** όνομα που δίνεται συνήθως σε κριάρια. Απ' το τουρκ. *karaman* = μαυριδερός, μελαχροινός.

καράρ': η κανονική και σταθερή δόση: «μη μι βά(ι)ζ' άλλου ρακί· ήρτα στου καράρι μ'», ήπια δηλ. όσο έπρεπε ή όσο αποτελεί την αναγκαία, την κανονική δόση για μένα // μεταφ. «πήγα να ντου γυρέφου λίγου σπόρου αλλά δε ντου βρήκα στου καράρι τ'», δηλ. δεν τον βρήκα στις καλές του, στα κέφια του. Απ' το τουρκ. *karar* (αραβ.).

καρατάρου ή καρατέρνου: λέγεται κυρίως για την πρόγνωση του καιρού: «για βγε' να καρατάρ'ς ντου (γ)κιρό», δηλ. να προβλέψεις τον καιρό, να υπολογίσεις ή να μαντέψεις τι καιρό θα κάνει // «άμα θελ'ς να καρατάρ'ς ντου (γ)κιρό κι εν' νύχτα να δ(γι)εις τ' άστρα ή αν εχ' στεφάν' του φιγγάρ'· άμα εν' μέρα δ(γι)ε' πώς γλύφει η γάτα, δ(γι)ε' μήπως βγαίνει στα χονράφια οι γλαρ' κι άλλα πουλλά» // πιο σπαν. «μπορείς να καρατάρ'ς πόσις ιλές κατ'βάζ' αυτό του δέντρου;». Απ' το ιταλ. *caratare* = υπολογίζω.

καρβ'νιάζου: αμετάβ. καίγομαι τόσο πολύ που μεταβάλλομαι σε κάρβουνο, κυρίως για φαγητό, για ξύλο κ.λ.π.: «ξέχασις τα ψάρια σ' φουτιά κι καρβ'νιάσαν», δηλ. κάηκαν εντελώς // μεταβ. «θα του καρβ'νιά(ι)σ' του φατ' τόση (νι)ώρα χουρίς νιρό», θα το κάψεις // **ξικαρβ'νιάζου:** βγάζω τα κάρβουνα: «να ξικαρβ'νιά(ι)σ' καλά τα ξύλα κι να τα σβή(ι)σ'» // για κείνον που φτιάχνει κάρβουνα: «αύρι(γι)ον θα ξικαρβ'νιάσουν τον καμίν'», έχουν δηλ. «καεί» τα ξύλα, έχουν μεταβληθεί πια σε κάρβουνα μέσα στο καμίνι και πρέπει να συλλεγούν // ουσ. του **καρβούνιασμα** και **καρβ'νιάρ'ς:** αυτός που κάνει ή πουλά κάρβουνα // επίθ. **καρβ'νιάρ'κους** και **καρβ'-**

νιασμένους . Απ' το μsn. *κάρβοννο* < *κάρβων* < λατιν. *carbo*.

καρδαμώνου : αμετάβ. αποκτώ σωματικές δυνάμεις, δυναμώνω μετά από κάποια αρρώστια ή από οποιαδήποτε σωματική κατάπτωση: «καρδάμουσι η (γ)Ιλέν' πάλι η αρρώστια ντ'ν είχι καν' σα σκιάχτρου» // μεταβ. τονώνω κάποιον, του δίνω σωματικές δυνάμεις, ενώ ήταν εξασθενημένος, εξαντλημένος: «ντου (γ)καρδάμουσι ντ'ν άντρα τ'ς μι τα καλουφάγια κι ντ' (μ)πουλλά πιριποίησ'». Μάλλον απ' το *καρδάμιον* το φαρμακευτικόν, κοι-νά «νεροκάρδαμο», που χρησιμοποιείται εναντίον μερικών παθήσεων (νευραλ-γίες, πυρετός, χολολιθίαση κ.λ.π.).

καριόλα : το κρεβάτι // μεταφ. ανήθικη, πόρνη γυναίκα, γυναίκα που συνηθίζει να ξαπλώνει στο κρεβάτι κι όχι μόνο με το σύζυγό της // βρισιά μεγάλη για γυναίκα. Απ' το ιταλ. *carriola*.

καρκάλ' : κομμάτι από παλιό και φθαρμένο ύφασμα, κουρέλι // φθαρ-μένο ή σκισμένο ρούχο: «ον παλιουτσιγκούν'ς ούλου καρκάλια φουρείν», «καρ-κάλ' τό 'κανι τον παντιλόνι τ' στον ρ'μαν'», «ντ' δώκαν λίγα καρκάλια για προίκα» // μεταφ. «καρκάλ' γίν'κα πάλι σήμιρα απ' ντη δουλειά», δηλ. εξαν-τλήθηκα, «καρκάλ' μ' έκανι τον φάρμακου που πήρα», δηλ. με παράλυσε, μ' έφερε τρεμούλα, εξάντληση // συνών. «του κουρέλ'», γι' αυτό και **καρκα-λού** = κουρελού βλ. λ. αλλά και η κουρελιάρα λόγω ρούχων γυναικά. Συνών. επίσης του τζάτζαλου βλ. λ. Μάλλον απ' το *κάλλαιον* = το κόκκινο και σαρ-κώδες λοφίο του πετεινού, μsn. *καρκαάλλιον* απ' το υποκορ. του λατιν. *cara-calla*, που λέγεται αλλού και *χαρχάλι* > *καρχάλι*.

καρντά(ι)σ' : καρντάσης, ο αδελφός, **του καρντάσ'** = τ' αδελφι και **καρντασίνα** = η αδελφή. Απ' το τουρκ. *kardas*.

καρσί : επίρρ. ακριβώς απέναντι, αντίκρυ // **καρσιλαμάς** : ο αντικρι-στός χορός. Απ' το τουρκ. *karcı*.

καρτάλ' : το όρνιο, ο γύπας, ο αετός // άνθρωπος που μας επιτίθεται με εξαλλοσύνη, με αγριότητα: «πού μπορώ να τα βάλλον ιγώ μ' αυτό του καρτάλ'», δηλ. δεν μπορώ ν' αναμετρηθώ μαζί του. Απ' το τουρκ. *kartal*.

καρυά = η καρυδιά // **καρόφ'λου** = το φύλλο της καρυδιάς // **καρό-βιργα** : βέργα με την οποία χτυπιούνται τα κλαδιά της καρυδιάς για να πέ-σουν τα καρύδια που δε φτάνονται με το χέρι. Απ' το αρχ. *καρύα*.

κασαβέτ' : στενοχώρια, λύπη, βάσανο, θλίψη: «αυτό ντου (γ)κιρδ έχον πουλλά κασαβέτια». Απ' το τουρκ. *kasavet*.

κατάβαρ' : κατάβαρη, γυναίκα ή θηλυκό ζώο με πολύ προχωρημένη εγκυμοσύνη, σχεδόν ετοιμόγεννη. Απ' το *κατά* + *βάρος*.

κατακιφαλίζου : γυρνώ ανάποδα μια στάμνα, ένα μπουκάλι, ένα γκιού-μι κ.λ.π. ώστε να 'ρθει το άνοιγμα (το στόμιο) προς τα κάτω: «ν' αδειά(ι)σ' του ρακί σιγά σιγά να μη κατακιφαλί(ι)σ' απότομα ντη νταμιτζάνα» //

κατέρχομαι, κατηφορίζω, προχωρώ προς τα κάτω: «δυο ώρις κουλούσα τα παλιονκάτ'κα ώσπου μι βγάλαν σ' (γ)κουρφή· ύστερα κατακιφαλίσαν σα-κάτ' κι μον' στον κάμπου τα πρόκανα κι τά 'πιασαν» // επίρρ. **κατακέφαλα**: με το κεφάλι προς τα κάτω: «δεν είχα μαξ'λάρ' κι ουλ'νυχτιά κ'μούμαν κατα-κέφαλα», «γύρ'σι κατακέφαλα ντον μπουκάλ'» // κατευθείαν στο κεφάλι: «ντου χτύπ'σι του ρακί κατακέφαλα», «μι βρήκι η πέτρα κατακέφαλα», όπως **κατακούτιλα** // **κατακιφαλιά**: χτύπημα στο κεφάλι: «ντου δώκα κα'νά δυο κατακιφαλιές κι ντον ζάλ'σα». Απ' το κατά + κεφαλή.

καταπάτ': το κάτω κάτω λάδι ή ξίδι κ.λ.π. ενός δοχείου, ενός πυθα-ριού: «μαζέβ' τα καταπάτια, ούλον χοντροόλαδα, κι αντί να τα καν' σαπούν' τα βαζ' στον φαί'». Απ' το κατά + πάτος.

καταπόδ': επίρρ. από πίσω, κατόπι, το λογ. «κατά πόδας»: «να 'ρτ'ς κι συ καταπόδ'» = να 'ρθεις πίσω από μας, «τι μι πήρις του καταπόδ'»;» = τι με πήρες από πίσω; // μετά, ύστερα: «θα φαμ' πρώτα κι καταπόδ' θα τα πουμ'», δηλ. μετά θα τα πούμε. Απ' το κατά + πους (γεν. ποδός).

κατατόπια: μόνο στον πληθυντ.: το σύνολο των διαφόρων μερών ή λεπτομερειών μιας τοποθεσίας ή μιας περιοχής, όπως π.χ. τα μονοπάτια της, τα αδιάβατα ή ρουμανιασμένα κομμάτια της, οι διάφορες ιδιοκτησίες σ' αυτή κ.λ.π. «σμουχριγιάσ'κα στον Μ'σουκαφκιο κι χάθ'κα βλεπ'ς δε ξέρου τα κατατόπια σ' αυτό του μέρους» = νυχτώθηκα στο Μεσοκαφκιο και χάθηκα· βλέπεις δε γνωρίζω τα μέρη σ' αυτή την περιοχή // συνών. **τα ουσουλία**: «ιμείς που ξέρουμ' ούλα τα ουσουλία ιδώ σαπάν' κι χανουμέστι, πόσον μάλ-λον ου ξένους». Απ' το μsn. κατατόπιον < κατά + τόπος.

κατ'βάζου: μεταβ. κατεβάζω: «έχου να κατ'βάσουν τα ξύλα απ' του β'νο», «κατέβασι τ'ς ιλές απ' του μ'λαρ'» // προκειμένου για τιμή: «δε μι του κατ'βάζ', να τ' αγουράσουν», «θα σι κατ'βάσουν κατα'ή» = θα σ' αναγκά-σω να κατεβείς κάτω // μεταφ. «κατέβασι τ' αυτιά τ'» = ντράπηκε ή έπαψε να υπερηφανεύεται, να κοκορεύεται // μεταβ. προκειμένου για δέντρο: «αυτό του δέντρου πρεπ' να κατ'βάζ' ένα φονρτιό ιλές», δηλ. να παράγει // προκει-μένου για γυναίκα ή ζώο που θηλάζει: «δε (γ)κατ'βάζ' γάλα», δε βγάζει γάλα // προκειμένου για βουνό ή λαγκάδι: «κατ'βάζ' αυτή η λαγκάδα», δηλ. δημιουργεί μεγάλο ρεύμα τσουχτερού αέρα // προκειμένου για το μυαλό του ανθρώπου: «ξερ'ς τι κατ'βάζ' του μυαλό τ'ς Μαρί(γι)ας;», δηλ. ξέρεις τι ιδέες γεννά; «δε (γ)κατ'βάζ' τίποντα του κεφάλι μ'», «καν' ο,τ' ντον (γ)κατ'-βάσ'» ή «ο,τ' κατ'βάσ' η γκλάβα τ'», δηλ. ενεργεί ασυλλόγιστα, όπως τού 'ρθει // ουσ. **του κατέβασμα**: «πουλύ μι δυσκόλιπι του κατέβασμα· κου-πήκαν τα πουνδάρια μ'», «μουρέ, θα τ' ανιβάσουμ' του τσ'βαλ', του κατέβασμα τ' εν' δύσκουλον», // **κατ'βασά** = κατηβασιά // μεταφ. μια ξαφνική και δυνατή βροχή ή ο αέρας που «κατεβάζει» ένα βουνό // το συνάχι: «φαίνιτι

κρυ(γι)ουλόησα, γιατί έχου μια κατ'βασά που δε λέγεται». Απ' το αρχ. καταβιβάζω.

κατ'βαίλας: μικρή τρύπα, διαμέτρου 20 εκ. περίπου, που αφήνεται κάτω κάτω στον τοίχο του σπιτιού, δίπλα συνήθως στην πόρτα. Επειδή μοναδική άμυνα κατά των ποντικών ήταν η γάτα, όλα σχεδόν τα σπίτια είχαν «ντου (γ)κατ'βαίλα ντουν» απ' τον οποίο μπαινόβγαίνει η γάτα· ήταν αποκλειστικά η δική της πόρτα. Και επειδή το χειμώνα έμπαινε κρύο, δίπλα στον «κατ'βαίλα» υπήρχε πάντα ένα παλιό πανί ή ρούχο για να «στυπώνεται» μετά την έξοδο ή την είσοδο του ζώου. Μάλλον απ' το κάτω + βάλλω.

κατ'βαίνου: κατεβαίνω: «κατ'βαίνουν οι τιμές», «δεν ξέρου πώς ντου (γ)κατέβ'κιν» = δεν ξέρω γιατί το έκανε // **κατιβατό**: μεγάλο πεζό κείμενο. Από το αρχ. κατα + βαίνω.

κατήν' και πληθυντ. **κατήνια**: η περιοχή της μέσης, της οσφύος, γύρω από τη βάση της σπονδυλικής στήλης: «μι πουνούν τα κατήνια μ' απ' ντ'ν υγρασία» // φρ. «κουπήκαν τα κατήνια μ'», δηλ. κουράστηκα πολύ. Παραλλ. φρ. «κουπήκαν τα ήπατά μ'» // **ξικατ'νώνου**: μεταβ. βάζω κάποιον να δουλέψει μέχρι εξαντλήσεως: «μας ξεκατίνουσι σήμωρα τ' αφιντικό» // **ξικατ'νώνουμι**: εξαντλούμαι απ' τη δουλειά, απ' την κούραση // ουσ. **του ξικατίνιασμα** και επίθ. **ξικατ'νουμένους** // με την ίδια έννοια και τα **ξικατώνου, ξικατώνουμι, ξικάτουμα, ξικατουμένους**, αλλ' ολ' αυτά προκειμένου για άψυχα σημαίνουν αντίστοιχα καταστρέφω, καταστρέφομαι, καταστροφή, καταστραμμένος: «μι ξικάτουσι τ'ς ντουματσές η κατσικά σ'», «ξικατουθήκαν οι φασ'λές απ' ντ' μιλούρα» // κατάρα: «να κουπεί του κατήν' σ'» ή «να σι φάει του ξικάτουμα».

Το κατήν' μάλλον απ' το επίρρ. κάτω, όπως τα «λα'ήν'», «ταχίν'», «χαμίν'» κ.λ.π. και το ξικατώνω απ' το ξε + πάτος, αλλά η λέξη πάτος με την μsn. έννοια δηλ. «πρωκτός». Γι' αυτό εξ άλλου συνών. με τα προηγούμενα και τα **ξικουλώνου, ξικουλώνουμι, ξικούλουμα** και μόνο **ου ξικουλουμένους** ή **ξικουλιάρ'ς, -άρα -άρ'κου** είναι βρισιά με τη σημασία του ομοφυλόφιλου ή του ανθρώπου, άνδρα ή γυναίκας, που θητεύει στη σχετική διαστροφή, στη μη φυσιολογική συνουσία.

κατουθ'νός: επίθ. ο από κάτω, ο «κάτωθεν ευρισκόμενος»: «θα σπείρουμ' ντ' (γ)κατουθ'νή ντ' λάντα» = θα σπείρουμε τη σκάλα του χωραφιού που είναι από κάτω, «δεν ξέρου αν θα συμφουνήσ'ου κατουθ'νός (ι)μ'», δηλ. ο αποκάτω γείτονας στο χωράφι ή στο σπίτι // αντίθ. **ου πανουθ'νός** = ο από πάνω. Απ' το κάτωθεν + καταλ. -ηρός και επάνωθεν + καταλ. -ηρός.

κατσακλίκ': η ζαβολιά και ιδίως στα παιχνίδια των παιδιών, η παράβαση των κανόνων του παιχνιδιού, η πονηριά ή η στρεψοδικία: «δε θα σι ξανα-

παίξουν', γιατί ούλου κατσακλίκια καν'ς». Απ' το τουρκ. *kanciklik* = απιστία, προδοσία.

κατσιρντίζου: αμετάβ. το βάζω στα πόδια: «μόλις είδα ντον αγρου-φύλακα του κατσιρτ'σα» // μεταβ. κάνω κάποιον να φύγει, ν' απομακρυνθεί: «ντου (γ)κατσιρτ'σι μι τ'ς φουνές που ντον έβαλι» // ρίχνω κάτι με μανία: «μι κατσιρτ'σι μια πιτρούκλα κι παρά λίγου να μι σπας' του κιφάλ'» // φυγαδεύω κάποιον κρυφά, τον βοηθώ να φύγει βεβιασμένα: «νύχτα ντου (γ)κατσιρντίσαν απ' τον χουριό για να μη ντου (μ)πιάσιν οι χουρουφυλάκ'» // φρ. «γίν'κι κατσιρμάς», δηλ. τό 'σκασε, εξαφανίστηκε. Απ' το τουρκ. *kacir-mak*, αορ. *kacirdim*.

κατσό: το καθισιό, η ανάπαυση, η αργία και κατ' επέκταση η τεμπελιά: «βλέπον σ' αρέσ' του κατσό», δηλ. να τεμπελιάζεις, «καλόμαθι στον κατσό κι πού να ντον βαλ'ς να δ'λεψ' τώρα» // συνών. **του κάτ'σμου** // **κατσάδα** ή **κατ'σά**: η καθισιά, χρονικό διάστημα που χρειάζεται κάποιος για να φάει, αφού καθίσει στο τραπέζι, το να φάει ή να πει κάποιος μια φορά: «αυτός τρώει πέντι αυγά σ' (γ)κατσάδα τ'», «τόσου ψουμί δε μι φταν' ούτι για μια κατσάδα», «μ'ση (ν)ουκά ρακί θελ' σ' (γ)κατ'σά τ'». Απ' τον αορ. της δημοτ. «έκατσα» του καθίζω ή κάθομαι που έχει και την έννοια του δε δουλεύω, δεν εργάζομαι, τεμπελιάζω.

καυγατζής, -τζού, -τζίδ'κου: ο φίλερις, ο φιλόνικος, ο ταραξίας. // φρ. «εχ' πάντα του ζ'ναρ' κριμασμένον για καυγά», δηλ. ζητά αφορμές για καυγά. // επίθ. **καυγατζίδ'κους**: «στού'λιγα πως εν' απού καυγατζίδ'κον σόι», από σόι που του αρέσουν οι καυγάδες // **καυγαδίζου**: τσακώνομαι, κάνω καυγά. Απ' το τουρκ. *kauga*.

καχπέ: η ξεδιάντροπη πόρνη. Συνών. **καλτάκα, ρουσπού** και σύνθ. **καρακαχπέ, караκαλτάκα**, για μεγαλύτερη έμφαση // απλώς μεγάλη βρισιά για γυναίκα. Απ' το τουρκ. *kahre, kaltak*.

κ'βανώ: μεταφέρω, κουβαλώ κάτι: «θα κ'βανήσουν' τα πράματα;» // μεταφ. φέρνω κάποιον ανεπιθύμητο στο σπίτι ή στην παρέα: «τι μας ντου (γ)κ'βάν'σις αυτόν ντον άχαρου;» = τι μας τον κουβάλησες αυτόν τον άχαρο; // **κ'βανιέμι**: μετακομίζω, πηγαίνω ή έρχομαι με την οικιοσκευή μου: «απού 'βδουμάδα θα κ'βαν'θούμ' στον μαντρίν» // «τι μας κ'βανίσ'κι κι αυτός;» = τι ήθελε και μας ήλθε απρόσκλητος; // ουσ. **του κ'βάν'σμα** // φρ. «κ'βαν'τόν ντου φέραν» δηλ. κουβαλητό, σηκωτό, γιατί ήταν άρρωστος ή μεθυσμένος κ.λπ. 'Ισως απ' το αρχ. κόβαλος = ληστής που μετέφερε τα κλοπιμαία > κοβαλώ > κουβαλώ > κ'βαλώ > κ'βανώ.

κ'βαρ': το κουβάρι // φρ. «γυνήκαμ' μαλλιιά κουβάρια», δηλ. μαλώσαμε ή «τά 'κανις μαλλιιά κουβάρια», τα μπέρδεψες, τ' ανακάτωσες πολύ // **κ'βαρίζου**: κάνω κουβάρι, τυλίγω σε κουβάρι π.χ. νήμα, σπάγγο κ.λ.π.

«παρ' τ' αδράχτ' κι κ'βάρ'σι του νήμα», ενν. που είναι πάνω σ' αυτό // **κ'βα-ριάζου** μεταβ. συγκεντρώνω όπως όπως σε σωρό ορισμένα αντικείμενα, τα συσσωρεύω: «κ'βάριασι τα πιτράδια σ' γουνιά» // ρίχνω κάποιον κάτω, συνήθως βίαια, κατά τρόπο που το σώμα του διπλώνεται σαν να γίνεται κουβάρι: «μι μια σ(μ)προνξά ντον (γ)κ'βάριασα κατα(γ)ή // μεταφ. «μι κ'βάριασι στον κριβάτι αυτή(ν) η (γι)αρρώστια», δηλ. μ' έριξε στο κρεβάτι, «μι κ'βάριασι στον (ν)τόπου ου πόνους» // **κ'βαριάζουμι**: «σκόνταπα κι κ'βαριάσ'κα μπρουστά στον κατέφλιον», «μη βά(ι)ζ' τόσο φουρτιό σ' γαδούρα, γιατί θα κ'βαριαστεί στον δρόμον», «μι τέτοιον μιθύσ' ποιος ξερ' πού κ'βαριάσ'κιν» // μεταφ. «δυο χρόνια εχ' πον κ'βαριάσ'κα κι δε ξιμύτ'σα απ' (μ)-πόρτα», δηλ. αρρώστησα βαριά. Απ' το αρχ. κόβαρος = πολύποδο ζώο που συστρέφεται σε κουβάρι μόλις τ' αγγίξεις.

κινώνου: μεταβ. βγάζω το περιεχόμενο, αδειάζω: «να κινώ(ι)σ' ντον τζέτζηρ» ή «τα τσ'βάλια» κ.λ.π. // ειδικ. «να κινώ(ι)σ' του φαί» = να βγάλεις το φαγητό απ' τη χύτρα και να το βάλεις στα πιάτα, «άντι κένουσι» = άντε να σερβίρεις // μεταφ. ανακοινώνω κάτι που δεν πρέπει, κοινοποιώ ή φανερώνω κάποιο μυστικό: «ιγώ σι συμβούλιπα να μη του πεις κι συ πήγεις κι του κένουσις στον (γ)καφινέ» // ουσ. **του κένουμα**. Απ' το αρχ. κενόω-κενώ.

κιουνγκ': σωλήνας αποτελούμενος από πήλινα, κυλινδρικά ή όχι, κομμάτια. Απ' το τουρκ. *künk*.

κιουπ': πιθάρι μεγάλο, βασικά για λάδι. Αλλιώς **σφιδ'**. Απ' το τουρκ. *küp*.

κιουρλιμέ ή γκιουρλιμέ: μάταια, ανώφελα, στα τυφλά: «ντίπ (γ)-κιουρλιμέ σκαβ'ς αυτού τ' αγώγ'· δε (μ)πιρνά του νιρό». Απ' το τουρκ. *körleme* = τυφλώνω.

κιράς: το έργο της μεταφοράς πραγμάτων ή προσώπων με ζώο έναντι αμοιβής, το αγώγι: «θα πάρου του μ'λαρ' να κατ'βώ στον (μ)Ποντό καμ' βρω κα'νά κιρά» // η αξία της μεταφοράς, τα «αγωγιάτικα»: «πόσου εν' ου κιράς για δυο τσ'βάλια καλαμπούκ'» // τα μεταφερόμενα φορτία: «έ(ι)χ'ς κα'νά κιρά για τον χουριό» // **κιρατζής** = ο αγωγιάτης. Απ' το τουρκ. *kıra* = το νοίκι.

κιριστές: το σύνολο της ξυλείας που χρειάζεται ή έχει μια οικοδομή. Απ' το τουρκ. *kereste*.

κιρχανατζής: αυτός που ανέχεται ή ευνοεί τις ηθικές παρεκτροπές της γυναίκας του ή άλλων συγγενικών του γυναικών. Πολλές φορές απλώς βρισιά. Απ' το τουρκ. *kerhaneci* = ο προϊστάμενος πορνείου, ο προαγωγός.

κιτάπ': το βιβλίο: «ξερ'ς τι γράφιν τα παλιά κιτάπια» // οι νόμοι, οι διαταγές, τα έγγραφα των δημοσίων υπηρεσιών: «πήγα σ' (γ)κοινότητα,

άν'ξι ον Γραμματ'κός τα κιτάπια τ' κι μ'είπι ότι δε δικιούμι απουζημίωσ' για ντου μπαχτσέ που μ'έκουπι ον δρόμος» // τα λογιστικά βιβλία των εμπόρων: «ιμέ κανέ'ς μπακάλ'ς δε μ'εχ' πιρασμένον στα κιτάπια τ'», δηλ. δεν ψώνισα ποτέ βερεσέ // παραλ. φρ. «... στα ντιφτέρια τ'». Απ' το τουρκ. *kitap*.

κιφαλόσκαλου: το τελευταίο προς το μπαλκόνι σκαλοπάτι της σκάλας, συνήθως πιο πλατύ και πιο ευρύχωρο // πολλές φορές το σημείο του μόλου, του λιμανιού, οπού γίνεται η επιβίβαση και αποβίβαση επιβατών. Απ' το κεφαλή + σκάλα.

κλαδί: βλαστός που φυτρώνει απ' τον κορμό του δέντρου ή βλαστός ενός θάμνου που φυτρώνει απ' τη ρίζα. Συνών. **κλουνί, κλουνάρ', κλαρί**, και μεγάλο κλαδί **κλώνους** // η σκούπα: «πάρι του κλαδί να σκουπί(ι)σ' ντου χαγιάτ'». Αυτή η έννοια προήλθε απ' το γεγονός ότι παλιότερα του κλάδ'σμα = το σκούπισμα, γινόταν με κλαδιά και κυρίως με *θρίμπις* = θάμνος με σκληρά κλαδιά, γι' αυτό και **κλαδίζου** = σκουπίζω // φρ. «δε μ' αφήν' σι χλουρό κλαδί» = με κυνηγά με λύσσα // από δω και τα **κλαδέου, κλάδιμα, κλαδιφτής, κλαδιφτήρ'** αλλά και το **κλαδούρ'** = ξερό ή όχι πουρνάρι: «να φερ'ς λίγα κλαδούρια για ντου φούρνον, γιατί θα ζ'μώσουν». Απ' το αρχ. κλάδος < κλάω - κλω = σπάζω.

κλείτσα: η άρθρωση ακριβώς πίσω απ' το γόνατο: «ύστιαρα απού τόσονν κατήφουρον πώς να μη μι πουνέσιν οι κλείτσες(ι)μ'». Μάλλον απ' το αρχ. κλεις ή κλειδώ απ' το οποίο και το λογ. κλείδωσις = η άρθρωση των κοκάλων.

κλιβανή = η κλεβανή ή κλαβανή. Στο σανιδένιο πάτωμα του σπιτιού ένα ορθογώνιο ή τετράγωνο άνοιγμα κλείνει με καλά προσαρμοσμένο ξύλινο καπάκι, που φέρει κρίκο. Τραβώντας το από τον κρίκο ανοίγει μια καταπακτή, αλλά υπάρχει κατάλληλη, συνήθως κινητή και ξύλινη, σκάλα με την οποία κατεβαίνεις στο υπόγειο χωρίς να χρειαστεί να βγεις έξω από το σπίτι. Παρόμοιο άνοιγμα με καπάκι υπάρχει και στο ταβάνι, μόνο που εδώ το ξύλινο καπάκι σπρώχνεται προς τα πάνω και πλάγια, οπότε, με σκάλα πάλι, μπορείς ν' ανεβείς στο μεταξύ του ταβανιού και της σκεπής χώρο. Και στις δύο περιπτώσεις το σχετικό άνοιγμα ονομάζεται «κλιβανή». Απ' το σλαβ. *glana* = κεφάλι.

κ'λος: ο κουλός, ο ανάπηρος κατά το ένα χέρι ή κατά τα δύο χέρια // **κ'λο** = γενικά το χέρι: «πάρι, μαρέ, του κ'λο σ' απού κει», «ξύλιασαν τα κ'λα μ' απ' ντ' (μ)παγουνιά» // **κ'λουχέρ'ς** = αυτός που έχει κουλό χέρι και μεταφ. ο αδέξιος, ο ανεπιτήδεις για κάποια δουλειά που γίνεται με τα χέρια. Απ' το αρχ. κυλλός.

κ'λουθώ: ακολουθώ: «άμα δε βλεπ'ς ντ' νύχτα να 'κ'λουθάς ντου γάδαρου' αυτός δε χαν' του μουνουπάτ'» // συναναστρέφομαι κάποιον, τον κάνω

συνεχώς παρέα: «τι ντου (γ)κ'λουθάς, μαρέ, αυτόν του μικρούλιακα;» // ουσ. του **κ'λούθ'μα**. Απ' το αρχ. ακολουθέω-ώ < ακόλουθος.

κλουθουγυρίζου: γυρίζω συνέχεια γύρω από το ίδιο σημείο, γύρω απ' το ίδιο μέρος // μεταφ. «πουλύ ντ' (γ)κλουθουγυρίζ' ντ' (γ)Κατίνα κι θα ντ' (γ)καταφέρ'», την πολιορκεί στενά και θα πετύχει αυτό που επιδιώκει // ουσ. του **κλουθουγύρ'σμα**: πρβλ. «ποταμέ, τζάνεμ ποταμέ μου, πάρε με στα κύματά σου, στα κλωθογυρίσματά σου» (δημοτ. τραγ.). Απ' το κλώθω + γυρίζω.

κλουμπάν': Στο πανηγύρι κάποιου Αγίου, ιδίως στο πανηγύρι του Αγίου Δημητρίου, (**κατουχουρ'νή αγκλησά**) γινόταν φαγητό μέσα σε μεγάλα καζάνια απ' το οποίο έτρωγαν όλοι οι πιστοί δωρεάν. Το φαγητό αυτό ήταν συνήθως κρέας στιφάδο ή μπλιγούρι, ενώ σ' άλλα πανηγύρια ήταν αρνί ή κατσίκι στη σούβλα· σ' αυτή την περίπτωση όμως δε στρωνόταν τραπέζι με πολλά πιάτα, αλλά απλώς έπαιρνε καθέννας από ένα κομματάκι. Το φαγητό αυτό ήταν το «κλουμπάν'». Απ' το τουρκ. *kurban* = θύμα > **κουρμπάν'** > **κρουμπάν'** > **κλουμπάν'**.

κλουνή: (θηλ.) η κλωστή: «πέρασέ μι, μαρή, μια κλουνή στον βιλόν' κι δε βλέπουν». Απ' το κλώθω > κλωστός > κλωστή > κλω'τή > κλουνή.

κλουνί: κλωνάρι, κλαδί δέντρου // μεγενθ. **κλώνους** = μεγάλος κλώνος, μεγάλο κλαδί με χοντρό βλαστό. Απ' το αρχ. κλών > κλωνίον > κλωνί.

κ'λώ (το -κ- προφέρεται όπως στη λ. «κούπα») = κλείνω // συνών. **σφαλώ** ή **σφαλνώ** = κλείνω με ιδιαίτερη προσοχή, με ασφάλεια, π.χ. κλειδώνοντας: «κλείσι ντ' (μ)πόρτα» = απλώς κλείσε την πόρτα, ενώ «να σφαλί(ι)σ' ντ' (μ)πόρτα» = να την κλείσεις με ασφάλεια, να την ασφαλίσεις. Απ' τα αρχ. κλείω και ασφαλής > ασφαρίζω > μsn. **σφαλίζω** > **σφαλώ**.

κ'λώ (το -κ- προφέρεται όπως στη λ. «κύμα») μεταβ. κυλώ, μετακινώ κάτι στο έδαφος ή σε μια οποιαδήποτε επιφάνεια δίνοντας σ' αυτό κίνηση περιστροφική // αμετάβ. **κύλ'σι** μια πιτρούκλα απ' ντ' (μ)πλαγιά κι παραλίγον να 'ρθ' ως του σπιτ' // παροιμ. «κύλ'σι ου τζέτζηρ'ς και βρήκι του καπάκ'» // **ξανακ'λώ** = ξανακυλώ, κυλώ πάλι // μεταφ. **ξανακ'λώ** ή **ξινουκ'λώ** = αρρωσταίνω εκ νέου ευθύς αμέσως μετά την ανάρρωσή μου και **ξινουκύλ'σμα** = το ξαναπέσιμο στο κρεβάτι μετά την ανάρρωση // ουσ. του **κύλ'μα**. Απ' το αρχ. **κυλίω**.

κ'μαρ': μικρή στάμνα για νερό, μικρό λαγήνι: «καλά πό'χου τ' αγγόνια μ' κι μι κ'βανούν κα'νά κ'μαρ' νιρό». Απ' το μsn. *κουκουμάρι* < λατιν. *cucuta*.

κ'ναδ': το κουνάβι, το ζώο «ικτίς», // **κ'ναδόσκ'λου** = σκυλί ειδικό για το κυνήγι κουναβιών. Απ' το κουνάβι > κουνάβ' > κ'ναβ' > κ'ναδ', Σλαβ. *kuna*.

κ'νω (το -κ- προφέρεται όπως στη λ. «κούπα») = κουνώ, ταλαντεύω, σείω: «κούν'σι λίγον του κλαδί να πέσιν οι σκατζούλις» // μετατοπίζω κάτι, του αλλάζω θέση: «να μη κ'νήσ'τι τίπουτα ιδώ μέσα» // μεταφ. «κανέ'ς δε μπορεί να μι κ'νήσ' απ' αυτό του χουράφ'», δηλ. να μ' εκδιώξει απ' αυτό // κ'νιέμι = κινούμαι // μεταφ. «κ'νήτσι κουμάτ'» = προχώρα λίγο γρήγορα ή δούλεψε λίγο: «ντιπ δε κ'νιέτι» = δε δουλεύει καθόλου // φρ. «πουλύ κ'νιέτι κι λυγιέτι» = πολύ περηφανεύεται // «τι κ'νιέσι για ταξιδ', αφού έ(ι)χ'ς δ'λεια», δηλ. τι ετοιμάζεσαι για ταξίδι, αφού έχεις δουλειά // ουσ. **του κούν'μα** // **ξικ'νώ** = κουνώ με επιμονή κάτι και ουσ. **του ξικούν'μα** // επίθ. «μας ήρτι κουνιστή κι λυγιστή». Απ' το αρχ. κινώ.

κ'νω (το -κ- όπως στη λ. «κύμα») = κινώ, ξεκινώ (για κάπου): «πού κίνσις να πας μι τέτοιου τ'φαν'»;» = πού ξεκίνησες να πας με τέτοια κακοκαιρία; // αλλιώς **ξικ'νώ** // ουσ. **του ξικίν'μα**. Απ' το αρχ. κινώ.

κολντιμίρ' = σιδερένια αμπάρα, σιδερένιος μοχλός, που μπαίνει από μέσα, στην αυλόπορτα κυρίως, για ασφάλεια. Απ' το τουρκ. *koldemir* (*kol* = χέρι, *demir* = σίδηρο).

κόπτσα: είδος μεταλλικού κουμπιού, μεταλλικής πόρπης, που αποτελείται από δυο μέρη, αρσενικό και θηλυκό. Απ' το τουρκ. *korça*.

κουκ'νάρ' = κουκουνάρι, μεγενθ. **κουκ'νάρα**: «δ(γι)ε στα καλαμπούκια, καμ' μέστουσαν οι κουκ'νάρεις να βράσουν' καμιά», «πρεπ' να παμ' στον β'νο να μαζέψουν' λίγεις ξιρές κουκ'νάρεις για προυσανάμματα» = εύφλεκτα μικρά υλικά που υποβοηθούν το άναμμα της φωτιάς = «προυσανάμματα» // οι «κουκ'νάρεις» όμως των πεύκων λέγονται κυρίως **κουκ'τζέλις**, κατά τα «μαυρουτζέλα», «ασπρουτζέλα» και «κουκ'τζέλα» // φρ. «άρεις μάρεις κουκου-νάρεις» = τα ασυνάρτητα ή ανόητα λόγια ενός φλύαρου. Απ' το μsn. *κουκου-νάρειν* υποκορ. του αρχ. *κόκκων*.

κούκ'τσου: το κουκούτσι, ο σκληρός πυρήνας των καρπών. Πληθυντ. **κούκ'τσα** ή **κουκούτσα**. Απ' το ιταλ. *cucuzza*.

κουλάι: η εξυπηρέτηση: «θα μι καν'ς ένα κουλάι» // ευκολία: «ιγώ έκανα ντη δ'λεια μ'· αυτός ας δ(γ)ει τώρα τον κουλάι τ'» // φροντίδα: «αύ-ριγιον να καν'ς τον κουλάι σ' για φαί, ιγώ δε θα σι φ'λέψου» = αύριο να φροντίσεις για φαγητό, εγώ δε θα σε φιλέψω // φρ. «ούλα θ'κα σ' τα θελ'ς! κουλάι κουλάι, μαρέ», δηλ. ντροπή σου πιά, για όνομα του Θεού // «μι του κουλάι» = σιγά σιγά, χωρίς άγχος, με ρυθμό, όπως ευκολύνεσαι. Απ' το τουρκ. *colay*.

κουλαντρίζου μεταβ. παίρνω κάποιον μαζί μου και τον περιφέρω σαν παρέα μου εδώ κι εκεί, έχω δηλ. εγώ κάθε πρωτοβουλία κινήσεως τριγυρ-νώντας με κάποιον: «πού του κουλάντριζις, μαρέ, τον πιδί τόσις ώρις;», πού

το τριγυρνούσες; «δε ντρέπισι, μαρή, νά(ι)χ'ς αυτόν ντου μαντράχαλου να σι κουλαντρίζ' τ'ς νύχτις κι να γίνισι ριζίλ';». Απ' το τουρκ. *kuullanmak* = μεταχειρίζομαι.

κουλαούζους : ο οδηγός: «κουλαούζου θελ'ς;» λέγεται γι' αυτόν που τίποτε δεν κάνει ή δεν πάει πουθενά χωρίς σύντροφο // «ήρτι ου Γιωρ'ς μι ντου (γ)κουλαούζου τ'» // παροιμ. «χουριό που φαίνιτι κουλαούζου δε θελ'», λέγεται για κάτι το αυταπόδεικτο. Απ' το τουρκ. *kılanuz*.

κουλ'βόζ'μους : κολλυβοζωμός, ζουμί από κόλλυβα. Όταν πρόκειται να γίνει το μνημόσυνο κάποιου, μαζεύονται στο σπίτι του πεθαμένου, συνήθως την παραμονή, οι συγγένισες και οι φίλες της οικογένειας και βράζουν στην αυλή ένα ή και δυο καζάνια κόλλυβα. Το ζουμί με ζάχαρη, καρύδια, κανέλα, αφού πηχτώσει με αλεύρι, αποκτά γλυκιά και ωραία γεύση και είναι «ου κουλ'βόζ'μους» ή απλώς «ζ'μι» = ζουμί. Ζευγάρια από νεαρά κορίτσια βάζουν σε μεγάλες στάμνες με δυο χειρολαβές, για να κρατά μια από δω και μια από κει «του (γ)κουλ'βόζ'μου», παίρνουν από ένα πήλινο κανάτι, με αλοιφή στο εσωτερικό κι απ' έξω διακοσμημένο, παίρνουν και μέσα σε καθαρή καρό πετσέτα απλώς βρασμένα κόλλυβα και γυρνούν στο χωριό για μοίρασμα. Κάθε ζευγάρι κοριτσιών πηγαίνει στα σπίτια που το στέλνουν οι μεγάλες γυναίκες, καλοντυμένα και ευγενικά, δίνουν μια κανάτα «κουλ'βόζ'μου» ρίχνοντας μέσα σ' αυτόν μια χούφτα κόλλυβα απ' την πετσέτα και τριμμένα καρύδια καθώς τον αδειάζουν απ' την κανάτα στην κούπα της νοικοκυράς που επισκέφτηκαν. Η όλη παρασκευή «του κουλ'βόζ'μου» στην αυλή, το μοίρασμα απ' τις νεαρές κοπέλες, γιορταστικά ντυμένες, κ.λ.π. έχει λες χαρούμενο και πανηγυρικό παρά θλιβερό και πονεμένο χαρακτήρα. Για το νεκρό γίνεται λόγος σαν νά 'ναι και να ζει ανάμεσά τους και παρακολουθεί ικανοποιημένος ό,τι γίνεται για τη «γιορτή» του. Το μοίρασμα του «κουλ'βόζ'μου» στα σπίτια έχει και την έννοια αναγγελίας του μνημοσύνου που θα γίνει στην εκκλησία ή και την έννοια της πρόσκλησης σ' αυτό. Απ' το *κόλλυβα* + *ζωμός*.

κουλουκάτο : βολβός που αναπτύσσεται μέσα στο χώμα, όπως π.χ. η πατάτα, πολύ τρυφερός και γλυκός. Καλοπλυμένος τρώγεται ωμός, είτε καθαριστεί είτε όχι. Απ' το αρχ. *κολοκάσιον*.

κουλλουρίζ' : βλαστός του δέντρου που βγαίνει κάτω κάτω στον κορμό σχεδόν μέσα στο χώμα. Απ' το *κολλώ* + *ρίζα*.

κουλλώ ή **κουλνώ** = ενώνω, συνδέω με κολλητική ουσία (κόλλα) δυο ή περισσότερα πράγματα // ενώνω ή συνδέω με τη βοήθεια της θερμότητας και με σφυρηλάτηση μεταλλικά αντικείμενα: «έσπασι του 'νι μας κι θα του πάου στου σιδηρά να του κουλλήσ'» // κλείνω μια τρύπα ή μια σχισμή ενός μεταλλικού αντικειμένου, και συνήθως σκεύους, με καλάι: «τρύπ'σι του σ'νί μ' κι θα του πάου στου (γ)καλαϊτζή να του κουλλήσ'» // αρπάζω (ή μεταδί-

δω) κάποια αρρώστια: «μι κόλ'σι γρίπ' ου Δ'μήτρης» // μεταφ. «ντου κόλ'σα στου (ν)τοίχου», δηλ. τον έφερα σε δύσκολη θέση, δεν ήξερε τι να πει // «θα σι κουλλήσουν μιά ...» = θα σ' αστράψω μία // «ντου (γ)κόλ'σι η ιδέα πως εν' άρρουνστους» // «μη μι κουλλάς, γιατί θα βρεις ντου (μ)πιλάς», μη με προκαλείς // τρέχω πίσω από κάποιον, τον κυνηγώ: «μη του κουλλάς του μ'λαρ', γιατί τ'αγριγιέβ'ς περισσότιρου» // ερωτ. «πού 'ν' ου Γιωρ'ς;» Απαντ. «να πας να ντου (γ)κουλλάς», δηλ. τρέχα να τον βρεις. Η απάντηση αυτή δίνεται από οργισμένο ή παραξηγημένο άτομο που δε θέλει ν' απαντήσει // «ποιος κουλλά τα γίδια;» = ποιος τρέχει πίσω απ' τα γίδια, δηλ. ποιος τα βόσκει; // **του κουλ'τό ή του κολ'** = το κυνηγητό: «μόλις μ' είδι μ' έβαλι στου κουλ'τό» = μόλις με είδε άρχισε να με κυνηγά, «θα σι βάλου στου κολ'» = θα σε κυνηγήσω, θ' αρχίσω να σε κυνηγώ // επίθ. **κουλλητηικός**: «η ψώρα εν' κουλλητική αρρώστια» // ουσ. **του κόλ'μα** // **η κόλλησ'** = το κόλλημα αλλά και η πράξη του κολλώ και το σημείο όπου έχουν κολληθεί δύο αντικείμενα // **κουλλητήρ'** = όργανο, εργαλείο με το οποίο γίνεται το κόλλημα // μεταφ. «κάνου κουλλητήρ'» = κορτάρω κάποιον κορίτσι, μια γυναίκα // **κ'λουτσίδα** = κολλητσίδα, χόρτο ποτιστικών εδαφών η κορυφή του οποίου ::ολλά άσχημα πάνω στα ρούχα σου. καθώς περνάς ανάμεσα από «κ'λουτσίδες» // μεταφ. άνθρωπος που μας ενοχλεί συνεχώς ζητώντας επίμονα κάτι, που μας «κολλά» άσχημα. Απ' το αρχ. *κολλώ*.

κουλώνου: αμετάβ. σταματώ κάποιο έργο που έχω αρχίσει, γιατί δεν μπορώ να συνεχίσω, να προδπαθήσω άλλο: «ίβγαλι ντου μ'σον ανήφουρου κι κόλουσι», δηλ. δεν μπόρεσε να συνεχίσει ως το τέλος // δειλιάζω: «μόλις είδι τι έπριπι να καν', κόλουσι», «γώ δε (γ)κουλώνου πουθινά» = δε δειλιάζω ποτέ, δεν κάνω πίσω μπρός σ' οποιοδήποτε δύσκολο εγχείρημα // μεταβ. τοποθετώ ένα ζώο κατά τέτοιο τρόπο ώστε να πάρουν τα οπίσθιά του κάποια συγκεκριμένη θέση: «για να φουρτώ(ι)σ' του μ'λαρ' σ' αυτό τ' ανά-πουνδου μέρους κόλουσέ του στου (ν)τοίχου». Απ' το *κόλος* < αρχ. *κώλον έντερον*. Το ρήμα προήλθε μάλλον απ' το γεγονός ότι εκείνος που βαδίζει ή εργάζεται, όταν δεν μπορεί να συνεχίσει πια λόγω κοπώσεως, κάπου κάθεται να ξεκουραστεί, βάζει τον «κόλο» του ή «κολώνει» κάπου.

κουμμός: αντιτυρική ζώνη στο δάσος, που δημιουργείται με την κοπή πεύκων και θάμνων για την αντιμετώπιση της φωτιάς: «φέτους δε (γ)καθα-ρίσαν τ'ς παλιοί κουμμοί κι αν πιάσ' φοντιά τριγιόβουλον δε θα 'πουμείν'». Απ' το αρχ. *κόπτω*.

κουμπάνια: σύνολο τροφίμων, ψωμί και διάφορα φαγητά που παίρνουμε μαζί μας, όταν απομακρυνόμαστε από τη βάση μας και είναι απαραίτητα για τη διατροφή μιας μέρας ή λίγων ημερών: «αφού ήξιρις ότι δε θα γυ-

ρίσουμ' του μισ'μέρ', γιατί δε (μ)πήρις κουμπάνια μαζί σ';» // **κουμπανιάζουμε**: πηγαίνω απρόσκλητος κάπου όπου η παρουσία μου είναι ενοχλητική: «τι μας κουμπανιάσ'κι κι αυτός απόψε;», «μι κουμπανιστήκαν καμιά διακαριά, ποιον να προντουφ'λέψου;». Απ' το ιταλ. *compania* = εφόδιο.

κουντ'λώ ή **(σ)κουντ'λώ** ή **κουντ'λίζου**: βαδίζω τρικλίζοντας και παραπατώντας έτσι ώστε χτυπώ το κεφάλι μου (το κούτελο) πολλές φορές σε τοίχους, δέντρα κ.λ.π. Λέγεται βασικά για μεθυσμένους ή γι' αυτούς που μόλις στέκουν στα πόδια τους για οποιαδήποτε αιτία: «ξικίν'σι τύφλα στον μισύσ' κι κουντ'λούσι σ' ούλον ντου δρόμου» // σπαν. ουσ. **κουντ'λιά** = χτύπημα με το κεφάλι // συνών. του «κουντρώ», για ζώα, δηλ. κερατίζω. Απ' το *κουντουλώ* < *κούτελο*.

κουντρώ: αμετάβ. προσκρούω κάπου και χτυπώ στο κεφάλι, στη κούτρα: «δε (μ)πρόσιξα κι κούντρησα στον (ν)τοίχου» // μεταβ. για ζώα και ειδικότερα κριάρια, βόδια κ.λ.π. έχω την τάση να χτυπώ με το κεφάλι, με τα κέρατα, κερατίζω: «αυτό του κρι(γι)αρί εν' ντιπ άχαρου· ούλον κουντρά κι θα του χαλάσου», δηλ. θα το σφάξω // ουσ. **κουντριγιά** και επίθ. **κουντριγιάρ'κους**: «καλό τραγί αλλά κουντριγιάρ'κου». Απ' το *κούτρα* βλ. λ.

κουντύλ': στυλίσκος από γραφίτη, μεγέθους μολυβιού, με τον οποίο γράφουν τα παιδιά στην «πλάκα» = αβάκιο, όταν πρωτομαθαίνουν γράμματα, ο «γραφικός κάλαμος» των βυζαντινών // κατ' επέκταση το μολύβι // μεταφ. «καλουτρώς αλλά γραφ' του κουντύλ' στον μπακάλ'» // πίστωση ή κεφάλαιο που έχει εγγραφεί σε κάποιον προϋπολογισμό: «Είπι ου πρόιδρους ότι ιγκριθήκαν τα κουντύλια για τ'ς(ι) δρομ'» // μικρός βλαστός, σαν το κονδύλι, για τον εμβολιασμό δέντρων με χονδρό κορμό: «Αυτή(ν) ντ'ν αχλαδιά δε θα ντ' μπουλιάσου μι μάτια αλλά μι κουντύλια» // **κουντ'λιά**: κονδυλιά, γραμμή που χαράσσεται με μολύβι, η μολυβιά. Απ' το μσν. *κοντύλιν* υποκορ. του αρχ. *κόνδυλος*.

κουπούκ': ελεεινός άνθρωπος, αλήτης, ανάξιο λόγου και ανυπόληπτο υποκείμενο. Απ' το τουρκ. *korük*.

κουπρι(γι)ά: κοπριά // όταν είναι κατάξερη και σχεδόν τριμμένη λέγεται: «χουνιμέν'» = χωνεμένη // **κουπρίζου** = αποπατώ // λιπαίνω το καλλιεργήσιμο έδαφος με κοπριά // **κουπρίτ'ς** = σκυλί που δεν είναι ράτσας, **του κουπρόσκ'λου** και μεταφ. άνθρωπος χωρίς εκτίμηση, ο ανυπόληπτος. Απ' το μσν. *κοπριά* < αρχ. *κόπρος*.

κου(π)τσ'αχείλ'ς, -αχείλα = αυτός που έχει τραυματιστεί στα χείλη και έχει κάποια ουλή πάνω σ' αυτά. Συνών. **στραβαχείλ'ς, -αχείλα**. Απ' το θεμ. *κοψ-* του αρ. του κόπτω + *α* (προσθ.) + *χείλος* = (α)χείλ' κοψο-αχείλης βλ. λ. «κουτσό-».

κούρβ'λου: ο κάτω χονδρός κορμός του κλήματος στ' αμπέλι: «έχου

να ξιλακκιάσουν τ' αμπέλ' κι να καθαρίσουν τα κούρβ'λα, γιατί πουλλά πιάσαν μαν'τάρ'» // κάθε ξερή ρίζα δέντρου, κάπως χοντρή, που μ' αυτή την έννοια λέγεται **κουρβούλ'**: «φέτος δε μας φτάσαν τα ξύλα κι κάψαμ' κι κουρβούλια» // **κουρβλιάζου**: αμετάβ. για δέντρα: «αυτή(ν) η καϊσά κούρβλιασι», δηλ. ξεράθηκε, η ρίζα της έγινε «κουρβούλ'». Απ' το μσν. κούρβουλα < λατιν. *cynus*.

κουριλού: είδος χαλιού, όχι ιδιαίτερης αξίας, καθημερινής χρήσης για το πάτωμα, που υφαίνεται στο αργαλειό με κουρέλια // συνών. η «καρκαλού». Απ' το λατ. *corium* > υποκορ. *corellum* > *coriellum* > κούρελλον > υποκ. κουρέλλιον > κουρέλ' > κουριλού.

κούρμπα: μικρή εδαφική έξαρση που εμποδίζει να δεις τι υπάρχει πίσω απ' αυτή και γενικότερα κάθε εμπόδιο στο έδαφος που εμποδίζει είτε τη διέλευση είτε την ορατότητα, ιδίως σε κάποια στροφή του δρόμου. Απ' το λατ. *cumba*.

κουρούπ' ή **κ'ρουπ'** = μικρό πήλινο δοχείο μεσ' στο οποίο αλατίζονται τυρί, ορτύκια ή άλλα πουλιά. Κάπως μεγάλο «κουρούπ'» είναι η «καλίτσα». Βλ. λ. Απ' το αρχ. *κορύπη* > *κορύπιον* > *κουρούπι*.

κουρ'φιάτ'ς: το υψηλότερο σημείο του σπιτιού, όπου συγκλίνουν και τέμνονται τα τέσσερα επίπεδα της σκεπής, όταν αυτή είναι με τέσσερα «νερά». Απ' το *κορυφή* > *κουρ'φή*.

κουρ'φουλουγώ: συνών. του «κουτσουκουρ'φίζου», δηλ. κόβω λίγο τις κορυφές των φυτών, επειδή όμως στο «κούρ'φουλουγώ» το α' συνθετικό ηχητικά εκλαμβάνεται όχι μόνο ως «κουρ'φή» = κορυφή, αλλά και ως «κόρφος» (βλ. λ.), γι' αυτό «κουρ'φουλουγώ» = βάζω τα χέρια μου στον κόρφο της γυναίκας, πιάνω δηλ. ή πασπατεύω εσωτερικά το στήθος της, τα βυζιά της: «όποιους βρεί τον κουρ'φουλουγεί τον άλαλον» = όποιος τύχει, όποιος λάχει χώνει τα χέρια του στο στήθος του, το χαζό. Απ' το *κορυφή* + *λέγω* ή *κόρφος* + *λέγω*.

κουσκ'νού: κοσκινού, γυναίκα που της αρέσει να γυρνά στα ξένα σπίτια κάνοντας επισκέψεις και κουτσομπολιό: «πότι θα ντη δ(γ)ει τον σπίτι τ'ς ντ' (γ)κουσκ'νού να καν' κι καμιά δ'λεια;». Ίσως απ' το *κόσκινον*, επειδή η «κουσκ'νού» διαρκώς κινείται πέρα δώθε, όπως κινείται το κόσκινο στα χέρια αυτής που κοσκινίζει.

κουσκούν': κάθε χιλιотρυπημένο ρούχο ή ύφασμα ή χαλί κ.λ.π. λόγω παλαιότητας ή φαγωμένο απ' τον σκόρο, ή πολυτρυπημένο από τσαλιά στο βουνό: «μι δώκι ένα τ'λιμ' παλιου(γ)κιρίσου ντιπ κουσκούν' φαίνιτι απ' ντ' (μ)προυγιαγιά τ'ς τού 'χει», «κινούριον πατιλόν' ντουν έδουσα κι τό 'κανι κουσκούν' μεσ' στα ρ'μάνια». Μάλλον απ' το *κόσκινον* που σαν βασικό του

εξάρτημα έχει το διάτρητο πλέγμα στη βάση του.

κουσούρ': σωματικό ελάττωμα ανθρώπου ή ζώου ή πράγματος // **κουσουρλής, κουσουρλού, κουσουρλίδ'κου** = αυτός που έχει κάποιο κουσούρι // επίθ. **κουσουρλίδ'κους, - δ'κ'[ια], -δ'κου**: «κινούρια ντ' (μ)πήραμ' ντ' μηχανή αλλά βγήκε κουσουρλίδ'κ'», δηλ. ελαττωματική. Από το τουρκ. *kusur*.

κουτζαμάν ή κουτζάμ: τόσο μεγάλος, πελώριος: «δε ντρέπισι κουτζάμ μαντράχαλους να πιδιαρί(ι)ζ'», «κουτζαμάν κουτρούλ' πώς να του κ'νίσουν;». Από το τουρκ. *koca* = μεγάλος, *kocaman* = πελώριος.

κουτουρού: επίρρ. απερίσκεπτα, ασυλλόγιστα, απρογραμμάτιστα: «Πρόσιχι πώς χτυπάς μι τον τσ'κουρ'· άμα χτυπάς κουτουρού, κι κουράζισι κι δ'λεια δε (γ)καν'ς» // άδικα, μάταια = εις μάτην: «κουτουρού τ'ς ποντί(ι)ζ' αυτές τ'ς ντουματσές· ξηραθήκαν» // **κουτουράδα** = η απερίσκεψία: «μιγάλ' κουτουράδα έκανις π' αγόρασες αυτό του παλιουμούλαρου» // ως επίρρ.: «ντη δ'λεια θα ντ' (μ)πάρον κουτουράδα». Από το τουρκ. *götürü* = στην τύχη, απερίσκεπτα.

κουτ'πάκ': χοντρό κομμάτι ξύλου που αποσπάται από έναν κορμό δέντρου π.χ. με μια μπαλταδιά, με μια τσαπιά κ.λ.π. Συνών. του «πάξα» βλ. λ. // **ξικουτ'πακιάζου**: αποσπώ «κουτ'πάκια» από έναν κορμό: «τ' άγριγια απ' τον δέντρον μη τα κοβ'ς μι τ' ψαλίδα, θα ξανασκάσιν' να τα ξικουτ'πακιά(ι)ζ' μι ντ' τζάπα». Ίσως (;) απ' το τουρκ. *kütük* = κορμός δένδρου + πάξα.

κουτρουκιάζου: μεταβ. γίνομαι αιτία, εκούσια ή ακούσια, να πέσει κάποιος και να χτυπήσει σ' οποιοδήποτε μέρος του σώματός του, συνήθως όμως στο πρόσωπο, στην κούτρα: «τράβ'ξις απότουμα του σκ'νι και ντον (γ)-κουτρούκιασις, αφού μπλέχ'κι στα πονδάρια τ'» // **κουτρουκιάζουμι**: πέφτω καταγής με τα μούτρα, είτε γιατί βρέθηκε κάποιο εμπόδιο μπρος στα πόδια μου, είτε γιατί στραβοπάτησα, είτε για άλλο λόγο // μεταφ. «θα 'σπιρνα λίγα στρέμματα ακόμα, αλλά κουτρουκιάσ'κα μι ντ'ν αργώστια που μι βρήκι», δηλ. εμποδίστηκα. Μάλλον απ' το κούτρα + αικιάζομαι (αικία = κάκωση).

κουτρουκ'λώ ή κουρδουκ'λώ = κατακυλώ, αμετάβ. προχωρώ γρήγορα κυλιόμενος: «κουτρουκ'λώσα απ' τ'ς(ι) σκάλιν κι έσπατα του πονδάρει μ'» // μεταφ. «πολύ κουτρουκ'λούν τα λιφτά», δηλ. ξεδεύονται εύκολα, γρήγορα, «κουτρουκ'λήσαν οι τιμές», μειώθηκαν, κατέβηκαν // μεταβ. σπρώχνω κάτι και το μετακινώ κυλιόμενο: «δε σ'κόννιτι αυτή(ν) η πέτρα· έλα καμ' ντ' (γ)κουτρουκ'λήσουμ' λίγον σακεί σ' (μ)πιζούλα // από δω μάλλον και το **κουτρούλ'** = κορμός πεύκου που έχει αποφλοιωθεί και πρόκειται να χρησιμοποιηθεί για ξυλεία χρήσιμη. Από το γεγονός ότι και τα «κουτρούλια» τα «κουτρουκ'λούσαν» από κάπου ψηλά για να φτάσουν χωρίς μεγάλο κόπο

χαμηλότερα. Επειδή δε «του κουτρούλ'» είναι γυμνός από κλαδιά κορμός, αποφλοιωμένος και σχεδόν λείος εξωτερικά, γι' αυτό και **κουτρουλό** το χωρίς κέρατα π.χ. κατσίκι, το χωρίς τίποτε στο κεφάλι, αλλά και **κουτρούλ'ς** = ο φαλακρός // παροιμ. «γίν' κι τ' κουτρούλ' ου γάμους», δηλ. επικράτησε μεγάλη ακαταστασία, μεγάλη αναστάτωση // το ότι το «κουτρούλης» είναι απ' το «κουτρο-τρούλης» = κούτρα σαν τρούλος ή «κουτσο-τρούλης» μάλλον λιγότερο πιθανό // σχετικό πρέπει να είναι και το **κουρδουκέλ'** = η μεταλλική στεφάνη του βασιλείου, που **κουτρουκ'λιέτι** απ' τα παιδιά όντας παιχνίδι. Απ' το *κατα* + *κυλώ*.

κουτσάν': ο μίσχος ενός βλαστού ή ενός λουλουδιού ή ενός καρπού: «να κόψεις τα κουτσάνια απ' τ'ς πιπιριές» // μεταφ. ποσό που καθορίζεται, από κάποια υπηρεσία συνήθως, και που πρέπει να πληρώσουμε: «ήρτι του κουτσάν' για ντ' δακουκτουνία» // μεταφ. μεγενθ. **κουτσάνα** = η μεγάλη ψευτιά, η τερατολογία: «ήρτι να μας δ(γ)ει κι μας ψόφ'σι τ'ς κουτσάνις». Απ' το θεμ. του αορ. *κοψ-* του *κόπτω* > *κόψανον* > *κοψάνιον* > *κοψάνι* > *κοτσάνι*.

κουτσάφλας: σκωπτ. ο πολύ κουτσός. Απ' το *κούτσαυλος* < *κόψ* - *αυλος* = αυτός που έχει κομμένο τον «αυλό» της κνήμης. Βλ. λ. *κουτσό*.

κουτσίν': φρέσκο και τρυφερό πουρνάρι κατάλληλο για να σπάσουν την πείνα τους τα οικιακά ζώα κατά το χειμώνα. Αρχικά ίσως να λεγόταν έτσι το κλαδί της αγριελιάς, απ' το αρχ. *κότινος* > *κοτίνιον* > *κοτίνι* > *κουτσίνι*.

κουτσο- πρώτο συνθετικό πολλών λέξεων. Όταν το β' συνθετικό είναι ουσιαστικό, τότε η λέξη σημαίνει συνήθως ότι λείπει όλο ή μέρος αυτού που δηλώνει το ουσιαστικό: **κουτσουδόντ'ς**, **κουτσουμύτ'ς**, **κουτσουφλέβαρους**, **κουτσουχέρ'ς** κ.λ.π. Όταν το β' συνθετικό είναι ρήμα, τότε η λέξη σημαίνει ότι περίπου γίνεται ή ελάχιστα γίνεται αυτό που δηλώνει το ρήμα: **κουτσουπίνου**, **κουτσουτρώου**, **κουτσουζώ**, **κουτσουδ'λέβου** κ.λ.π. Απ' το μsn. *κουτσός* < *κοτσός* < κι αυτό απ' το θέμα *κοψ-* του αορίστου του *κόπτω*.

κουτσουκουρ'φίζου ή **κουτσουκουρ'φώ**: κόβω λίγο τις κορυφές διαφόρων φυτών: «τ' αμπέλ' να του κουτσουκουρ'φί(ι)ζ' για να δυναμώνι οι κληματσίδις» // ουσ. του **κουτσουκός'φ'σμα**. Συνών. **κουρ'φουλουγώ**. Απ' το *κουτσο* + *κορυφή*. Βλ. λ. «κουτσο-».

κουτσουνιούρ'ς = ο διάβολος («ου διά'λους») // μεταφ. το ζωηρό, το άτακτο, το σκανταλιάρικο παιδί, όπως λέμε «ο διαβολάκος». Απ' το *κουτσο* + *ουρά* = ο κολοβός βλ. λ. «κουτσό».

κούτσουρου: κορμός δέντρου απ' τον οποίο έχουν αποκοπεί τελείως τα κλαδιά ή τμήμα από ξερό κορμό δέντρου συνών. του **νταυλός** = δαυλός

// μεταφ. άνθρωπος αγράμματος, αμόρφωτος ή άνθρωπος που στέκεται αμίλητος, βουβός // σ' ορισμένες περιπτώσεις λέγεται **κουτσόρ'**, οπότε μεταφ. σημαίνει και το γερασμένο δέντρο ή το χωρίς πλούσιο φύλλωμα δέντρο ή το άκαρπο δέντρο: «απ' ντου μπαμπά μ' κα'νά δυό κουτσόρια πήρα μονναχά», «τι στάθ'κεις σα κουτσόρ' κι δε βγά(ι)ζ' τσιμουδιά;» // μεταφ. «απού τότι που φύγαν στα ξένα τα πιδιά 'πουμείναμ' δυο άχρηστα κουτσόρια στον σπιτ'», δηλ. δυο άχρηστοι γέροι // **κουτσοιεύω**: λιγοστεύω μια ποσότητα, ένα μήκος, μια επιφάνεια κ.λ.π. «μας κουτσοιεύαν τον λαδ' μι ντ' δακουκτουνιά που κρατήσαν», «πέρασι ου δρόμους κι μας κουτσοιεύι του χουράφ'». Απ' το κοψ-ουρον > κούψουρο > κούτσοιουρον βλ. λ. «κουτσο».

κούτυλου: κούτελο. Συνών. του «κούτρα». Απ' το αρχ. κότυλον ή κοτύλη: «παν δε το κοίλον κοτύλην εκάλουν οι παλαιοί».

κουφίν' = κοφίνι, πυκνοπλεγμένο με βέργες λυγαριάς ή με καλάμια σκεύος για τη μεταφορά σταφυλιών ή άλλων καρπών που δεν πρέπει να συμπιεστούν, να ζουλιχτούν. Με δυο χειρολαβές στα πλάγια ή και χωρίς αυτές. Παλιότερα απαραίτητο στη μελισσοκομία, γιατί κατείχε τη θέση της σημερινής ξύλινης κυψέλης // μεγενθ. **κόφα** ή **κούφα**. Απ' το υποκορ. κοφίνιον του αρχ. κόφινος.

κόφα = η πόρνη, η ατιμασμένη γυναίκα ή γένικα η παλιογυναίκα // μεγενθ. **κουφάλια**. Απ' το βενετ. *cofa*.

κραμπί: το φύλλο του **κραμπουλάχανου** ή το μικρό «κραμπουλάχανου»: «θιρομβράσα λίγα κραμπιά κ' ίβγαλα λίγα τατάρα να κόψουμ' ντ' (μ)-πείνα μας». Απ' το μsn. *κραμβίν* < αρχ. *κραμβίον* υποκορ. του *κράμβη*.

κ'ρατούν': το κεφάλι, το κρανίο: «μ'έδουσι μια στον κ'ρατούν' κ' είδα ντον ουρανό σφντίλ'» // μεγενθ. **κ'ρατούνα**: «θα σι σπάσου ντ' (γ)κ'ρατούνα σ'» = την κεφαλα σου // μεταφ. «μουρέ, τι κ'ρατούνα εν' αυτός;», δηλ. τι βλάκας, με άδειο από μυαλό κεφάλι // σκεύος με το οποίο βγάζουμε νερό π.χ. από ένα καζάνι, από ένα κιούπι κ.λ.π., συνήθως μισό ξερό νερο-κολοκύθι, γιατί κατά το σχήμα μοιάζει σαν κρανίο με μόνο το εξωτερικό του περίβλημα. Απ' το υποκορ. του αρχ. *κάρα* > *καρατούνι* > κ'ρατούν'.

κριβατίνα = η κληματαριά. Συνών. του κριβατό. Απ' το κράβατος < λατιν. *gravatus*.

κριβατόγυρους ή απλώς **γύρους**: επίμηκες ύφασμα, φάρδους 40-60 εκ., που κρέμεται γύρω γύρω στο κρεβάτι και φτάνει ως 1-2 εκ. περίπου απ' το πάτωμα. Οι γιορτινοί **κριβατουγύρ'** είναι στολισμένοι με κεντήματα και ταντέλες. Απ' το κρεβάτι + γύρος.

κρίνα: μικρή κασετίνα, μικρό τενεκεδένιο κουτί, σχήματος ορθογωνίου παρ/μου, όμορφα διακοσμημένο εξωτερικά με διάφορες στάμπες. Εσωτερικά χωρίζεται σε δύο μέρη, στα οποία φυλάγεται η ζάχαρη και ο καφές

χωριστά. Είναι δηλ. ειδικό καφεκούτι: «φερ', μαρέ, ντη (γ)κρίνα απ' ντου (ν)τ'λαπ' να κάνουμ' ντου (μ)πάππους καφέ». Απ' το μεγενθ. του κρινί < λατιν. *scripium* = κιβώτιο.

κρουμ'δουκούκ': μικρός κόκκος που, όταν σπαρεί, μας δίνει του **κου-κάρ'** κι αυτό με τη σειρά του, όταν σπαρεί, μας δίνει τα κρεμμύδια. Απ' το κρουμμύδ' < κρόμμυον + κόκκος.

κ'τάζου: κοιτάζω, περιθάλπω, κοιμούμαι: «ντου κοίταξι ντουν άντρα τ'ς σα μουρό απού τότι που χτύπ'σι κι έπισι στον γιατάκ'», «πή'νι να δ(γ)εις στον κατοίκ', αν κ'τάξαν οι όρνιθις» = αν πήγαν για ύπνο οι κόττες, «μουρέ, θα ντου βρω ιγώ ντου λαγό, γιατί ξέρου πού κ'ταζ'», δηλ. ξέρω πού έχει τη φωλιά του, πού κοιμάται // **κ'τάζουμι**: «μια ώρα κ'τάζουνταν στον (γ)καθρέφτ'» // μεταφ. εξετάζομαι από γιατρό: «τιλιφταία κόβουντι τα ήπατά μ'· πρεπ' να πάου να κ'ταχτώ», «τι λες μουρέ; δε (μ)πας να κ'ταχτείς λέου ιγώ!», δηλ. είσαι παλαβός, δεν πας να σε δει ψυχίατρος; Απ' το αρχ. *κείμαι* > *κοίτη*.

κ'τουκ' = κορμός δέντρου, το κούτσουρο // μεταφ. το κεφάλι και ειδικότερα το πίσω μέρος του κεφαλιού **κ'τικ'**: «θα σι σπάσου του κ'τικ' σ'» // μεταφ. ο χοντροκέφαλος, ο βραδύνους, αυτός που δεν παίρνει στροφές, που δεν καταλαβαίνει εύκολα: «ούλου νουήματα ντουν έκανα, αλλά πού να νιώσι του κ'τουκ'», με την ίδια έννοια **ου κ'τούλιακας** (απ' το «κουτός»);). Απ' το τουρκ. *kütük*.

Τα κ'φα: τα μαλακά μέρη του σώματος, λίγο πάνω από τη μέση, με όλα τα εσωτερικά μαλακά σπλάχνα και κυρίως αυτά: «μ' έδουσι μια μεσ' στα κ'φα μ' κι λιγώθ'κα στον (μ)πόνου» // ειδικότερα το στομάχι: «έρ'ξι στα κ'φα τ' μι ντ' ψυχή τ'» = έφαγε πάρα πολύ, περιδρόμιασε. Απ' το αρχ. *κούφος* = ο άδειος, ο κούφιος, διότι και τα μέρη αυτά καθώς είναι τόσο μαλακά και πλαδαρά φαίνονται ωσάν να είναι άδεια, κούφια, («κ'φα»).

Λ

λα[γ]ήν': μικρή πήλινη στάμνα, το σταμνί // μεγενθ. *λα[γ]ήνα*. Απ' το αρχ. *λάγηνος*.

λαγουτριμμή: τα ίχνη που αφήνει π.χ. πάνω στο χιόνι ο λαγός ή πιο σπάνια η μυρουδιά που αφήνει ο λαγός στο έδαφος και τη βρίσκει μόνο το καλό κυνηγετικό σκυλί. Απ' το λαγός + αρχ. *τρίβω*(;).

λα'ηνουστάτ'ς = λαγηνοστάτης, ειδικό σανιδένιο κατασκευάσμα, συνήθως πλάι στο νεροχύτη, όπου τοποθετούνται οι στάμνες, οι «λα'ήνις». Απ' το *λάγηνος* + *ίσταμαι* (ρ. στα-).

λαδίσια, τά: η εποχή κατά την οποία βγαίνει και πουλιέται το λάδι ή

και τα χρήματα που εισπράττουμε απ' την πώληση του λαδιού: «να μι δώ(ι)σ' λίγουν καλαμπούκ' κι θα στον πληρώσουν στα λαδίσα» // ορισμένες φορές σκαπτικά: «ναι, θα τα παρ'ς στα λαδίσα», όπως η φρ. «στο αγελαδοκούρεμα». Απ' το λάδι < μσν. ελάδιν < αρχ. ελάα > ελαία.

λάζου: μεταβ. ειδικά για τράγο, κριάρι, τάυρο = βατεύω το αντίστοιχο θηλυκό και το καθιστώ έγκυο: «θα μι δώ(ι)σ' καμιά βδονμάδα ντου (ν)τράγον σ' να λασ' κι τ'σ(ι) θ'κες μας τ'ς κατσίκις;» // **λάζουμι** μόνο για θηλ. «απ' ντ'ν ασπρ' ντ' (μ)προυβατίνα δεν είχαμ' φέτους αρνί, γιατί δε λασ'κι» // **λαστίκια**: η αμοιβή που δίνεται σε κάποιον, επειδή ο τράγος του «έλασε» κάποια ξένη κατσίκια // **λασάδισ** = λασάδες, άνδρες που φημίζονται για τις δραστηριότητες στον ερωτικό τομέα, οι γ...δες. Απ' το **μαλάσσω** > **μαλάζω** > **λάζω**, γιατί και «αμαλαγιά» (βλ. λ.) η παρθένα, η κόρη που είναι «αμάλαχτη».

λαμώνου = θάβω, σκεπάζω με χώμα κάτι ή με χόρτα, κουρέλια, τσόφλια κ.λ.π. «όταν σκαβ'ς να διαλέ'εις ντ'ν αγριγιά κι να μη ντ' λαμών'ς, γιατί θα ξαναφ'τρώσ'», «λάμουσι τ'ς αράδισ» = σκέπασε με χώμα ό,τι σπείραμε στ' αυλάκια // ειδικότερα: γεμίζω και καλύπτω με χώμα τον τάφο όπου έχει εναποτεθεί ο νεκρός: «ντου λαμώνσαν ντου Γιωρ';» // μεταφ. «τώρα που ντου λάμουσι ντουν άντρα τ'ς, χουρέβ' τ'άλουγού τ'ς» // ουσ. του **λάμουμα** και επίθ. ου **λαμουμένους** = ο σκεπασμένος και μεταφ. ο πεθαμένος // **ξιλαμώνου**: ξεθάβω. Ίσως απ' το αρχ. τα λάμια = χάσματα (*lama est vorago, lama est ingluvies*) / «vorago» = βάραθρο, χάσμα, «*ingluvies*» = πρόλοβος, λάρυγγας, καταπότρα.

λάντα: μερικά χωράφια που είναι στους πρόποδες ενός βουνού ή στην πλαγιά ενός βουνού αποτελούνται από «σκάλες», σε διαφορετικό επίπεδο κάθε μια, που χωρίζονται μεταξύ τους με πέτρινες «πιζούλις» ή «χουματοπιζούλις» για τη συγκράτηση του χώματος. Κάθε «σκάλα» λέγεται «λάντα» // πολλές φορές κι ένα τμήμα απλώς του επιπέδου χωραφιού: «φέτους έσπ'ρα μια λάντα φασούλις», «σ' (γ)κατουθ'νή ντ' λάντα θα σπείρουμ' ντουματσές, γιατί εν' πουτιστ'κή» // λακκούβα στο έδαφος γεμάτη συνήθως με νερό: «απ' κατ' απ' (γ)καστανιά εχ' μια λάντα μι νιρό· πάρι ένα κ'τι να ρίξουμ' σ' ρουδακ'νούδα». Μήπως (;) απ' το λατιν. *lada* = το ελλ. «ο λήδος» ή «το λήδον» = το φτωχικό ένδυμα των θεριστών, γι' αυτό και «θέριστρον», με την έννοια ότι οι πιο φτωχοί, χαρακτηριστικό τα ρούχα τους, δεν είχαν γεωργικές ιδιοκτησίες στους πλούσιους και εύφορους κάμπους, αλλά στους πρόποδες βουνών όπου μόνο σαν «λάντες» μπορούσαν να υπάρξουν χωράφια.

λασκέρνου ή **λασκάρου** μεταβ. χαλαρώνω: «να λασκάρ'ς λίγουν του λουρι' σ', γιατί θα σι πουνέσ' η κ'λια σ'», «λασκάρ'σι του σκ'νι, γιατί θα κουπεί τόσοσιν τουμένου» // αμετάβ. μεταφ. «άμα λασκάρου απ' τ'σ(ι) δ'λειες,

θα πάου ταξίδ'», δηλ. όταν λιγοστεύουν οι δουλειές, όταν δε με καταπιέζουν οι δουλειές // ουσ. **του λασκάρ'σμα** // φρ. «πουλύ λάσκα ντον» άφ'σις ντου γιο σ' κι θα παραστρατήσ', δηλ. χαλάρωσες την επιτήρησή σου σ' αυτόν, του έδωσες πολλές ελευθερίες. Απ' το ιταλ. *lascare*.

λαφρύς ή λαφρυγίος: ο ελαφρύς ή ελαφρός, αντίθ. του βαρύς // μεταφ. ο ανόητος, ο αφελής, ο βλάκας: «τι πήγεις κ' είπεις, μαρέ, λαφρυγιά;», «αυτή(ν) ντ' λαφρυγιά θα παρ'ς;», «η ιλιά εχ' λαφρύν ίσκιον, ινώ η σ'κια πουλύ βαρύν» // επίρρ. **λαφρυγιά**: «λίμαξα απ' ντ' (μ)πείνα, γιατί του μισ'μέρ' φάγαμ' λαφρυγιά» // **λαφρύνου ή λαφρώνου**: «πουλλά ξύλα φόρτουσις του γαδούρ' να λαφρύν'ς του φουρτιό» // μεταφ. «δεν έχον κανέναν να λαφρύν' ντον (μ)πόνου μ'» // **λαφρουφέρνου** = ελαφριά φέρομαι, ανοηταίνω: «μη διν'ς σημασία στου Μήτσου· αυτός λαφρουφέρν'» // **λαφρόστ'χους** = ο χαζούλης, ο ανόητος: «τι πας να καν'ς, μαρέ, λαφρόστ'χι;» («ελαφρύς» + θεμ. β' αορ. τυχ-, του τυγχάνω) // **λαφράδα**: ανοησία, κουταμάρα: «ιγώ μιλούσα σουβαρά κι αυτός ούλου λαφράδιδι μ'έλιγι». Απ' το αρχ. *ελαφρός* > *λαφρός* > *λαφρύς*, όπως «βαρύς».

λ'βαδ' = το λειβάδι. Απ' το αρχ. *λείβω*.

λειραβδουπούλ': όταν παλιότερα ήθελαν ν' αλωνίσουν σιτάρι, σίκαλη ή κριθάρι, έκαναν τα εξής: καθάριζαν μια επίπεδη έκταση στο χωράφι 15-20 τ.μ. περίπου, έτσι ώστε να μείνει μόνο χώμα και μάλιστα σε στερεό και κατάξερο έδαφος. Η έκταση αυτή ήταν «τ' αλών'». Αφού το σκούπιζαν καλά, τοποθετούσαν μάτσα απ' το θερισμένο ξερό σιτάρι κατά τέτοιο τρόπο ώστε στην επιφάνεια να μένουν μόνο τα στάχυα. Στη συνέχεια αλώνιζαν δυο άνθρωποι συνήθως. Καθένας κρατούσε στα χέρια του ένα ραβδί 2-2,5 μ., όμοιο σχεδόν με το κοντό της σημαίας. Στο ένα του άκρο το ραβδί αυτό είχε εγχοπή στρογγυλή μέσα στην οποία δενόταν ένα σκοινί χαλαρά. Το σκοινί αυτό, 40-50 εκ. περίπου, στο άλλο του άκρο ήταν δεμένο σ' ένα δεύτερο ραβδί, με εγχοπή επίσης 80 εκ. περίπου μήκους, που λεγόταν «λειραβδουπούλ'». Κρατούσαν λοιπόν το μεγάλο ραβδί με τα δυο τους χέρια από το ένα άκρο και χτυπούσαν εναλλάξ με το μικρό, το «λειραβδουπούλ', τα στάχυα. Επειδή τα δυο ραβδιά συνδέονταν με σκοινί που μπορούσε να κινείται άνετα στις δυο εγχοπές, καθώς σήκωναν το μεγάλο ραβδί, με κινήσεις όμοιες μ' αυτές που γίνονται κατά τη χρήση του τσεκουριού ή του κασμά, το μικρό ραβδί έπαιρνε μια στροφή πάνω απ' το κεφάλι του χειριστή και έπεφτε με δύναμη πάνω στα στάχυα. Αφού χτυπιόνταν επί αρκετή ώρα τα στάχυα, άδειαζαν από το σπόρο τους, δηλ. απ' το σιτάρι, που μαζευόταν με σκούπα απ' τ' αλώνι, αφού προηγουμένως ξεχωριζόταν και απομακρυνόταν με προσοχή τα άχυρα. Στη συνέχεια ακολουθούσε «του λίνιγμα».

Το μικρό λοιπόν «λειραβδοπούλ'» είναι μάλλον σύνθετη λέξη με α' συνθ.

το «χειρ», αφού τράπηκε το -χ- σε -λ-, και β' συνθ. το υποκορ. του «ράβδος» «ραβδόπουλο» > ραβδουπούλ'. Βέβαια υποκοριστικά σε -οπουλο είναι σπάνια αλλά υπάρχουν όπως π.χ. *κουρ'τσόπ'λου* = κοριτσόπουλο, *τσουμπανόπ'λου* = τσομπανόπουλο, *Λιμηνόπ'λου* = παιδάκι απ' τον Λιμένα κ.λ.π. Ίσως όμως κι απ' το *χειρ* + *ράβδος* + *πουλί*, όπως *μανρουπούλ'*, *παλιουπούλ'* κ.λ.π., επειδή το μικρό ραβδάκι παίρνοντας συνεχείς στροφές πάνω απ' το κεφάλι του χειριστή δίνει την εντύπωση πουλιού που πετά.

Ήλιάζου: μεταβ. εκθέτω κάτι στη ζεστασιά του ήλιου: «έχον ν' απλώσου κι να 'λιάσου λίγα αν' γμένα σύκα», «φέτους 'λιάζου μι τ'ς ώρις τα πουδάγια μ', γιατί ούλον ντου χ'μώνα μι πουνούσαν» // **'λιάζουμι** = εκτίθεμαι ολόκληρος στη ζεστασιά του ήλιου // **'λιαστός**: αποξηραμένος, αφυδατωμένος, ύστερα από αρκετή έκθεση και παραμονή στον ήλιο: «ψήσαμ' για μιζέ 'λιαστό χταπόδ'» // **'λιόγιρμα**: περίοδος της ημέρας κατά την οποία ο ήλιος «γέρνει» προς τον ορίζοντα για να δύσει // επίθ. **'λιουκαμένους** // «τρεις ώρις ήταν σ' θάλασσα κι 'λιουκάηκι ου χαζός». Απ' το ήλιος > ηλιάζω > 'λιάζου.

Λιανουπέτραδου: η μικρή πέτρα, το πετραδάκι:

Σαν πας, κυρά μ', στη μάνα μου
μην πεις, μην πεις ότι απόθανα,
μον' πες ότι παντρεύτηκα,
έκανα την (μ)πλάκα πιθιρά,
τη μούρη γης γυναίκα
κι αυτά τα λιανουπέτραδα
αδέλφια κι αζαδέλφια.

(στίχ. από παλιό Θεολογ. μοιρολόι)

Απ' το *λιανός* + *πετράδι* υποκ. του πέτρα.

Λιγέν': η λεκάνη, συνήθως αλουμινένια, για πλύσιμο ρούχων: «να παρ'ς τ'ς λιγένις κι να 'ρτ'ς στον λάκκου να πλύνουμ' τα ρούχα». Απ' το τουρκ. *legen* = λεκάνη.

Λιόσμοις: Αφού συνθλιβούν οι ελιές απ' «τ'ς(ι) μυλόπιτρις», «του χαμούρ'», στο οποίο έχουν μετατραπεί, μπαίνει σε «μυλουτρονβάδις» που τοποθετούνται στην «πρέσα» = υδραυλικό πιεστήριο. Καθώς πατιούνται στην πρέσα οι «μυλουτρονβάδις» με το «χαμούρ'», καυτό νερό περιχύνεται κι αναμειγνύεται με το λάδι που βγαίνει. Το μείγμα καταλήγει στο «πουλίμ'», όπου το μεν λάδι επιπλέει, κάτω δε απ' αυτό μένει, σε πολλαπλάσια ποσότητα, το καυτό νερό με σκούρο χρώμα, «ου λιόσμοις». Απ' το *ελιά* + *ζωμός* > 'λιο-ζωμός > 'λιόζ'μονις > λιόσμοις.

Λιουπόδαρου: πόδι του ήλιου, η ακτίνα δηλ. του ήλιου, καθώς όμως

περνά απ' το φύλλωμα π.χ. ενός δέντρου και φτάνει, χωρίς δύναμη αλλ' εξασθενημένη, κάτω απ' αυτό, ή η ακτίνα που φτάνει ελάχιστα πιο έξω απ' την προβολή των φύλλων που περιμετρικά βρίσκονται στα άκρα των κλαδιών: «πάρι πιο σ(α)κεί του νιρό, γιατί του βρίσκιν λιονπόδαρα κι θα γεν' κατρου-λιό». Απ' το ήλιος + πους (γεν. ποδός > ποδάρι).

λιχνίζου: ρίχνω με πιάτο ή με φτυάρι ή με τις χούφτες ελιές ανακατωμένες με λιόφυλλα σε «πάνα» απλωμένη απέναντί μου και σε απόσταση 4-5 μ. με σκοπό τα μεν φύλλα να φτάσουν ως το μέσο της διαδρομής και να πέσουν στο έδαφος, οι δε ελιές να φθάσουν στην πάνα καθαρές. Το ίδιο γίνεται και για το σιτάρι, σίκαλη, κριθάρι, μετά τ' αλώνισμα, για να ξεχωρίσουν τα σπέρματα απ' τ' άχυρα. Σήμερα ειδικά για τις ελιές υπάρχουν **λιχνιστήρια** // ουσ. του **λίχνισμα** και επίθ. **λιχνισμένους, αλίχνιστους**. Απ' το αρχ. **λικμώ** > **λιχνώ** > **λιχνίζου**.

λ'μάζου: αμετάβ. λιμάζω, είμαι πολύ πεινασμένος και σπάνια είμαι πολύ λαίμαργος: «δε (γ)κουλατσίσαιμ' του προνι κι λ'μάξαιμ' ως τον μισ'μέρ'» // **λ'μαρ'ς, -άρα, -άρ'κου ή λίμας** = ο πεινάλας, ο πολύ λαίμαργος, ο ακράτητος για φαγητό που ετοιμάζεται ή για φαγητό που τρώει κάποιος άλλος μπροστά του // **λίμα** = η μεγάλη πείνα: «μας έκουψι η λίμα κι ο,τ' μας ταϊ(ι)σ' θα του φαμ'» // **ψουμουλίμ'ς** = αυτός που λιμάζει το ψωμί λόγω φτώχειας και μεταφ. ο ανεπρόκοπος που λόγω τεμπελιάς κ.λ.π. δεν έχει ούτε ψωμί να φάει. Απ' το αρχ. **λιμώ(σ)ττω**, ουσ. **λιμός**.

λόγυρα: επίρρ. ολόγυρα, γύρω γύρω // **λουγυρίζου**: περπατώ άσκοπα γύρω γύρω: «που 'λουγύρ'ζις, μαρέ, τόσις ώρις;» // περιφράσσω ή περιτυλίγω γύρω γύρω: «να 'λουγυρίζ' δυο τρεις φουρές του ξύλου μι του σκ'νι». Απ' το μsn. ολόγυρα < όλος + γυρα, όλος + γυρίζω.

λόκ'βα ή λακκούβα: μικρό κοίλωμα στο έδαφος ή σ' οποιοδήποτε άλλο συμπαγές αντικείμενο: «που να πιρά(ι)σ' νύχτα χουρίς φως απ' αυτόν ντου δρόμον' μι τ'ς λακκούβις πο' 'χ' θα σπά(ι)σ' τα πουδάρια σ'» // παλιότερα κατά το μάζεμα της ελιάς τοποθετούσαν την παραγωγή της κάθε μέρας σ' ένα μεγάλο κοίλωμα της γής, συνήθως με κτισμένα τοιχώματα ή με σανίδες στα τοιχώματα, που λεγόταν «λόκ'βα». Όταν τέλειωνε η ελαιοσυλλογή μεταφέρονταν οι ελιές απ' τη «λόκ'βα» στο μύλο ή στο εργοστάσιο.. Αν η παραγωγή πήγαινε κατ' ευθείαν στο μύλο ή στο εργοστάσιο, γιατί ήταν κοντά, τότε οι ελιές τοποθετούνταν σε ειδικό σανιδένιο ή πέτρινο κατασκεύασμα, που λεγόταν **μπλουκός**, μάλλον απ' το ιταλ. *bloccare* = μπλοκάρω, περικυκλώνω, επειδή κάθε παραγωγός περιέκλειε, δηλ. μπλόκαρε την παραγωγή του στο δικό του «μπλοκό» // «λόκ'βα» επίσης ο λάκκος που ανοίγεται στο χωράφι για να φυτευθούν δενδράκια: «θα μ' ανοίξεις, μι δαν'κές μέρις, λίγις λόκ'βις γι' αγρουλές;» = θα μου ανοίξεις λίγους λάκκους για να σπείρω αγριε-

λιές με δανεικές ημέρες; δηλ. όσες μέρες δουλέψεις για μένα τόσες θά 'ρθω να δουλέψω κι εγώ για σένα, όταν χρειαστείς βοήθεια σε κάποια δουλειά // **λακκουβιάζου**: αμετάβ. «αυτό του στρώμα λακκουβιάζ' στ' μεσ'», «σι πουλλές μυριές λακκουβιάζ' του χουράφ' κι του νιρό δε θα πηγαίν' παντού» // μεταβ. δίνω μορφή λακκούβας σε κάποιο σημείο ενός συμπαγούς αντικειμένου π.χ. ξύλου, λαμαρίνας κ.λ.π. // ουσ. **του λακκούβιασμα** // συνών. της «λόκ'βας» ή «λακκούβας» η γούβα. Απ' το λάκκος.

'λόρτους = όρθιος: «τι στέκισι 'λόρτους;», «μ' είχι 'λόρτουν κι ούτι για τα μάτια δε μ' είπι να καθίσουν» // μεταφ. «άφταστ' ν'κουκνυρά η Καλλιόπ' απ' τ' χαραγούδα λόρτ' στέκισι», δηλ. ξυπνά πολύ πρωί κι αρχίζει τις δουλειές, «τι άλλον θελ' ακόμα; μόλις μι φοννάξ' 'λόρτους στέκουμι», δηλ. είμαι πάντα πρόθυμος να κάνω ό,τι μου πει, πάντα υπάκουος. Απ' το όλος + ορθός > ολόρθος > 'λόρτος > 'λόρτους.

λούβα: η λέπρα // **κατάρα**: «να σι φάει η λούβα» // **λουβιάρ'ς, -ιάρα, -ιάρ'κου** = ο λεπρός // **λουβιάζου**: αρρωστώ από λέπρα. Απ' το αρχ. λώβη.

λουγγαριά: καλοστοιβαγμένα, όμορφα τοποθετημένα ξύλα που κόβουμε απ' το βουνό και τα συγκεντρώνουμε σε σχήμα συνήθως ορθογωνίου παραλλ/μου. Ίσως απ' το λόγγος = πυκνό δάσος από θάμνους.

λουγιέμι ή **λουγίζουμι** = ομολογούμαι: «νούδι λέγιτι νούδι λουγιέτι αυτό που μας έκανι», είναι δηλ. ανομολόγητο, «τι να σι πω για ντου Γιωρ'; αυτός εν' άνθρωπος που δε λουγιέτι», δηλ. απερίγραπτος χαρακτήρας, αλλόκοτος» // «η θ'κη μας η δ'λεια δε λουγιέτι; (ή δε λουγίζιτι;)», δηλ. δεν υπολογίζεται; // **σ'λουγιέμι** = συλλογίζομαι, κάθομαι σκεπτικός κι αμίλητος: «τι σ'λουγιέσι τόση (νι)ώρα καθούμινους» // **απ'λουγιέμι** = απαντώ σε κάποιον που με καλεί: «ντον φώναξα αλλά δεν απ'λουγήθ'κι φαίνιτι έλ'πι» // απολογούμαι: «τι δε ντουν έσυρα κι τι δε ντου φώναξα' δε μ' απ'λουγήθ'κι σταλιά». Απ' το αρχ. λογίζομαι.

λουκ'μανίζου: τρώω κάτι με πολύ ευχαρίστηση, σαν να τρώω λουκουμάδες: «του λουκ'μάν'σι στον πι κι φι» = τό'φαγε με πολλή ευχαρίστηση και πολύ γρήγορα. Απ' το λουκ'μάς < τουρκ. *lokma*.

λουλός: λωλός // **λουλάδα, λουλαίνου, λουλαίλουμι**. Απ' τη μετοχή παρακ. ολολώς του αρχ. όλλυμαι.

λουμάκ': λουμάκι, ξύλο ενός βλαστού, ενός κλαδιού στο δέντρο· πολλές φορές κι ολόκληρο το κλαδί: «κόψι λίγα άχρηστα λουμάκια απ' ντ' δαμασκ'νιά για ντ' (γ)κατσίκα». Μάλλον απ' το αρχ. λείμαξ = λειμών, λειβάδι > λειμάκιον > λειμάκ' > λουμάκ'.

λ'ταρ': λητάρι. Για να σφίξουν στη μέση τη «βράκα» τους οι άνδρες ή τα «φ'στάνια» τους οι γυναίκες χρησιμοποιούσαν ποικίλα «ζ'νάρια»· φυσικά

τα ανδρικά ήταν διαφορετικά απ' τα γυναικεία. Αν ήθελαν όμως να σφίξουν στη μέση τους γρήγορα και πρόχειρα τα ρούχα τους, εφόσον βέβαια δε φορούσαν τα καλά τους, μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν κάποιο «λ'ταρ'», που ήταν ένα κλωσμένο σκοινί. Αν το «λ'ταρ'» ήταν λεπτό, μπορούσε νά 'χει κι άλλες χρήσεις, π.χ. χρησιμοποιόταν για μικροδεσίματα ή για να περνιέται στα εσώρουχα, δηλ. στα βρακιά των γυναικών, όπου αργότερα έμπαινε λάστιχο. Απ' το μsn. λητάριον < ειλητάριον υποκορ. του αρχ. ειλητός = κλωσμένος.

M

μαθός = ο γνώστης, ο έμπειρος, αυτός που ξέρει. Συνήθως στην παροιμ. φρ. «ου παθός μαθός» ή «ου παθός εν' μαθός». Απ' τον β' αόρ. έ-μαθ-ον του μαθάνω και απ' τον αόρ. β' έ-παθ-ον του πάσχω.

μακρουσκ'νίζου : δένω ένα ζώο (μουλάρι, κατσίκια, γαϊδούρι ...) σε κάποιο λειβάδι ή χωράφι για να βοσκήσει με σκοινί αρκετά μακρύ, ώστε το ζώο να κινείται και να βόσκει σε όσο το δυνατό μεγαλύτερη έκταση // ουσ. του **μακρουσκοίν'σμα**. Απ' το αρχ. μακρός + σκοινί < σχοινίον υποκορ. του αρχ. σχοίνος.

μακρυναρίκ' : σκοινί συνήθως μεγάλου μήκους ή κάποιο ρούχο υπερβολικά μακρύ, μακρύτερο απ' το συνηθισμένο: «πήγαμ' να μι ράψεις φούστα, οχ' αυτό του μακρυναρίκ' που μ' έκανις» // πολλές φορές και ως επίρρ., όπως τα «πατίκ'», «τιφτίκ'» κ.λ.π. «έδισα του μ'λαρ' λίγον μακρυναρίκ'». Απ' το μακράν > μακρός > μακρινός > μακρυναρί > μακρυναρίκ'.

μαλλιουμάτια : κολακευτικά και ευχάριστα λόγια που συνοδεύονται πολλές φορές και από σκερτσόζικες κινήσεις, δηλ. καλοπιάσματα με σκοπό να πείσουμε κάποιον ν' αλλάξει μια απόφασή του ή να τον κάνουμε να δει με ευμένεια κάποιο θέμα μας και να μας εξυπηρετήσει: «αυτό πού 'πα θα γεν'κι ν' αφή(ι)σ' αυτά τα μαλλιουμάτια», «μι τα μαλλιουμάτια που ξερ' αυτή(ν) η καμουματού πώς να μη ντ' (γ)κάνιν ούλα τα χατίρια;». Μάλλον απ' το μαλλιό + μάτια. Απ' τη δημοτική μας ποίηση βγαίνει ότι το καλόπιασμα ή η κολακεία ενός ατόμου συνίσταται συνήθως στον έπαινο, στην εξύμνηση της ομορφιάς του, δηλ. των μαλλιών, των ματιών, των χειλιών, των φρυδιών κ.λ.π., άρα το «άσε τα μαλλιουμάτια» μάλλον με την έννοια «άσε τις κολακειές του τύπου τα μαλλιό σου, τα μάτια σου κ.λ.π.».

-μαν : σαν β' συνθετικό φανερώνει το πάρα πολύ: **ρουχουμάν'** = πάρα πολλά ρούχα, **πιδουμάν'** = πάρα πολλά παιδιά, **κατσ'κουμάν'** = πάρα πολλά κατσίκια, **χαρτουμάν'** = πάρα πολλά χαρτιά κ.λ.π. Απ' το λατιν. manus = πλήθος.

μανίζου : θυμώνω: «γιατί μάν'σι ου Σουτήρ'ς;» // κακιώνω: «μας μανίσαν, γιατί πήκαμ' ντ' ν αλήθεια». Απ' το αρχ. *μανία*, ρημ. *μαίνομαι* (ρίζ. -μαν-).

μανούρα : συνήθως σε φρ. όπως «εν' μιγάλ' μανούρα» με την έννοια: έχει πολύ δυσκολία, είναι βαρύ και δυσκολοκατόρθωτο έργο: «εν' μιγάλ' μανούρα να καθαρ'στεί αυτό του χουράφ' ή «να κουπεί αυτός ου πέφκους». Αγν. ετ. Νά 'χει σχέση (;) με το μsn. *μανούρα* < επιθ. *μανός*. Αρχ. «*μανός*» = χαλαρός, μη πυκνός.

μάνταλους: μεταλλικός ή ξύλινος σύρτης // **αμαντάλουτ'** πόρτα = η ανασφάλιστη // **αίνιγμα**: «κλειδώνον, μανταλώνου ντου (γ)κλεφτ' αφήνου μέσσα» (είναι ο ήλιος). Απ' το αρχ. *μάνδαλος*.

μαντίνα : η ερωμένη, η μαιτρέσσα, η σπιτωμένη. Απ' το ιταλ. *madonna* υποκορ. του *madonna*.

μαξούλ' = η πορρωγή, η σοδειά και ειδικότερα η συγκομιδή απ' τα λιόδεντρα: «φέτους δεν έβριξι κι δε θά 'χουμ' μαξούλ'». Απ' το τουρκ. *mahsul* = το προϊόν.

μάξους ή μαξούς ως επίρρ. επίτηδες, στα ψέματα: «μι στινουχουριέ-σι, μάξους σ' είπα πως δε θα σι πάρουν μαζί μ'». Απ' το τουρκ. *mağsus* = ο νοθευμένος.

μαραγκιάζου : μαραίνομαι ή ξεραίνομαι: «φέτους οι κουλονκ'θές μας πιάσαν σταχτ' κι μαραγκιάσαν, πριν βγάλιν λουλούδια» // ουσ. **του μα-ράγκιασμα** και επίθ. **μαραγκιασμένους**: «τι να ζ'λέφου απ' αυτή(ν); τα μαραγκιασμένα μούτρα τ'ς;». Απ' τη ρίζα *μαραν* - του αρχ. *μαραίνω* > *μα-ραντός* (α-μάραντος) > *μαραντιάζω* > *μαραγκιάζω*.

μασάλ' : μασάλι, ψεύτικος ή ανόητος λόγος, παραμύθι: «πού να συνου-ηθείς μ' αυτόν ντου (μ)παρασάλακον' ισύ ντου μιλάς σουβαρά κι αυτός αρχίζ' τα μασάλια», «δεν αφήν'ς τα μασάλια να 'φ'κριστείς τι σι λέου;» // **μασάλ'ς** αυτός που συνηθίζει να λέει μασάλια, ο παραμυθάς. Απ' το τουρκ. *masal* = μύθος (αραβ.).

μάστουρ'ς = μάστορας // μεταφ. ο επιδέξιος σε κάτι: «αυτός εν' μά-στονρ'ς στον κλάδιμα» και το θηλ. **μαστόρ'σα** = η καταφερτζού γυναίκα: «θα ντουν (γ)καν' ν' αλλάξ' γνωμ' αυτή(ν) εν' μαστόρ'σα σ' αυτά» // επίθ. **μαστουρ'κός, -ρ'κιά, -ρ'κό**: «δε (μ)πιστεύου νά 'κανις αυτό του ντου-βάρ' ισύ' αυτή(ν) εν' μαστουρκιά δ'λεια» // ουσ. **μαστουριά**: «θελ' μαστου-ριά του κλάδιμα της ρουδακ'νιάς» // μαγκ. φρ. «είμι μιγάλ' μαστουρνάντζα ιγών», δηλ. πολύ καλός μάστορας // **μαστουρεύου**, τα **μαστουρ'κά** = η αμοιβή του μάστορα και επίρρ. «θα σι καλονπληρώσου αλλά θα μι καν'ς μα-στονρ'κά ντη δ'λεια» δηλ. σαν μάστορας. Απ' το μsn. *μάστορας* < *μαίστωρ* < λατιν. *magister*.

μινταν': «ούλα όσα γινήκαν στον σπít' μας βγήκαν στον μινταν' κι γίναμ' ριζίλ'» = έγιναν σ' όλους γνωστά και γίναμε ρεζίλι, «μη ντου (μ)πεις τίποντα, γιατί θα σι βγαλ' στον μινταν'» = θα το κάνει βούκινο, όλοι θα το μάθουν, «τι μόδα εν' αυτή(ν), μαρή· μι ντη μπλούζα που φόρισις τά 'βγαλίσ ούλα στον μινταν'», δηλ. έβγαλες το στήθος σου απέξω σε κοινή θέα, «πάει κι αυτήν' βγήκι στον μινταν'», δηλ. άρχισε να παραστρατεί ηθικά. Απ' το τουρκ. *mevdan* = πλατεία του χωριού ή της πόλης, πεδιάδα. Συνών. φρ. «μας τά'βγαλι στον μπιρμπιχάν'» ή «μπιρμπιχάλ'» (στού «μπιρμπέρ χαν'» = κουρείο).

μιλαχόνια: Τα ευαίσθητα και μαλακά όργανα μεσ' την κοιλιά, τα έντε-ρα, εντόσθια κ.λ.π. «αυτό του ρακί εν' σκέτον σπέρτον· μ' έκαψι τα μιλαχόνια μ'», «μι δώκι μια στα μιλαχόνια μ' κι λιγώθ'κα απ' ντου (μ)πόνου». Ίσως απ' το μέσα + λαγόνια ή (;) απ' την άγρια μιλόχα που το τσάι της είναι πολύ μαλαχτικό, πολύ μαλακό. Μήπως (;) έχει σχέση με το **αχόν'** = άνθρωπος που ρίχνει στη κοιλιά του τα πάντα, χωρίς να χορταίνει ποτέ.

μιντισόλα ή **μιτζισόλα**: κομμάτι δέρματος που μπαίνει στο κάτω μέ-ρος του παπουτσιού, σ' αυτό που έρχεται σ' επαφή με το έδαφος, η σόλα // μεταφ. «έψισι μια μιντισόλα κι μ' έδουσι να ντ' φάουν», δηλ. μια μπιτζόλα που δεν μασιόταν, που ήταν σκληρή σαν σόλα. Ίσως απ' τη φρ. (μοιάζει) με ντη σόλα < ιταλ. *sola* < λατιν. *solea* = σανδάλι.

μυριά (τά): ο ανάμεσα στα δυο σκέλη χώρος του σώματος: «ου Δ'μή-τρης χτύπ'σι πουλύ άσκημα μεσ' στα μυριά τ'», «σα δε ντρέπιτι η παστρι-κιά· ντ'ν είδα υπέ να ντ'ν εχ' ου Ν'κόλας μεσ' τα μυριά τ'». Πληθ. του «μυρίν» απ' το μsn. *μερίν*, που προήλθε απ' το υποκορ. *μυρίον* του αρχ. *μυρός*.

μυρίδ': το μερτικό, το μερίδιο, αυτό που παίρνει κάποιος δικαιωματικά μετά από μια μοιρασιά. Συνών. του **μυρτ'κό** < μsn. *μερτικόν* < *μεριτικόν*. Απ' το *μερίδιον* υποκορ. του αρχ. *μέρος*.

μυριμέτ': μικροεπισκευή, μικροεπιδιόρθωση σε έπιπλο ή σε μηχανή-μα και κυρίως σε οικοδομή // **μυριμιτίζω** ή **μυριμιτώ** = μικροεπισκευά-ζω // ουσ. του **μυριμέτ'μα** // φρ. «ντου (ν)τράβ'ξα ένα σουλτάν μυριμέτ'», δηλ. του είπα πολλές και βαριές κουβέντες ή τον έδειρα άγρια // μεταφ. «ποιος σι μυριμέτ'σι, μαρή, κι (α)γκαστρώθ'κεις;». Απ' το τουρκ. *meremet* = επι-σκευή.

μυρχαμέτ': «πήκαμ' να δ'λέψουμ' μι κεφ', να 'χ' όμους κι λίγου μυρ-χαμέτ' η δ'λεια» = είπαμε να δουλέψουμε με κέφι, νά 'χει όμως και κάποιο μέτρο η δουλειά, δηλ. να μη φθάνει στην εξουθένωση // «ντουν είπα να παρ' λίγα σταφύλια, αλλά τρύ(ι)γ'σι ουλ' ντ' (γ)κραιβatina· δεν εχ' μυρχαμέτ' αντός» = είπα σ' αυτόν να κόψει και να πάρει λίγα σταφύλια αλλά τρύγησε

ματζούν': καραμέλα που δεν είναι σκληρή αλλά μαλακιά // φάρμακο, γιατροσόφι και ιδίως τονωτικό, που παίρνεται από το στόμα: «μ' έδονσι ένα ματζούν' καμ' μι φερ' όριξ', αλλά δε μ' έκανι τίποντα» // κολλώδης ουσία που βγαίνει στους κορμούς οπωροφόρων δέντρων και σχηματίζει μαλακούς βολίσκους, ιδίως στις ροδακινιές, δαμασκηνιές κ.λ.π. Απ' το τουρκ. *macun*.

'ματίζου: συνδέω δύο κομμάτια σκοινί ή δύο κομμάτια ξύλου κ.λ.π., ώστε να έχω ένα μεγαλύτερο κατά το μήκος κομμάτι και γενικά προσδένω, καρφώνω, κολλώ ένα κομμάτι σε ομοειδές αντικείμενο για να αυξηθεί το μήκος του ή το πάχος του ή η επιφάνειά του: «άμα δε 'ματί(ι)σ' τον σκ'νι, απουκλείιτι να φτάσ'» // **'ματ'σμένους**: ματισμένος, αυτός που προήλθε ύστερα από **'μάτ'σμα**, από μεγάλωμα που υπέστη // **ματ'σά**: η ματισιά, το σημείο σύνδεσης. Απ' τη ριζ. απ- του αρχ. άπτω > άμμα = το δέσιμο, ο κόμπος, ο σύνδεσμος > αμματίζω > 'ματίζω.

ματσόλα: μεγάλο ξύλινο και δικέφαλο σφυρί με το οποίο σφυρηλατούνται οι ρυτιδώσεις π.χ. μιας λαμαρίνας, ώστε να γίνει τελείως επίπεδη η επιφάνειά της. Χρησιμοποιείται κυρίως από βαρελοποιούς και λευκοσιδηρουργούς και σ' άλλα μέρη λέγεται «καλοσφύρα». Απ' το ιταλ. *mazza* = σφυρί.

ματσούκα: μεγάλο ξύλινο ραβδί, όχι ειδικά κατεργασμένο: «ανιβαίνοντας σ' (μ)πλαγιά να κρατείς μια ματσούκα για μπαστούν', γιατί θα γλιστράς στα τσίγκανα» // **του ματσούκ'**: «νά (ι)χ'ς μαζί σ' ένα ματσούκ' να διw'ς απού καμιά ντου γάδαρον, γιατί θα νυχτιαστείς» // μεταφ. όπως κι άλλες παράλληλες φρ. «θελ' ματσούκ' (ή ματσούκα) αυτός ...», δηλ. μόνο με γερό ξύλο μπορεί να στρώσει, να διορθωθεί ή «ντου χρει(γι)άζιτι ματσούκ'...» // **ματσ'κιά** = το χτύπημα με ματσούκι. Απ' το μsn. ματσούκα και υποκορ. ματσούκιν < βενετ. *mazzoca*.

μαχαλάς: η γειτονιά, η συνοικία: «του Θιουλόγου εν' χουρ'σμένου στον (μ)παν' κι στον (γ)κατ' μαχαλά, γι' αυτό κι 'μεις λεγονμέστι πανουχουρ'νοί κι κατουχουρ'νοί». Απ' το τουρκ. *mahalle*.

μαχμούρ'ς, -ούρα, -ρ'κου. = αυτός που μόλις σηκώθηκε απ' τον ύπνο και είναι μισοκοιμισμένος ακόμη // συνών. **μαχμουρλής, -ρλού, ή -ίδ'σα, -ίδ'κου** // ουσ. **του μαχμουρλίκ'** = η κατάσταση του μαχμούρη ή μαχμουρλή: «σήμιρα έχου πολλά μαχμουρλίκια». Απ' το τουρκ. *mahmur* = ο μεθυσμένος και *mahmurluk* = το απ' τη μέθη βάρος του κεφαλιού, πονοκέφαλος απ' το μεθύσι.

μέχουμι (κάποιον) = είμαι πολύ θυμωμένος με κάποιον και ζητώ ευκαιρία για να ξεσπάσω, με λόγια ή με έργα, εναντίον του και να τον τιμωρήσω ή να τον βλάψω: «σήκον να φύ(ι)γ'ς κι μη βγά(ι)ζ'ς τσιμουδιά, γιατί ξερ'ς πώς σι μέχουμι;» Πιθανόν απ' το μάχομαι.

όλη την κληματαριά· αυτός το παρακάνει. Απ' το τουρκ. *merhamet* = ευσπλαχνία.

μισάλ' : μεσάλι, μεγάλη πετσέτα κατάλληλη για στρώσιμο στο τραπέζι, τραπεζομάντηλο ή πετσέτα φαγητού. Απ' το μσν. *μεσάλιον* < λατιν. *mensaliūm* < *mensa* = τραπέζι.

μισκίν'ς, -ίν'σα (ή μισκίνα), -ίν'κου : ο βρωμιάρης, αυτός που δεν έχει καθαρό το σώμα του ή τα ρούχα που φορά, ή τα σκεύη που χρησιμοποιεί, ή τους χώρους του σπιτιού του κ.λ.π. Ειδικά η «μισκίνα» θεωρείται ταυτόχρονα και κακονοικοκυρά και τεμπέλα // επίθ. **μισκίν'κους, -ίν'κ'[ια] -ίν'κου**. Απ' το μσν. *μεσκίνης* < ιταλ. *mechino* / τουρκ. *mişkin*.

μιταγγίζου : μεταγγίζω: «να μη μιταγγί(ι)ζ' λαδ' σι παλιό (ν)τινι-κέ, γιατί θα (ν)ταγγιάσ'» // ουσ. του **μιτάγγιασμα** : «δεν είχα χοννί κι έ(ι)χ'σα τον μ'σο ρακί στον μιτάγγιασμα». Απ' το μετά + αγγείο > μετ' αγγίζω.

μετόχ' : μετόχι. Απ' το υποκορ. *μετόχιον* της αρχ. λέξης *μετοχή* < *μετέχω*.

μ'λαδιρφός, -ρφή, -ρφ' : αδελφός από άλλον πατέρα ή άλλη μητέρα // **μ'λαδέρφια ή μηλαδέρφια** = οι ετεροθαλείς αδελφοί. Απ' το αλληλ-αδερφός > 'ληλαδερφός > *μηλαδερφός*.

μνημόρ' : το μνήμα, ο τάφος // ο πληθ. **μνημόρια** = τα μνήματα, το νεκροταφείο: «*ιμείς στον χονριό μας, όταν πιωνούμ' όξουν απ' τα μνημόρια, κάνουμ' ντου σταυρό μας*» // «*δε μι ξερ'ς ιμένα καλά· θα σ'ανοίξουν του μνημόρ' σ'*», δηλ. θα σε σκοτώσω. Παραλλ. φρ. «*θα σι κάνου ντου (ν)τάφους*», «*θα σ' ανοίξουν ντου λάκκου σ'*». Ίσως απ' το *μνήμα*, ίσως όμως κι απ' το *μνημούρι* < λατιν. *memorium* > *μεμούρι* και με συμφ. προς το «μνήμα» *μνημούριον* > *μνημόρ'*.

'(μ)νουχίζου : μεταβ. *ευνουχίζω*, *βγάζω* τους γεννητικούς αδένες του αρσενικού ζώου και το καθιστώ ανίκανο για συνουσία και φυσικά του στερώ την αναπαραγωγική του ικανότητα // **'(μ)νούχους ή '(μ)νου(ι)χ'σμέ-νους** = ο *ευνουχισμένος* // ουσ. του **'(μ)νούχ'σμα**. Απ' το αρχ. *ευνουχίζω*.

μοιασίδ' : χαρακτηριστικό του προσώπου που κάνει κάποιον να μοιάζει μ' έναν άλλο: «*ντου γνώρ'σα απ' τα μοιασίδια πως ήταν αγγουνό σ'*». Απ' το *όμοιος* > *ομοιάζω*.

μόλους : ο μόλος, κομμάτι ξηράς ή τεχνητή προβλήτα στην παραλία για να δένονται οι βάρκες και για να γίνεται η επιβίβαση ή η αποβίβαση επιβατών, η εκφόρτωση ή η φόρτωση εμπορευμάτων // κατ' επέκταση η προκυμαία, το λιμάνι ή το επίνειο: «*πρεπ' να κατ'βούν τα πράματα στον μόλον, για να φύγουνμ' σ' (γ)Καβάλα*». Απ' το μσν. *μόλος* < ιταλ. *molo*.

κλωστή, ύφασμα: «μη βά(ι)ζ' μονναπλή ντ' (γ)κλουστή, γιατί εν' σάπια κι θα κοπεί».

Το α' συνθ. -μονο- (-μοννό-) και πριν από φωνήεν -μον'- (-μουν-), από το *μόνος*, ορισμένες φορές δίνει την έννοια του μοναδικού: *μουνουκουπανιά, μουνουκόμματος, μουνουρούφ', μουνόπαντους, μουνάκριβους, μουνουκέρατον*, άλλοτε πάλι την έννοια του απλού, όχι δηλ. διπλού ή τριπλού ή τετραπλού κ.λ.π. *μουναπλός σπάγγους* = όχι διπλός ή τριπλός.

μουν'μιρίς: επίρρ. την ίδια μέρα, αυθημερόν: «θα παμ' σ' ν' *Αλ'κή* αλλά'δε θα κ'μηθούμ' *ικεί* θα γυρίσουμ' *μουν'μιρίς*». Απ' το *μόνος* + *ημέρα*, όπως *ουλ'μιρίς* = *ολημερίς* < *όλος* + *ημέρα*.

μουνουπόδαρους, -αρ', -αρου: αυτός που έχει ένα μόνο πόδι // κυρίως μεταφ. αυτός που συνεχώς εργάζεται, αυτός που είναι πάντα πρόθυμος για οποιαδήποτε δουλειά του αναθέσουν: «*τι παράπονου νά 'χιν απ' ντ' νυφ' ντουν; ουλ'μιριά μουνουπόδαρ' στέκιτι*». Απ' το *μονός* + *πους* (γεν. *ποδός*) = *ποδάρι*.

μουντέρνου ή μουντάρου: ορμώ, ξεχύνομαι με μανία εναντίον κάποιου με πρόθεση να του τα ψάλλω ή να τον κακοποιήσω: «*μόλις πήγα, μι μούνταρι· χύμ'ξι απάνου μ' σα καρτάλ'*», «θα *σι μουντάρου ...*». Απ' το ιταλ. *montare* = *πηδώ, ανεβαίνω, καβαλικεύω*.

μουντουβίνα: είδος ρακιού, όχι καλής ποιότητας, γιατί και σε λίγη ποσότητα προκαλεί μεγάλη ζάλη. Βγαίνει συνήθως απ' τις κηρήθρες, αφού πάρουμε το μέλι και τις βράσουμε. // 'Αλλα είδη ρακιού είναι: α) **του ματά-βγασμα**, διπλής απόσταξης, γι' αυτό και πολλών γράδων. Με «ματάβγασμα» κατά τη διάρκεια της κατοχής έβαζαν βεντούζες και σε πολλές χρήσεις αντι-καθιστούσε το οινόπνευμα, β) **του προτουράκ'**, γ) **του ντούζ'κου**.

μουσλούκ' = η κάνουλα και κατ' επέκταση ειδικό τενεκεδένιο δοχείο με κάνουλα απαραίτητο για το πλύσιμο των πιάτων και το νίψιμο, γι' αυτό κι αλλιώς λέγεται και **νιφτήρας** (αρσ.) ή **νιφτήρα** (θηλ.). Φυσικά καταργείται πια με την επέκταση του δικτύου ύδρευσης στα σπίτια και την τοποθέτηση βρύσης μέσα σ' αυτά. Απ' το τουρκ. *musluk*.

μουσμουλεύου: κάνω κάποια δουλειά με πολύ αργό ρυθμό: «*πιάνι γλήγνουρα κι μη μουσμουλέβ'ς*» = *κάνε πιο γρήγορα και μην αργοπορείς* // μεσ. **μουσμουλεύουμι** // **μουσμούλ'ς** και θηλ. **μουσμούλα** = ο αργός στη δουλειά: «*αυτόν ντου μουσμούλ' θα παρ'ς*», «*αυτήν ντ' μουσμούλα ιγώ ντ' (μ)πιωνώ απ' κατ' απ' ντ'ν αμασκάλη μ' τ'ς δ'λειες*», είμαι δηλ. πολύ ανώτερη στη γρηγοράδα απ' αυτή την αργοκίνητη. Απ' το *μούσμουλο* (;) < αρχ. *μέσπιλον*.

μουστουρής, -ρίδ'σα = πελάτης, υποψήφιος αγοραστής: «*μόλις είπα ότι π'λω τον χουράφ', πλακώσαν ένα σουρό μουστουρήδης*» // «*ήρταν πουλλοί*

μουδιάζω : μουδιάζω // σχετικό πρέπει να είναι και το **καμουδιάζουμι** : «μόλις ντ'ν είδα πό' κλιβι ρουδάκινα καμουδιάσ'κι», «καμουδιαστήκαν όταν τ'ς(ι) τσάκουσα να μιλούν για μένα», δηλ. τὰ 'χασαν, δεν ήξεραν τι να πουν ή τι να κάνουν // ουσ. του **μούδιασμα** και επίθ. **μουδιασμένου**. Απ' το *αίμα* + *οδούς* (=δόντι) > *αιμοδιάω* > *αιμοδιάζω* > *μουδιάζω*.

μουζαβίρ'ς, -ίρ'σα (μουζαβιρλού), -ίρ'κου : αυτός που προκαλεί καυγάδες ή κακιώματα ανάμεσα σε φίλους, συγγενείς, γνωστούς και γενικά ανάμεσα στους άλλους μεταφέροντας κουτσομπολιά ή βάζοντας διαβάματα // **μουζαβίρια** ή **μουζαβιρλίκια** : τα διαβάματα, οι φυτιλιές που βάζει «ου μουζαβίρ'ς». Απ' το τουρκ. *muzevni* = ο δόλιος, ο στρεψόδικος.

μουλαϊμίζου : αμετάβ. ησυχάζω, μαλακώνω ύστερα από κάποιο θυμό // προκειμένου για καιρικά φαινόμενα: «μουλαϊμισι η φουρτούννα», κόπασε, «μουλαϊμισι η βροχή», σταμάτησε, «μουλαϊμισι ου κιρός», έφτιαξε κάπως // μεταβ. καταπραύνω, καθησυχάζω: «ισέ σ' αγαπά· δεν (μ)πας να ντου μουλαϊμί(ι)σ' λίγουν», να τον ηρεμήσεις, να τον καταπραύνεις, «αυτό του κατάπλασμα μι μουλαϊμ'σι λίγουν ντου (μ)πόνουν», μου τον μαλάκωσε, μου τον λιγόστεψε. Απ' το τουρκ. *mulâğıt* = ο ήπιος, αυτός που συμβιβάζεται.

μουλαρτός ή **αμουλαρτός** : αμολυτός, ελεύθερος, λυτός, όχι δεμένος : «άφ'σις μουλαρτό του μ'λαρ' κι θα καν' καμιά ζημιά», «αφήκισ μουλαρτό ντου γιο σ' κι θα σι καν' κα'νά χατά» συνών. **αμουλ'τός** // **[α]μουλέρνου** ή **[α]μουλάρου** : «να μουλάρ'ς του κασίκ'», για «πιτάμινου» (το παιδικό παιχνίδι αετός) = το πετάω: «α παμ' ντ' (γ)Κυριακή που δεν έχονμ' σκουλειό να μουλάρουνμ' τα πιτάμινα;», «μόλαρις ντ' θυγατέρα σ' να λνέτι μεσ' τ'ς(ι) δρομ' κι να τα χάλια τ'ς» // ναυτ. **μόλα** = προστακτ. άφησε, ελευθέρωσε το σκοινί // πετώντας τον αετό: «μόλα καλούμα», άφησε σπάγγο ν' ανεβεί ψηλότερα ο αετός (καλούμα < ιταλ. *caluma*). Απ' το ιταλ. *amollare*.

μουλαστίνα : γυναίκα ανάγωγη και ανήθικη, όχι όμως και πόρνη: «δε ντρέπιτι η μουλαστίνα· δε θελ' ούτι να μιλήσ' στα πιθιρ'κά τ'ς». Μάλλον απ' το μούλος (= αρσενικό μουλάρι) + *λάζουμι* (= βατεύομαι).

μουλώνου : σκεπάζω με χρώμα π.χ. μια λακκούβα, θάβω, βουλώνω κάποιο άνοιγμα ή μια τρύπα μ' ένα μάτσο πανιά ή με φύλλα και χρώματα: «πρεπ' να πάουν να μουλώσουν μια τρύπα στ' αγώ(γ)ι, γιατί μι φευγ' τον νιρό» // αμετάβ. δε μιλώ, δε βγάζω τσιμουδιά: «ιγώ μούλουννα κι μον' αντ'νού η γλώσσα πήγνι ρουδάν'», «ισύ να του μουλώ(ι)σ'» // λουφάζω: «μόλις είδα ντου (γ)κανγά κι του ξύλου πού 'πιφτι, μούλουσα σι μια γοννιά ώσπου να ντη σκαπονιάρουν» // **μουλουχτός** : αυτός που ενεργεί κρυφά και δόλια, αυτός που κρύβει τις σκέψεις του ή τα συναισθήματά του // επίρρ. **μουλουχτά**. Απ' το μsn. *μουλώνω* < αρχ. *μυλώ* ή *μυλαίνω*.

μουνναπλός, μουνναπλή, μουνναπλό : κυρίως για σκοινί, σπάγγο,

μουστουρήδης για ντ'ν Ιλέν'», δηλ. πολλοί υποψήφιοι γαμποί, «μη χουλουσκάς πο' ν' πουλύ του φαί' εχ' πουλλοί μουστουρήδης», δηλ. πολλοί που περιμένουν να φάνε. Απ' το τουρκ. *müsteri*.

μουχτίζου: ορμώ, επιτίθεμαι σε κάποιον, συνήθως με λόγια και κάποτε με σκοπό να τον κακοποιήσω. Συνών. του «μουντέρνου»: «δεν πρόφτασα να ντον ιξηγήσουν τίποντα' μόλις πήγα μι μούχτισι σαν αγρι(γι)όγατους». Ίσως απ' το *μουχτερόν* = γουρούνι < *μοχθηρόν* ή ίσως απ' το *μουχτάρης* (τουρκ. *muhrar*) = πρόεδρος κατά την τουρκοκρατία, ίσως όμως κι απ' το αρχ. *μοχθώ* = τρέχω > *μουχτώ* > *μουχτίζου* // *μουχτερό* αλλού λέγεται και το γαϊδούρι, επειδή κατεξοχή «μουχτεί» = *μοχθεί*, *κουράζεται*.

μπαγιατ'κους, -τ'κ' [ια], -τ'κου = παλιός, όχι φρέσκος // **μπαγιατεύου** ή **μπαγιαταίνου** αμετάβ. παλιώνω, παύω να είμαι φρέσκος και μεταφ. παύω να είμαι νέος: «πουλύ μπαγιατίπι η Λασκαρούδα κι δύσκουλα θα παντριφτί' εχ' κιρό που βούλουσι τα σαράντα» // **μπαγιατίλα**. Απ' το τουρκ. *bayat*.

μπαγκιάζου: καταφεύγω και προφυλάσσομαι σε μέρος που παρέχει σχετική ασφάλεια, όταν ο καιρός είναι κακός, όταν π.χ. φυσά δυνατά, όταν ξεσπά καταιγίδα, χιονοθύελλα κ.λ.π. Απ' το *από + άγκειος* (= απάνεμος) > *απάγκιος* > *αμπαγκιάζω* > *μπαγκιάζου*.

μπαγλαρώνου: μεταβ. δένω: «ντον μπαγλάρουσαν ντου (μ)παλιου-κλέφταρον κι ντον (γ)κλείσαν μέσα» // δέρνω: «κά(τ)'σι καλά, γιατί θα σι μπαγλαρώσουν» // ουσ. **του μπαγλάρουμα** // **μπαγλαμάς** = ο παλιάνθρωπος, ο ελεεινός, ο άτιμος, αυτός που είναι για δέσιμο: «δε θα ντον τσατίσου πουθινά ντον μπαγλαμά; θα μαρτ'ρήσ' τ'ς μάνας τ' του γάλα» = δε θα τον συναντήσω κάπου τον παλιάνθρωπο; θα μαρτυρήσει της μάνας του το γάλα. Απ' το τουρκ. *bağlamak* = δένω, δεσμεύω.

μπαϊλντίζου: κουράζομαι υπερβολικά: «μπαϊλντίσα ως να μαζώξουν τα ζα» δηλ. απόκαμα... «μπαϊλ'τ'σα απ' τα βάσανα» // μεταβ. «μι μπαϊλ'τ'σι του καταραμένου ως να του βάνον να διαβάσ'». Απ' το τουρκ. *bayılmak* = λιποθυμώ.

μπαϊρ': άγωνα και χέρσα έκταση // μεγάλη ανηφοριά, βουνοπλαγιά δυσκολοανέβατη: «ψουφήσαμ' ως να βγάλουμ' αυτό τον μπαϊρ'» // μεταφ. μια δύσκολη κατάσταση που αντιμετωπίζουμε, ένα δυσεπίλυτο πρόβλημα, μια μεγάλη στενοχώρια: «απού τότε που κ'βαριάσ'κι ου άντρας (ι)μ' δύσκου-λα τα φέρουνμ' βόλτα' τι να γεν' όμους; θα του πιράσουμ' κι αυτό τον μπαϊρ'». Απ' το τουρκ. *bayir* = η ράχη, η βουνοπλαγιά.

μπαϊράμ' ή μπαργιάμ': η γιορτή. Παροιμ. «θα ρουτήσιν κι ντου Χασάν πότι θα κάνιν μπαϊράμ'» // μεταφ. «με το νου τ' καν' μπαργιάμ'». Απ' το τουρκ. *bayram*

μπακίρις : χάλκινα τουρκικά νομίσματα μικρής αξίας. Ως το 1945 περίπου σώζονταν πλήθος απ' αυτές στο Θεολόγο και επειδή δεν είχαν αγοραστική αξία, έπαιζαν μ' αυτές τα παιδιά, διαθέτοντας μέχρι και μια σακούλα το καθένα // επίθ. **μπακιρένιους**. Απ' το τουρκ. *bakir*.

μπακράτς : χάλκινο αγγείο για μεταφορά νερού, γάλακτος κ.λ.π. Απ' το τουρκ. *bakraç* = αντλητής.

μπαλτάς : το τσεκούρι // **μπαλταδιά** : η κοψιά που ανοίγεται μ' ένα χτύπημα του μπαλτά // **μπαλτατζής** : αυτός που δουλεύει καλά τον μπαλτά. Απ' το τουρκ. *balta*.

μπαμπόγριους : ο πολύ γέρος, ο άχαρος και άσχημος γέρος // θηλ. **μπαμπόγρι(γι)α** ή **τσαντόγρι(γι)α**. Οι λ. χρησιμοποιούνται με σκωπτική διάθεση, περιφρονητικά για γέρους που δε σεβόμαστε και δεν αγαπάμε. Απ' το σλαβ. *babo* = γριά + γέρος (ή *γριά*) και «τσαντόγρι(γι)α» απ' το τουρκ. *cadi* = δύσμορφη, δυσειδής γριά + *γριά*.

μπαμπούλα : η νιφάδα του χιονιού: «ριχν' κατ' μπαμπούλις όξου σα πατσαβούρις». Συνών. η μπαμπούκα. Μήπως (;) απ' το **μπαμπάκι** > **μπαμπακούλα** > **μπαμπούλα** ή μήπως (;) το σλαβ. *babo* = γριά.

μπανίζου : παρακολουθώ, βλέπω κρυφά κάποια γυναίκα, που ξεντύνεται ή είναι γυμνή, με πονηρές σκέψεις // κατ' επέκταση βλέπω, με πόθο να τ' αποκτήσω, ένα οποιοδήποτε αντικείμενο που μ' αρέσει πολύ // **μπανιστήρ** = η πράξη του να βλέπω γυμνή κάποια γυναίκα, χωρίς να με αντιλαμβάνεται // **μπανιστηρ'τζής** : αυτός που συνηθίζει να κάνει μπανιστήρι // **μπάν'κους**, **-άν'κ'[ια]**, **-άν'κου** : αυτός που είναι όμορφος, ελκυστικός, ωραίος: «ντουν είδι μπάν'κουν κι ντου (μ)πήρι· δε ντ'ν ένοιασι πού'ταν φτου·χός». Από το «μπάνιο», διότι πιο παλιά οι άνδρες κρυφοκοίταζαν τις γυναίκες, που έκαναν μπάνιο μόνες, τις «μπάνιζαν».

μπαντάκ : η παχειά λάσπη, ο βούρκος, το τέλμα // τα καταπάτια στο λάδι ή στο κρασί // **μπαντακώνου** : βυθίζονται τα πόδια μου στη λάσπη, κολλώ στο βούρκο // **μπαντακίλα** : μυρωδιά που βγάζει κάποιο «μπαντάκ». Απ' το τουρκ. *batak*.

μπανταχτσής, **μπανταχτσού** (ή **-ιδ'σα**), **-ιδ'κου** : αυτός που δεν πληρώνει τα χρέη του, ο κακοπληρωτής: «αφού ξέρω ότι εν' μπανταχτσής, γιατί ντου δίνω βιρισέ;» // με την ίδια έννοια του **μπαντάκ** : «αυτός (-ή, -ό) εν' μιγάλου μπαντάκ», δηλ. είναι φοβερός κακοπληρωτής // ουσ. του **μπανταχτσ'λίκ'** και επίθ. **μπανταχτσίδ'κους**, **-ιδ'κ'[ια]**, **-ιδ'κου**. Απ' το τουρκ. *batakrı*, *batakrilik*.

μπαρδάκ : μικρή σταμνούλα την οποία μπορείς να σηκώσεις με τό'να χέρι, να τη φέρεις στα χείλη με πολύ χαρακτηριστική κίνηση και να πιεις νερό: «ούτι ένα μπαρδάκ' νιρό δε μι φέρνω τ' αγγόνια μ'», δηλ. δε με προσέ-

χουν καθόλου. Απ' το τουρκ. *bardak* = κύπελλο, ποτήρι.

μπασκά: επιρρ. ξεχωριστά: «μι ζήτ'σι ένα κάρου λιφτά για μισου-κάματου κι του φαί μπάσκά». Απ' το τουρκ. *başka* = αντων. ο άλλος, ο διάφορος.

μπασμάς: βαμβακερό ύφασμα // επιθ. **μπασμαδένιους**. Απ' το τουρκ. *bastma*.

μπάσταρδους ου, -αρδ', -αρδου: ο νόθος // **μπασταρδιμένους**, ο νοθευμένος // **μπασταρδεύου**: αμετάβ. νοθεύομαι // **μπασταρδούσα**, είδος ντοματιάς που κάνει μικρές ντοματούλες για γλυκό. Απ' το μsn. **μπαστάρδος** < μsn. λατιν. *bastardus*.

μπατάλ'ς, -άλ'σα, -άλ'κου: μεγαλόσωμος συνήθως και με άκομψα άκρα άνθρωπος, που περπατά ή εργάζεται άχαρα, δυσκίνητα ή πλαδαρά // μεγενθ. σαν είδος βρισιάς: **μπαταλαμάς** // επιθ. **μπατάλ'κους, -άλ'κ'[ια], -άλ'κου** // **μπαταλιέρνου**: χρεοκοπώ: «τώρα που μπατάλιαρι δε ντου (μ)πουμείναν νούδι μαγαζά νούδι χουράφια κι π'να». Απ' το τουρκ. *battal* = ο άχρηστος, ο ανωφελής. Το «μπαταλιέρνου» όμως και σπαν. «μπαταλιάρου» ίσως απ' το μπατέρονου ή μπατάρου βλ. λ.

μπατάρου ή μπατέρνου = γέρνω προς τη μια μεριά: «δε χώρ'σις σουστά του φουρτιό κι μπατέρν' ου γάδαρος' μι μια πάντα πάει» // ανατρέπομαι, αναποδογυρίζω: «μπατάρ'σι η βάρκα κι ούλα πήγαν στου (μ)πάτου» // μεταβ. κάνω κάτι να γείρει προς το ένα μέρος ή ανατρέπω // μεταφ. «μι τόσου έξουδου που καν' θα ντου μπατάρ'ντον αντρα τ'ς», δηλ. θα τον εξαντλήσει οικονομικά, θα τον χρεοκοπήσει // ίσως (;) από δω και το **μπαταλιέρνου** = χρεοκοπώ. Απ' το ιταλ. *battere*.

μπατζάκ': το μέρος του παντελονιού που καλύπτει το ένα πόδι απ' το μηρό και κάτω, άρα το παντελόνι έχει δυο μπατζάκια. Όταν πρόκειται για κακοφτιαγμένα ή χαλασμένα ή θέλουμε σκωπτικά ν' αναφερθούμε στα μπατζάκια, χρησιμοποιούμε τη λέξη **μπατζακλίκια** // φρ. «φουτιά στα μπατζάκια τ'», λέγεται γι' αυτόν που αντιμετωπίζει ένα δυσεπίλυτο πρόβλημα ή έναν κίνδυνο. Απ' το τουρκ. *bacak* = μηρός, κνήμη.

μπιζ μπιζέ: το εμείς και μείς: «τώρα πού 'μαστι μπιζ μπιζέ ο,τ' θέλουμ' κάνουμ' ποιος μας βλέπ'», // «αντοι(ν) τά'χιν μπιζ μπιζέ κι δε (μ)-παξαγιγιέ(ν)τιν αναμεταξύ ντον», είναι δηλ. τόσο φίλοι που δεν παρξήγει σε καμιά περίπτωση ο ένας τον άλλο // παραλλ. φρ. «σον φασόν». Απ' την τουρκ. αντων. *biz* = εμείς.

μπιζιρίζου: «μπιζέρ'σα να λένου' ας καν' οτ' θέλ'» = βαρέθηκα να λέω' ας κάνει ό,τι θέλει // μεταβ. «μι μπιζιρίσαν τα κ'τάβια σι' αλλ' βουλά να τα παιρν'ς μαζί σ'» = με κούρασαν τα παιδιά σου' ά λη φορά να τα παίρ-

νεις μαζί σου // «μι μπιζιρίσαν τα βάσανα» = με τσάκισαν τα βάσανα. Απ' το τουρκ. *bezmek*.

μπικιάρ'ς: ο άγαμος, αυτός που ζει μόνος χωρίς οικογένεια // ουσ. του **μπικιαρλίκ'**: «καλό πράμα να μην έ(ι)χ'ς κανένα στον κιφάλ' σ' αλλά κι δύσκουλον ντου μπικιαρλίκ'» // επίθ. **μπικιάρ'κους, -ιαρ'κ'[ια], -ιάρ'κου**: «μπικιάρ'κ' ζονή». Απ' το τουρκ. *bekar*.

μπικτσή: ο αγροφύλακας. Απ' το τουρκ. *bekçi* = φύλακας, φρουρός.

μπιλάς: ο μπελάς = σκοτούρα, στενοχώρια: «έχον πουλλοί μπιλάδης αυτό ντον (γ)κιρόν», «αυτός εν' μιγάλους μπιλάς», για άνθρωπο ή ζώο δύστροπο, επίμονο ή ενοχλητικό // «θα βρεις ντον μπιλά σ'», θα ενοχοποιηθείς ή θα τιμωρηθείς // **μπιλαλής, -ιδ'σα, -ιδ'κου** = αυτός που προκαλεί σκοτούρες, γιατί είναι π.χ. σχολαστικός ή απαιτητικός και γενικά ανάποδος ή δύσκολος άνθρωπος // επίθ. **μπιλαλιδ'κους ιδ'κ'[ια], -ιδ'κου**, π.χ. «μπιλαλιδ'κ' δ'λεια». Απ' το τουρκ. *bela* = συμφορά, *belali* = επικίνδυνος.

μπιλιτζίκ': το βραχιόλι // μεταφ. «δε χρε(γι)άζιτι χουράφια ου Γιωρ'ς· εχ' χρυσό μπιλιτζίκ'», έχει δηλ. κάποιο δίπλωμα π.χ. δασκάλου, γιατρού κ.λ.π. Απ' το τουρκ. *bilezik*.

μπινάς: το μεγάλο κτήριο, το μεγαλόπρεπο σπίτι: «τι τα θελ'ς τόσα λιφτά; μπινά θα κτί(ι)σ'»;», «κοτζάμ μπινά σήκουσι κι θελ' να καν' ντον φτουχό». Απ' το τουρκ. *bina* = η οικοδομή.

μπιρδεύου: μπερδεύω: «μπέρδιφα του χωράφ' τ' Γιωρ' κι πότ'σα άλλου» // εξαπατώ, παραπλανώ κάποιον: «παρά λίγον να καταλάβ' ότι λέον ψέματα, αλλά ντον μπέρδιφα» // σκοτίζω, ζαλίζω: «δε θέλον να σι μπιρδεύον μ' ουλ' τ'ς λουγαριασμοί» // **μπιρδεύουμι** = χάνω τον προσανατολισμό μου: «μπιρδέφ'κα μεσ' τ'ς πεφ'κ' κι έχασα του στρατί πριν βγω στον πασπάρ'» // περιπλέκομαι: «μπιρδέφ'κι η κατσίκια», δηλ. το σκοινί με το οποίο ήταν δεμένα // μπλέκομαι: «πού πήγεις κι μπιρδέφ'κεις σ' αυτό τον παλιόσουγουν;», «να μη μπιρδέβισι τ'ς κανγάδεις», «ούλον μεσ' στα πονθάρια μ' μπιρδέβισιν», διαρκώς μ' ενοχλείς με την παρουσία σου // «πουλύ μπιρδέβ' τα λόγια τ' κι μι φαίνιτι πως λέει ψέματα» // ουσ. του **μπέρδιμα** // επίθ. **μπιρδιμένους**: μπιρδιμένες κλουστές, -δ'λειες -υπουθέσεις. Απ' το εν + περ + δέω = δένω > εμπεριδέω > μπερδεύω.

μπιρικέτ': αφθονία αγαθών, μια πλούσια παραγωγή, ένα αξιόλογο κέρδος: «φέτους η χρουνιά ήταν καλή· ου κόσμους είχι πουλλά μπιρικέτια κι απ' τ'ς μπαχτσέδεις κι απ' τα μιλίσσα κι απ' τα δέντρα· απ' ούλα», «παν' τα μπιρικέτια πού 'ξίρις», δηλ. πέρασε η εποχή των παχειών αγελάδων // ως επιφ. μονολ. «μπιρικέτ'!» = δόξα τω Θεώ όλα καλά, αλλά και ειρων. «δε σ'έκανα τόσις δ'λειες; τι παράποννον έ(ι)χ'ς; — (ειρων. απαντ.) «μπιρικέτ'!», δηλ. βέβαια, βέβαια ας είσαι καλά // **μπιρικιτλής**: ο εργατικός και καλός

νοικοκύρης που φροντίζει το σπίτι του νά 'ναι πάντα γεμάτο αγαθά, ο κουβαλητής, αλλά και ο απλά τυχερός, γι' αυτό και γεμάτος αγαθά // **μπιρικι-τλιδ'κους** = αυτός που παρέχει μπερεκέτια. Απ' το τουρκ. *bereket* = ευλογία, ευτυχία, αφθονία.

μπιρντάχ': το περντάχι, το άγριο ξυλοφόρτωμα: «μ' έκανι μιγάλ' ζημιά, αλλά ντον (ν)τράβ'ξα ένα μπιρντάχ', που θα του θ'μάτι σ'ουλ' ντ' ζουή τ'». Απ' την τουρκ. φρ. *perdağ vermek* = επιπλήττω αυστηρά. Η λέξη είναι μάλλον περσική και σημαίνει το ξύρισμα ανάποδα, το κόντρα ξύρισμα.

μπισκέσ': πεσκέσι, δώρο // φρ. «αυτό εν' τ' βασιλιά μπισκέσ'», δηλ. είναι τόσο καλό, τόσο όμορφο ή αξιόλογο, ώστε θ' άξιζε για δώρο στο βασιλιά. Απ' το τουρκ. *peşkes* = το δώρο.

μπισλιμές: ζώο, συνήθως αρνί, που το φροντίζουμε ιδιαίτερα προκειμένου να παχύνει για να το σφάξουμε σε κάποια χρονιάρα μέρα για τις ανάγκες του σπιτιού σε κρέας, το θρεφτάρι // μεταφ. «ναί' ισέ θα σ' έχουμ' για μπισλιμέ», λέγεται σε κείνον που απαιτεί ιδιαίτερες περιποιήσεις και ιδιαίτερα φαγητά, ενώ αρνείται να εργαστεί ανάλογα με τις δυνάμεις ή τις υποχρεώσεις που έχει. Απ' το τουρκ. *beslemek* = τρέφω, συντηρώ / *besleme* = συντήρηση, διάθρεψη.

μπιτίζου: αποτελειώνω κάτι: «να μπιτί(ι)σ' ντη δ'λεια σ' κι ύστια να πας στον (γ)καφινέ», «θα μπιτίσουν τον πότ'σμα κι θά'ρτον» // γίνομαι κατάκοπος, εξαντλούμαι: «μπιτί'σα, μαρή, ως να βγάλον ντον ανήφουρουν» // αμετάβ. «απού Διφτέρα θ' αρχί(ι)σ' τον νιάσ'μον' μπιτίσαν τα ψέματα», «μπιτί'σι του λαδ' μας». Απ' το τουρκ. *bittmek*, αορ. *bittim*.

μπιτσιμί': η μορφή, το είδος του προσώπου: «σι γνώρ'σα απ' του μπιτσιμί'». Συνών. του σουσούμ' // φρ. «μπιτσιμί' ου μπαμπάς τ'» = σωστός ο πατέρας του // «αυτός εν' σα ντον Δ'μήτρη» (ενν. στα χαρίσματα, στις ικανότητες κ.λ.π.), οπότε ειρων. απαντ. «μπιτσιμί'!» = ναί, ίσα κι όμοια. Απ' το τουρκ. *bizim* = η μορφή.

μπλιγούρ': σιτάρι βρασμένο, ξηραμένο και χοντραλεσμένο, που γίνεται φαγητό ή μπαίνει σαν συμπλήρωμα σε φαγητά όπως το ρύζι. Απ' το τουρκ. *bulgur*.

μ'πλώχνου: φυτεύω σε φρεσκοσκαμμένο χώμα μικρούς σπόρους ή κοκκάρι ή σκόρδα ή μικρά φυτά αλλά κατά τρόπο όχι προσεχτικό και επιμελημένο, λες βιαστικά και πρόχειρα: «θα μ'πλώξουν λίγουν κονκάρ' για να λένω πως έσπ'ρα κι 'γω». Ίσως απ' το μουλώνω > μουλώχνω > μ'πλώχνον > μ'πλώχνου.

μπόσ'κους, όσκ'[ια], -όσ'κου: ο χαλαρός: «μη τιντών'ς πουλύ το σκ'νι, αφ'σ' του μπόσ'κου» // «άφ'σι λίγουν μπόσ'κου του λουρί σ', γιατί θα σι πουνέσ' η κ'λια σ'» // μεταφ. «δε μπουρτώ να καταλάβου πώς φάν'κα μπόσ'-

κους κι μι κακαβάνουσι», δηλ. πώς φάνηκα ανόητος, αφελής και με κορόι-
δεψε // **τα μπόσκα**: τα δεξιά κι αριστερά μαλακά μέρη του σώματος στο
ύψος της μέσης: «μ' έδουσι μια μεσ' στα μπόσκα κι λίγον έλ'ψι να μ' αφήσ'
στον ντόπου» // **μπουσκέρνου ή μπουσκάρου** = χαλαρώνω, ξεσφίγγω,
ξετεντώνω: «μπουσκάρ'σι λίγον του ζ'ναρ' τ'ς πουδιάς(ι) μ'» // επίθ. «εν'
μπουσκαρ'σμένις οι βίδις» // επίρρ. «πουλύ μπόσκα έδισις τα βαλίδια» //
φρ. «πάρι τα μπόσκα σ' βάρκα», δηλ. τέντωσε το σκοινί με το οποίο είναι δε-
μένη η βάρκα. Απ' το τουρκ. *boş* = ο άδειος, ο μάταιος, ο ανώφελος.

'μπουδιζου: εμποδίζω, απαγορεύω // φρ. «δε 'μπουδίζ'» = δεν πει-
ράζει, δεν έγινε τίποτε // **του μπόδιου** = το εμπόδιο // **μπόδουκλας**:
«ήρτι σα μπόδουκλας ου γείτονας (ι)μ' κι δεν πρόκανα να μπιτίσου ντη δ'-
λεια». Απ' το αρχ. εμποδίζω < εμπόδιον. Το «μπόδουκλας» όμως ίσως νά 'χει
περισσότερη σχέση με το «μπου(ρ)δουκλώνου». Βλ. λ.

μπουζ': πολύ κρύο, σαν πάγος: «μπουζ' ήταν του νιρό· παγώσαν τα
δόντια μ'», «μπουζ' γίναν τα χέρια μ' αυτή(ν) ντ' (μ)παγουρνιά» // **μπου-
ζιάζου**: αμετάβ. παγώνω απ' το κρύο, ξεπαγιάζω // μεταβ. «τι αφήν'ς
ανοιχτή ντ' (μ)πόρτα· μας μπουζιασισ» // **μπουζιασμένους**: αυτός που
είναι πολύ κρύος, αυτός που ξεπάγιασε απ' το κρύο. Απ' το τουρκ. *buz* =
πάγος.

μπούκα ή μπουκιά: η βούκα, κομματάκι ψωμί που χωρά στο στό-
μα, αλλιώς **χαψά ή κ'ματιά** // **μπουκώνου** μεταβ. τοποθετώ στο στόμα
κάποιου ψωμί ή φαγητό τόσο πολύ ώστε δεν μπορεί ούτε ν' αναπνεύσει, παρα-
γεμίζω το στόμα κάποιου: «λίγον λίγον, μαρή, θα του μπουκώ(ι)σ' του πιδί»
// μεσ. **μπουκώνουμι**, ουσ. **μπούκουμα** και επίθ. «μη μιλάς μπουκου-
μένους, δε σι καταλαβαίνουν τι λές» // μεταφ. «μπουκώθ'κι (ή μπουκούσι)
η μύτη μ'» = βούλωσε η μύτη μου. Απ' το μsn. βούκκα < λατιν. *bucca*,
διαφορετικό απ' το «μ' εχ' σ' μπούκα τ' κανονιού» = μ' εχθρεύεται πολύ,
απ' το μπουκάρω ή μπουκέρνου = εισβάλλω ορμητικά, εισέρχομαι βίαια < ι-
ταλ. *boccare*.

μπουκλούκ' και πληθ. μπουκλούκια: σύνολο από πολλά και ετε-
ρόκλητα πράγματα, συνήθως όχι ιδιαίτερης αξίας ή καινούργια και αμετα-
χείριστα: «ένα σουρό μπουκλούκια πρεπ' να πάρουμ' μαζί μας· να δ(γι)ουμ'
πώς θα τα φουρτώσουμ' στον μ'λαρ'», «κουράσ'κα ως να κ'βανήσου τόσο
μπουκλούκ'» // μεταφ. ανεπιθύμητος επισκέπτης, συνήθως αρρωστιάρας ή
πολύ γέρος: «τι μας κ'βανίσ'κι κι αυτό του μπουκλούκ' τώρα;», «μι ντον γά-
μου μ' πήρα προίκα κι αυτό του μπουκλούκ'», δηλ. κάποιον γέρο ή γριά. Απ'
το τουρκ. *bukluk* = ακαθαρσία.

μπουκτσάς ή μπουχτσάς ή μπουξάς: πολλά ρούχα μαζί ή υφάσμα-
τα τυλιγμένα μέσα σε μια μεγάλη πετσέτα σαν τραπεζομάντηλο (= τάβλα)

που δένεται συνήθως σταυροειδώς. Ένα δέμα δηλ., ένας μπόγος με ρούχα: «καναδνύ μπουχτσάδης κόνρέλια ντ' δώσαν για προίκα οι καλον'κονκυροί» // «μπουχτσάς επίσης και η ίδια η μεγάλη πετσέτα (= τάβλα) μέσα στην οποία συγκεντρώνονται τα ρούχα. Απ' το τουρκ. *boħca*.

μπουλιάζου ή (α)μπουλιάζου: εμβολιάζω: «έχον να πάον κι του πιδί στον γιατρό για να του μπουλιάσ'» // προκειμένου για δέντρα: από «ά-γριγια» τα κάνω «ήμιρα» ή αλλάζω το είδος: «θα μπουλιάσουν μια δαμασκ' - νιά κι θα ντ' (γ)κάνου καϊσάν», «καμιά αγρουλιά δεν (α)μπόλιασα φέτους» // **[α]μπουλιάζουμι** κάνω εμβόλιο και μεταφ. αποκτώ κάποια συνήθεια: «μπουλιάσ'κα κι γώ στον χαρτί» = συνήθισα να χαρτοπαίζω // **αμπόλ'** = το εμβόλιο, που προκειμένου για δέντρα λέγεται και «μάτ'» ή «φόλα». Απ' το αρχ. εμβόλιον υποκορ. του έμβολον ή έμβολος.

μπουμπόλια: ξερό καλαμπόκι που βράζεται πολύ καλά σε μπόλικο νερό. Όταν βράσει μπαίνει στο πιάτο με ζουμί και, αφού μπει ζάχαρη, τρώγεται σαν είδος γλυκίσματος. Γινόταν συνήθως το χειμώνα.: «άμα καθίς'τι φρόνιμα, θα σας κάνουν του βραδ' ένα τζέτζηρ μπουμπόλια». Ίσως νά'χει σχέση με το **μπομπότα** = ψωμί από καλαμποκάλευρο κίτρινου χρώματος και γλυκό, απ' το βενετ. *bobotta*.

μπουνταλάς και θηλ. **μπουνταλού**: ο αφελής, ο χωρίς πονηριές άνθρωπος, ο εύπιστος, ο χαζούλης // **μπουνταλουσύν'** = αφέλεια, ευπιστία, μωρία // επίθ. **μπουνταλάδ'κους, -άδ'κ[ια] -άδ'κου**. Απ' το τουρκ. *budala* = ο μωρός, ο ηλίθιος.

μπουντρούμ': σκοτεινή φυλακή: «θα σι κλείσω στον μπουντρούμ', άμα γεν'ς κλέφτ'ς» // κάθε υπόγειος και σκοτεινός χώρος μικρής έκτασης: «σ' αυτό του μπουντρούμ' θα καθίσουνμ'»;». Απ' το τουρκ. *bodrum* = το υπόγειο, η υπόγεια φυλακή.

μπου[ρ]δουκλώνου: βάζω το πόδι μου ή κάποιο άλλο αντικείμενο μπρός στα πόδια κάποιου που περπατά ή τρέχει για να πέσει // δένω μεταξύ τους τα μπροστινά πόδια ενός τετραπόδου μ' ένα μικρό σκοινί ώστε να μην μπορεί να απομακρυνθεί, να μπορεί όμως να μετακινείται σε μικρή έκταση και να βόσκει με μικρά πηδήματα // **μπου[ρ]δουκλώνουμι**: περδεύονται τα πόδια μου σε κάτι (μια πέτρα, μια ρίζα, ένα σκοινί, ένα έπιπλο) και πέφτω κάτω: «πού πας μεσ' απ' τα ξύλα· θα μπου[ρ]δουκλωθείς» // μεταφ. ατυχώ σε κάποια επιδίωξή μου: «ήθιλα να ξανοίξον φέτους του χονεράφ' αλλά μπου[ρ]δουκλώθ'κα απ' ν' αργώστια» // **μπου[ρ]δουκλιά** = τρικλοποδιά: «όποιον δ(γι)ω να βαζ' μπου[ρ]δουκλιές, όταν παίξ'τι, θα ντου (γ)κάνου μαύρου στον ξύλον» // **μπόδουκλας**: «ήρτι σα μπόδουκλας κι δε πρόκανα να κάνου ντη δ'λεια μ'» (βλ. λ. «μπουδίζου») // **μπουδούκλα ή μπιδίκλα** = το σκοινί με το οποίο δένονται τα δυο μπροστινά πόδια του τε-

τραπόδου, όταν το «μπου[ρ]δουκλώνου». Βασικά όμως αντί «μπου[ρ]δουκλώνου, λέγεται, προκειμένου για τα τετράποδα, διπτσώνου και το μικρό σκοινί **δι(μ)πούτσα** (απ' το δις + πους). Απ' το *μπερδεύω* (βλ. λ.) + *πεδικλώνω* (<μσν. *πεδικλώ* < λατιν. *pediculus*) > *μπερδικλώνω* > *μπουρδουκλώνου*.

μπουστάν: χωράφι σπαρμένο με καρπουζιές ή με πεπονιές. Απ' το τουρκ. *bostan*.

μπουχτίζου: αμετάβ. χορταίνω υπερβολικά // μεταφ. «έχον μπουχτίσ' απού δ' λεια» = έχω χορτάσει δουλειά, «μπούχτισα απ' τα μιθύσα σ' α-χαίριφτι' θα σ' αφήσουν κι θα φύγουν» // μεταβ. «δε (μ)π'νω άλλον' μι μπούχτισι η (γ)Ιλέν'» = δεν πεινώ άλλο' με τάισε υπερβολικά η Ελένη. Απ' το τουρκ. *bikmak*, αορ. *biktim*.

μπράτμους: ο ερωμένος: «σα δεν (α)ντρέπιτι να μαντρίζιτι μι ντον μπράτμον τ'ς μόλις παρ' τα πονδάρια τ' ου αντρα' τ'ς απ' του χουριό». Απ' το βουλγ. *bratim* = στενός φίλος.

(μ)πρου(γ)κύβου: ξεπροβάλλω: «άμα (μ)πρου(γ)κύψ' απ' τ' στρονφή φώναξέ μι» // φανερώνομαι, εμφανίζομαι π.χ. σκύβοντας από ένα παράθυρο: «(μ)πρό(γ)κυψι να δ(γ)εις» // του **(μ)προ(γ)κ'μα**: κάθε μέρος, συνήθως δρόμου ή κορυφογραμμής, στο οποίο, λόγω διαμόρφωσης του εδάφους, πρωτοεμφανίζεται κάποιος που έρχεται. Απ' το αρχ. *προ-κύπτω*.

μπρούμ'τα: επίρρ. πεσμένος πρηνηδόν, με τη μύτη ακουμπώντας κάτω: «πέσι μπρούμ'τα για βιντούζις» // **μπρουμ'τίζου**: αμετάβ. πέφτω, ξαπλώνω μπρούμυτα: «θα μπρουμ'τίσουν να μι τρέψεις λίγον ντη (μ)πλάτη μ'» // ειδικά για φορτωμένο τετράποδο: «εμ μι τόσον φουρτιό δε θα μπρούμ'τιζι (ή δε θα μπρουμίτ'ζι) τον ζο;» // μεταβ. «ντον μπρουμίτ'σα κατα[γ]ή κι ντον έρ'ξα τ'ς χροινιάς τ'» = τον έριξα κάτω μπρούμυτα και τον έδειρα πολύ. Απ' το *εμπρός* + *μύτη* ή *προ* + *μύτη* > *προμυτιάζομαι*.

μπρουστουκούρ': το εμπροστινό ξύλινο μέρος του σαμαριού, του σάγματος. Ίσως απ' το μσν. *εμπροστοκούρβιν* (βλ. ποίημα: ο γιός του Αρμούρη).

μπρουστουλίμ': δερμάτινο λουρί, μέρος ή εξάρτημα του σαμαριού, που περνιέται κάτω απ' το λαιμό του τετραπόδου, όταν σαμαρώνεται. Έχει σκοπό να συγκρατεί το σαμάρι για να μη μετακινείται προς τα πίσω, όπως η μισά (= δερμάτινο λουρί) που περνιέται από τη μέση για να μη μετακινείται το σαμάρι δεξιά κι αριστερά, καθώς και η π'στια (= δερμάτινο λουρί, αρχ. *οπισθία*) για να μη μετακινείται το σαμάρι προς τα εμπρός. Απ' το *εμπρός* + *λαιμός*.

μπρουστουμούν': η γυναικεία ποδιά, αλλιώς **μπρουστέλα**. Απ' το *εμπρός* + *μουνί*.

μ'σαρ'ς: μισιάρης, αυτός που δέχεται να συλλέξει την ελαιοπαραγωγή κάποιου άλλου με τη συμφωνία να κρατήσει ο ίδιος τη μισή. Για τα λιόδεντρα που παίρνει να «τινάξει» με μια τέτοια συμφωνία «ου μ'σαρ'ς», λέγεται ότι δόθηκαν **μ'σάρ'κα**: «*τώρα που πδ'μ'να χήρα πρεπ' να βρω ένα καλόν μ'σαρ' να δίνου μ'σάρ'κα τα δέντρα· ιγώ μονναχή μ' απουκλείτι να τα τ'νάζου*» // θηλ. «*σιγά να μη σι βάνου μ'σάρ'σα τ'ς πιτιλίδις που μάζεψα μονναχή μ'· σι φτάνιν όσις σ' έδουκα*». Απ' το αρχ. ήμισυς > μισός.

μ'ταρ': εξάρτημα του αργαλειού. Μέσα απ' τα «μ'τάρια» περνούν οι κλωστές, το νήμα. Απ' το υποκορ. *μιτάριον* του αρχ. *μίτος*.

μ'χαν': μουχάνι (μηχάνι), το φυσερό του σιδηρουργού. Απ' το υποκορ. *μηχάνιν* του αρχ. *μηχανή* > *μηχάνιον*.

μυρουδ'κό: μυρωδικό, κάθε αρωματικό φυτό του κήπου που μπαίνει σε μικροποσότητα στο φαγητό για νοστιμάδα και άρωμα, όπως π.χ. ο μαϊδανός, ο δυόσμος, το άνιθο κ.λ.π. «*φέτους τα μυρουδ'κά που σπείραμ'· γίναν σταχτ', γιατί αρρώτ'σα κι δε τα πότ'ζι κανέ'ς*». Απ' το αρχ. *μύρον* > *μυρώ* > *μυρώδης* > *μυρωδικό*.